

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- BORSODI KÁROLYNÉ NAGY ERIKA 5
A közigazgatási bírság mint a közlekedésbiztonság
erősítésének eszköze
- GYEPESI ÁRON 13
A pszichopátiás személyiség

DISPUTA

- PARTI KATALIN 25
Az internet szerepe, felhasználásának és
továbbfejlesztésének lehetőségei a bűnmegelőzésben
(Összefoglaló a 2008. november 6-án megrendezett kerekasztal-
beszélgetésről)

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

- NÁNÁSI LÁSZLÓ 35
Az Államvédelmi Központ ügyésze (1942-1944)
- DOMOKOS ANDREA 45
Finkey Ferencről
- Országos Tudományos Diákköri Konferencia 55
(Különös tekintettel a *Perjátszó Kör* díszelőadására)

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

- KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2009 57
- MOHAI SZILVIA 59
Bosszú

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

- KISS SÁNDOR 69
A nyitott börtönrendszer dániai gyakorlata

FIGYELŐ – OKRI HÍREK

- TILKI KATALIN 81
A Vám- és Pénzügyőrség szerepe a környezetvédelemben

JOG ÉS HUMOR

- T. LITOVKINA ANNA 87
Aki a humort szereti, rossz ügyvéd nem lehet?
(*Interjú Fenyvesi Csaba ügyvéddel, a Jog humora című kötetről*)
- II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia 93

JOG ÉS IRODALOM

- JOBBÁGY DÁNIEL 97
A Jog és Irodalom Olasz Társasága

KÖNYVAJÁNLÓ

- SÜMEGINÉ TÓTH PIROSKA 101
Válogatás a szakirodalomból

A közigazgatási bírság mint a közlekedésbiztonság erősítésének eszköze

A közigazgatási bírság bevezetésének indokai²

Politikai indokok

„Zéró-tolerancia a közlekedésbiztonságban”

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök úr a parlament 2007. évi őszi ülészakának szeptember 10-i ülésnapján mondott beszédében hirdette meg a „zéró-tolerancia a közlekedésbiztonságban” című programját. Ennek keretében kifejtette: „Túrheterlen, hogy évente több mint 1200 ember hal meg és 30.000 sérül meg közlekedési balesetekben, miközben több mint 100.000 gyorshajtás miatti feljelentésnek és egyéb közlekedési szabálysértéseknek nem lehet érvényt szerezni a jelenlegi szabályozási keretek között. Ezért szükséges olyan igazgatási bírságolási rendszer jogszabályi bevezetése, mely alapján a gépjármű üzemben tartója objektív alapú felelősséget visel az általa üzemeltetett gépjárművel elkövetett közlekedési szabályszegésekért.”

A közlekedési statisztika kedvezőtlen mutatói megváltoztatásának igénye

Magyarországon a személyi sérüléssel balesetek számát tekintve 1990-től 2000-ig európai mértékkel mérve is jelentős, pozitív irányú változás következett be. A balesetek száma egy évtized alatt 37%-kal, ezen belül a halálos áldozatok száma 51%-kal csökkent annak ellenére, hogy ebben az időszakban 18%-kal nőtt a nyilvántartásban szereplő hazai gépjármű állomány.

2001-től a kedvező folyamat megfordult, ettől kezdődően hazánk közlekedésbiztonságát összességében jellemzik a kedvezőtlen adatok.

2001-2006. között a személyi sérüléssel közúti közlekedési balesetek száma 13,4%-kal, a halálos áldozatok száma pedig 5,2%-kal nőtt. Emelkedett az ittasan okozott balesetek száma és aránya is, az előbbi tekintetében a regisztrált 29,7%-os növekedés aggasztó.

A hazai közlekedéspolitikai célkitűzéseket tartalmazó, „Magyar Közlekedéspolitikai 2003-2015” című program 2010-re a halálos áldozatok számának 30%-os csökkenését irányozza elő, az Európai Unió által kitűzött 50%-os csökkenést pedig 2015-re célozza meg.

¹ Borsodi Károlyné Nagy Erika, főügyészségi ügyész, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség

² A Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Karának 10 éves évfordulója alkalmából, „A tudásteremtő fakultás eredményei” címmel rendezett ünnepségen, a jogi szekcióban, 2008. november 11-én tartott előadás anyaga.

Tekintettel a közlekedésbiztonság helyzetének elmúlt éveket jellemző alakulására, elengedhetetlenné vált a közlekedést szabályozó jogszabályok változtatása.

A közlekedési morál javításának szükségessége

A szabályok betartására azonban nemcsak a jog eszközével kell kedvező irányú hatást gyakorolni, hanem a tudati tényezők erősítésével is. Itt van kiemelt jelentősége a médiának, mely meghatározó befolyást tud gyakorolni azokra, akik belső (jellembeli) vagy külső (megélhetési, gazdasági) tényezők miatt nem tartoznak az önkéntes jogkövetők sorába. Az intézkedések megtételének szükségessége felmerül különösen a diszkó-balesetek, a fiatakorúak jogosítvány-szerzése, a vezetés közbeni mobiltelefon használat vagy – a közúti közlekedésben oly gyakori – elsőbbség adási kötelezettség figyelmen kívül hagyása miatt.

A közlekedési morál javításának szükségessége kiterjed a közlekedésben résztvevők kötelezettségeinek, a járművezetés személyi feltételeinek és a járművek közlekedésben való részvételi feltételeinek megtartására.

Aki a közúti közlekedésben részt vesz, köteles

- a közúti forgalomra, a közútnak és környezetének védelmére vonatkozó rendelkezéseket megtartani,
- a közúti jelzések rendelkezéseinek eleget tenni,
- úgy közlekedni, hogy a személy- és vagyonszabadságot ne veszélyeztesse, másokat közlekedésükben indokolatlanul ne akadályozzon, és ne zavarjon. A gépkocsivezető menetközben, kézben tartott mobil rádiótelefont nem használhat.

„Járművet az vezethet, aki a

- jármű vezetésére érvényes engedéllyel rendelkezik és a járművezetéstől nincs eltöltve,
- a jármű biztonságos vezetésére képes állapotban van,
- a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem áll, a szervezetében nincs szeszes ital fogyasztásából származó alkohol.

Az üzemben tartó a jármű vezetését nem engedheti meg, illetőleg a vezető nem engedheti át olyan személynek, aki a járművezetés személyi feltételeinek nem felel meg.

A közlekedésben olyan járművel szabad részt venni

- amelynek van érvényes hatósági engedélye és jelzése,
- amely a műszaki feltételeknek megfelel,
- amely az utat és tartozékait nem rongálja és nem szennyezi.

Jogi indokok a közizgatási bírság bevezetésénél

A szabálysértési felelősségre vonás elmaradása az elkövetők ismeretlen volta miatt

Szabálysértési eljárás lefolytatására csak olyan személlyel szemben van törvényes lehetőség, akinek a cselekménye szándékos vagy gondatlan, kivéve, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály csak a szándékos elkövetést bünteti. A közlekedési szabályszegők többnyire gondatlan magatartással valósítják meg a szabálysér-

tés tényállását. A vétkesség tisztázásának szükségessége a szabálysértési eljárás-hoz kötődik.

A közlekedési szabálysértés elkövetését észlelő rendőri szerv csak abban az esetben tud név szerinti feljelentést tenni, ha az üzemben tartó címére megküldött adatkérőn az elkövető személye megnevezést nyer. Az elkövető kilétének megállapítását a feljelentés előtt a feljelentő hatóságnak el kell végeznie, de legalábbis minden törvényes és lehetséges módon meg kell kísérelnie.

- Ha az üzembentartó teljesíti adatszolgáltatási kötelezettségét, és saját magát nevezi meg a szabálysértés elkövetőjeként, akkor a feljelentést az üzembentartó állandó lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányság szabálysértési hatóságának kell megküldeni. Ha az üzembentartó más személyt nevez meg a közlekedési szabálysértés elkövetőjeként, akkor a megnevezett személy kilétét – személyes vagy írásos – tanúvallomás útján tisztázni kell. Ha a megnevezett személy elismeri, hogy a szabálysértés elkövetésekor a járművet ő vezette, akkor az eljárást vele szemben kell lefolytatni. Ha nem ismeri el, akkor az üzembentartót tanúként kell meghallgatni. Amennyiben az elkövető felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre, akkor az eljárást meg kell szüntetni.
- Ha az üzembentartó nem teljesíti adatszolgáltatási kötelezettségét, vagy mert nem válaszol, vagy úgy nyilatkozik, hogy a járművet a szabálysértés elkövetésekor többen is vezethették, illetve nem emlékszik, ezért nem tudja megnevezni a jármű vezetőjét, akkor a közlekedési szabálysértés miatt elmarad a szabálysértési felelősségre vonás, azonban a közlekedési igazgatási szabálysértés (adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása) miatt az üzembentartó megbírságozható, feltéve, hogy az elkövető ismeretlen maradt és nincs az ügynek sértettje. Ebben az esetben a rendőrség értesítésére az okmányiroda ideiglenesen (hat hónapra) a járművet kivonja a forgalomból.
- Ha viszont az üzembentartó jogos indokkal tagadta meg az adatszolgáltatást, mert a járművet vezető személy a hozzátartozója és nem kívánja őt megnevezni, akkor nem tehető szabálysértési feljelentés, így a szabálysértési felelősségre vonás is elmarad az elkövetett közlekedési szabálysértés miatt.

Eredményes jogorvoslatok

Amennyiben a szabálysértési feljelentés megtételére sor kerül, úgy a hatóságnak eljárási kötelezettsége a tényállás teljes körű tisztázása (elsőként az objektív tényállási elemek meglétének, majd az alanyi oldal, a felelősség és ezen belül a felelősséget kizáró okok vizsgálata).

Az eljárás megszüntetésének törvényességét – a hivatalból megküldött határozatok alapján – az ügyészség ellenőrzi, míg a szabálysértési felelősség megállapításával szemben benyújtott kifogásokat a bíróság bírálja el. Az eljárást megszüntető határozatok törvénytörő volta miatt az ügyész óvást nyújt be, megismételt eljárást azonban csak akkor indítványozhat, ha a közlekedési szabálysértés még nem évült el.

A bíróság kialakított gyakorlata szerint a kiszabott pénzbírságot rendszerint mérsékli, így a jogorvoslatok száma az utóbbi években emelkedést mutat. A kifogással egyébként nem támadott határozatok törvényességét az ügyészség tárgykör szerinti vizsgálatok tartásával ellenőrzi.

A helyszíni bírság kiszabásának nehézségei

A szabálysértést meghatározó jogszabályban megállapított esetekben a szabálysértés tetten ért elkövetőit sújthatja a rendőrség helyszíni bírsággal, vagy a gépjárművel elkövetett szabálysértés miatt a helyszíni bírságot a gépjárművezető távollétében is kiszabhatja.

- Amennyiben a tetten ért elkövető elismeri a szabálysértés elkövetését, de a kirótt helyszíni bírságot határidőben mégsem fizeti meg, úgy a helyszíni bírság behajtására kerül sor kizárólag adók módjára. (Elzárásra átváltoztatásnak 2008. január 1. napjától nincs helye).

Ha a helyszíni bírságot nyilvántartó szerv észleli, hogy a helyszíni bírság kiszabása nem felelt meg a jogszabályi előírásoknak (nem megfelelően került kitöltésre) úgy kezdeményezi az ügyészi törvényességi felügyelet gyakorlását. A feltárt törvénytörés kiküszöbölésére az ügyész megteszi a szükséges intézkedést, de a szabálysértés elkövetésétől számított hat hónap elteltével (elévülés) a közlekedési szabályszegés feljelentés alapján történő elbírálására nem kerülhet sor.

- A gépjárművezető távollétében kiszabott helyszíni bírság esetén a gépjármű forgalmi rendszáma alapján megállapított üzembentartó címére kell a kiszabott összeget tartalmazó készpénz-átutalási megbízást megküldeni. Ha az elkövető vagy a gépjármű üzembentartója a helyszíni bírság kiszabását nem veszi tudomásul, akkor a szabálysértési eljárást az egyébként irányadó rendelkezések szerint kell lefolytatni. Így kell eljárni akkor is, ha a gépjármű üzembentartójának megküldött készpénz-átutalási megbízást 30 napon belül nem fizetik meg.

A szabálysértési eljárások során (beleértve a helyszíni bírságolást is) elkövetett szabálytalanságok eredményeként egyre kevesebb felelősségre vonásra kerül sor, melynek elsősorban az ügyintézők leterheltsége és szakmai hozzáértésének hiánya az oka. A közlekedési szabályszegések emelkedésével tehát nincs arányban a feljelentések és felelősségre vonások száma.

Gazdasági indokok

A szabálysértési feljelentések megtételének elmaradása

Egy-egy közúti közlekedési baleset anyagi veszteséggel is jár a baleset résztvevőinek, de teherként jelent az állami költségvetésnek a helyszínelés, kármentesítés miatt, továbbá az arra közlekedőknek az útlezárás folytán.

Közúti balesetekhez a KRESZ szabályainak megsértése vezet, azonban a rendőr által észlelt szabálysértés nem eredményez feltétlenül szabálysértési feljelentést. A közúti közlekedés ellenőrzését végző, helyszíni bírságolási joggal rendelkező rendőrszolgálat a törvény szerint jogosult, de nem köteles a tetten ért szabálysértés

elkövetőjét feljelenteni. A helyszínen intézkedő rendőr azt mérlegelheti, hogy – ha annak feltételei fennállnak – az elkövetőt helyszíni bírsággal sújtja, feljenti vagy csupán szóbeli figyelmeztetést alkalmaz vele szemben. Nem követ el törvénysértő mulasztást akkor sem, ha az észlelt szabálysértés csekély súlyát mérlegelve mellőzi feljelentés megtételét, amennyiben a szabálysértést meghatározó jogszabály a helyszíni bírság kiszabását nem teszi lehetővé.

Az ún. leállítós módszer nem gazdaságos alkalmazása

Az elkövető kilétének megállapíthatósága érdekében a közlekedési szabályszegést észlelő rendőr megállítja a gépjármű vezetőjét, igazoltatja és a közlekedési szabálysértés miatt helyszíni bírságot szab ki, vagy megteszi a szabálysértési feljelentést vele szemben. Ily módon a rendőrséget nem terheli az elkövető kilétének felkutatásához szükséges intézkedési kötelezettség, hiszen az igazoltatás útján az elkövető személye tisztázott, az eljárás lerövidül, kisebb az esélye annak, hogy elévülés miatt az elkövető mentesüljön a felelősségre vonás alól.

A jogi értelemben előnyös módszer alkalmazása viszont költséges, hiszen egy ellenőrzés két rendőrautót és több intézkedésre jogosult rendőrt is elvon a rendőrségtől. (Az egyik járműben készítik a fényképfelvételt a szabályszegésről, a távolabbi járműben érkező rendőrök pedig a helyszínen intézkednek.) A közvélemény nem állt az ilyen célú rendőri jelenlét mellé, mert a lekötött rendőri létszámot az adott településen esetenként elkövetett bűncselekmények (például betöréses lopások elkövetőinek) felderítésénél hiányolta.

A szabálysértési végrehajtás eredménytelensége

A kiszabott pénzbírságokkal szemben egyre több a jogorvoslat, de a jogerős felelősségre vonást sem követi az önkéntes végrehajtás. A romló pénzügyi, gazdasági helyzet miatt nincs lehetőség – rendszeres jövedelem hiányában – munkabérből való közvetlen letiltásra, adók módjára történő behajtásra, az elkövetők inkább alávetik magukat a közérdekű munkának vagy kényszerintézkedésnek. (A pénzbírság helyébe lépő elzárásnak vagy elővezetésnek.) A tudomásul vett helyszíni bírság a befizetés elmulasztása esetén kizárólag adók módjára behajtható, mely szintén nem vezet eredményre.

A szabálysértési hatóságok tehát úgy folytatják le az alap- és végrehajtási eljárást, hogy ennek alapján az elkövető mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól. Ennek kiküszöbölése is volt a kormány célja a közigazgatási bírság 2008. május 1. napjától történt alkalmazásával.

Az objektív felelősség szabályozása a közigazgatási bírság kiszabásánál

Közigazgatási jogi szankció

A közigazgatási hatósági eljárás, a Ket. hatálya

Az előzőekben ismertetett szabálysértési eljárás lefolytatásának problémái miatt a jogalkotó a közlekedési szabályszegések elbírálását nem szabálysértési, hanem a 2004. évi CXL. tv. szerinti közigazgatási hatósági eljárás (Ket.) körébe vonta.

Alkotmányossági kérdést vet fel azonban, hogy közlekedési szabálysértést megvalósító cselekmény közigazgatási hatósági eljárásban elbírállható-e, hiszen a Ket. rendelkezése értelmében a Ket. hatálya a szabálysértési eljárásokra nem terjed ki. Más jogágbeli (büntetőjogi, polgári jogi, munkajogi) szankció viszont nem alkalmazható, mert mindegyik esetben a vétkesség szükséges vizsgálata a felelőségre vonás alapja.

Közreműködő igénybevételek lehetősége

A közigazgatási bírság kiszabásának alapjául szolgáló közlekedési szabályszegések felderítésére jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság és egyéni vállalkozó vehető igénybe, ha rendelkezik a gépjárműről és annak hatósági jelzéséről felvételt készítő, szabvány szerinti és hitelesített eszközzel és a használatukhoz meghatározott feltételekkel.

Officialitás elvének érvényesülése

A kiemelt közlekedési szabálysértések észlelése esetén hivatalból regionális jogkörrel a megyei rendőr-főkapitányságok járnak el a 410/2007. (XII. 29.) Korm. r. felhatalmazása alapján. Például: a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei rendőrfőkapitány folytatja le a bírsággal kapcsolatos elsőfokú eljárást Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Hajdú-Bihar megye és Jász-Nagykun-Szolnok megye illetékességi területén. Másodfokú hatóság az országos rendőrfőkapitány.

Az eljárás megindításáról a rendőrség nem értesíti az üzemtartót, mert az ügy egyszerű megítélése a hatóság rendelkezésére álló képi bizonyíték alapján fennáll. Ily módon a sommás hivatalbéli eljárás nem nyújt lehetőséget a tényállás előzetes tisztázására.

Objektív anyagi jogi szankció

Csak kiemelt közlekedési szabályszegések esetén alkalmazható

A 2008. január 1. napjától hatályba lépett, de csak 2008. május 1-jétől alkalmazott rendelkezések szerint a gépjármű üzemtartója felel azért, hogy

- a megengedett legnagyobb sebességre,
- a vasúti árjárón való áthaladásra,
- a járműforgalom irányítására szolgáló fényjelző készülék jelzéseire,
- a járművel történő megállásra és várakozásra,
- az autópálya leálló sávjának igénybevétele,
- a behajtási tilalomra, a kötelező haladási irányra,
- a természet védelmére vonatkozó előírások betartásra kerüljenek.

Kizárólag az üzemben tartó, vagy a gépjárművet használatra átvevő személy felel

Amennyiben az üzemtartó a járművet másnak használatba adta és ezt meghatározott, dokumentált módon bizonyítja, akkor a bírságot a használatba vevő személynek kell megfizetnie. Ez azt jelenti, hogy az üzemtartónak nem eleendő a hatóságot arról tájékoztatnia, hogy a járművet más személy (pl. hozzátartozó) vezette, hanem ennek igazolására meghatározott okiratot, menetlevelet, fuvarlevelet kell a hatóság részére benyújtani. A jármű más személynek történő

használatba adása esetén indokolt a kellő körültekintés, mert ha a gépjárművet használatba vevő személy a kiszabott közigazgatási bírságot nem fizeti meg, és azt tőle nem lehet behajtani, akkor a bírság megfizetésére az üzembentartót kötelezik.

Represszív eljárásjogi szankció

Fix összegű bírságok

A közigazgatási bírság meghatározott bírság összegekkel kerül alkalmazásra. Az üzembentartóval, illetve a használóval szemben egyes előírások megszegése esetén a szabályszegés súlyosságának arányában 30.000 Ft és 300.000 Ft közötti bírságot kell kiszabni, melynek során a rendőrhatóságnak nincs lehetősége mérlegelésre. A jogerősen kiszabott pénzbírság enyhítésére méltányosságból, csak a végrehajtási eljárás során van törvényes lehetőség.

Például: gyorsajtás esetén a 70 km/óra sebességkorlátozás figyelmen kívül hagyásával történt 95 km/óra sebességgel haladás miatt 40.000 Ft közigazgatási bírság kiszabására kerül sor.

A vasúti átjáróra piros jelzés ellenére történő ráhajtás miatt 300.000 Ft a közigazgatási bírság – előre meghatározott és az alapeljárásban nem csökkenthető – összege.

„Ne bis in idem” (kétszeres büntetés tilalmának) elve

A közigazgatási bírság kiszabása a szabálysértési eljárás lefolytatását nem érinti. Ha az elkövető azonos az üzembentartóval, akkor közigazgatási bírságot szabnak ki vele szemben. Ilyenkor a szabálysértési eljárásban szabálysértési pénzbírságot – a „ne bis in idem” elvéből adódóan – már nem lehet kiszabni, a közlekedésigazgatási jogkövetkezmények azonban alkalmazhatóak. (Például a jogosítvány elvehető.)

Az üzembentartó továbbra is élhet azzal a jogával, hogy a szabálysértési eljárásban nem jelöli meg az elkövető személyét. Ezzel a közigazgatási bírság elől ugyan nem mentesül, azonban az elkövető ismeretének hiányában nem folytatható le a szabálysértési eljárás és ezért sem az elkövető, sem az üzembentartó jogosítványát nem lehet bevonní, és közlekedési előéleti pontot sem lehet kiszabni.

Ha az üzembentartó a szabályszegést megelőzően más személy használatába adta a járművet, akkor a használóval szemben kiszabott közigazgatási bírság mellett szabálysértési eljárás is indítható, melyben pénzbírság kivételével egyéb büntetés, illetve intézkedés is alkalmazható. (Vezetési jogosultság szüneteltetése, gépjármű ideiglenes forgalomból kivonása, büntető előéleti pont kirovása.)

Az Alkotmánybíróságnál folyamatban van a közigazgatási bírsággal kapcsolatos szabályozás felülvizsgálata, ezért még nem eldöntött tény, hogy a kormány a közlekedésbiztonság fokozásának adekvát megoldását alkalmazta a közigazgatási bírság bevezetésével, vagy a bevételorientált költségvetési szemlélet meghaladta a jogpolitikai elvek és a törvényesség követelményének megtartását.

A pszichopátiás személyiség

A „pszichopátia”, „pszichopata” kifejezések nemcsak a szakmai köztudatban vannak jelen, hanem a hétköznapi szóhasználatban is meggyökeresedtek. E fogalmak kapcsán a laikusok is számtalan olyan személyt meg tudnak nevezni, akik – megítélésük szerint – ebbe a kategóriába esnek: sorozatgyilkosok, rablók, csalók, karizmatikus, másokat könnyen a befolyásuk alá vonó vezetők, a siker érdekében korlátokat nem ismerő üzletemberek és történelmi személyek is gyakorta ilyen címkét kapnak. A média is szívesen foglalkozik a bűntetteit érzelmentesen, hideg precizitással elkövető pszichopatával. A filmgyártás is előszeretettel és sikerrel nyúl a pszichopátia témájához: a „*Rettegés foka*”, a „*Hetedik*”, vagy a „*Született gyilkosok*” című filmek épp ilyen figurákat mutatnak be.

A pszichopátia fogalmának hétköznapi használata azonban sok szempontból nem felel meg a tudományos igényeknek: a hatáskeltés igénye egyes jellemzőket irreálisan kidomborít, a figurák mitizáltak, gyakran szélsőségesen erőszakosak. Annak érdekében tehát, hogy reális képet alkothassunk erről a személyiségzavarról, elsőként tekintsük át ezek általános jellemzőit.

A személyiségzavarokat hagyományosan a neurózisok és pszichózisok nagy klinikai kategóriái között helyezik el. A pszichiátriai zavarokat kategorizáló DSM-IV² alapján a személyiségzavar általános diagnosztikus kritériumai: „Az élmény és viselkedés olyan tartós mintája, amely jelentősen eltér a személyes kultúra elvárásaitól. Ez a minta az alábbi területek közül kettőben (vagy többben) nyilvánul meg: 1. kognitív funkciók, 2. affektivitás, 3. interperszonális kapcsolatok, 4. impulzuskontroll. A tartós minta rugalmatlan, és a személyes és szociális helyzeteket széles körben áthatja, (...) klinikailag jelentős szenvedést és funkcióromlást okoz. A minta stabil és hosszantartó, kezdete legalább a serdülőkorra vagy fiatal felnőttkorra vezethető vissza.” A személyiségzavarral élők körében magasabb a válások száma, nagyobb eséllyel válnak munkanélkülivé vagy hajléktalanná, nagyobb a balesetezői hajlamuk, gyakrabban kerülnek kórházba. A kriminális cselekményt elkövetők 70%-a, az alkoholfüggők 60-70%-a, a drogfüggők 70-80%-a is valamely személyiségzavarral diagnosztizálható.³ A jelenleg használt tíz személyiségzavar mindegyikre jellemző, hogy a személy a mereven ismétlődő, hibás reakcióból nem tanul, a környezeti stresszorokhoz nem alkalmazkodik, viszont tüneteit általában nem értékeli szenvedésként: azok inkább környezetét zavarják és az interperszonális kontextusban rombolják kapcsolatait.⁴

¹ Gyepesi Áron: pszichológus

² BNO-10 zsebkönyv DSM-IV meghatározásokkal. Budapest, 1995.

³ Philips és Gunderson, 1998. Idézi Budavári Á.: Személyiségzavarok. In.: A pszichiátria magyar kézikönyve. (szerk: Füredi – Németh – Tariska) Budapest, 2003. 475-488. o.

⁴ Döme L.: Személyiségzavarok. Budapest, 1996.

A pszichopátia nem található meg a DSM-IV felsorolásban, helyette *antiszociális személyiségzavar* szerepel. Hogy ez miért van így, nemsokára látni fogjuk.

A pszichopátia fogalmának története a terminológiai sokféleség és bizonytalanság valóságos tárháza: gyakran összemoszák a szociopátia, antiszocialitás terminusokkal annak ellenére, hogy a szabályokat, előírásokat be nem tartó, bűnöző, erkölcstelen magatartásformákat évszázadok óta próbálják leírni, magyarázni, megérteni.

A történeti áttekintések⁵ leggyakrabban a XIX. század elejére, Pinel „delírium nélküli téboly” kifejezéséig nyúlnak vissza. Morálisan semlegesnek tekintette ezt az állapotot, melyet a lelkiismeretfurdalás és önkorlátozás hiánya, valamint az érzelmi képességek sérülése jellemez. Az angol orvos, Prichard viszont „erkölcsi elmebetegnek” („moral insanity”) tartotta ezeket a személyeket, akiknek megvan az értelmi képességük arra, hogy a jóság, felelősségtudat és kötelesség mentén irányítsák életüket, de erkölcsi érzékük sérült vagy hiányos. Maudsley⁶ 1874-ben ezzel összhangban ezt írja: „Ahogy vannak olyan személyek, akik nem tudnak különbséget tenni bizonyos színek között, vagyis színvakok, ugyanúgy vannak olyanok, akiknek hiányzik az erkölcsi érzékük.” Lombroso degenerációs típustant dolgozott ki: leírása szerint szűk homlok, nagy fülek, erős járomcsont jellemzi a bűnöző fejformáját, aki testileg és lelkileg is atavisztikus és primitív.⁷ A XIX. század végén német pszichiáterek a moral insanity helyett a „pszichopátiás inferioritás” kifejezést használták. Koch⁸ szerint a pszichopátia organikus – az agy felépítésével kapcsolatos – okokra vezethető vissza.

A II. világháború kapcsán a vita további gyakorlati hangsúlyt kapott: szükségessé vált az ilyen személyek szűrése, diagnosztizálása és kezelése a katonai fegyelem fenntartásának érdekében. A náci hatalomra jutásával és népirtásával kapcsolatban evidens volt a kérdés: hogyan képesek embertömegek áthágni az elemi morális gátakat, hidegvérrel és érzelemmentesen megsemmisíteni embermilliókat?

A felmerülő kérdésekre Hervey Cleckley adott olyan választ, ami mind a mai napig alapvetően meghatározza, hogyan gondolkodunk a pszichopátiáról, és hogyan mérjük magát a zavart. 1941-ben publikálta „Mask of Sanity” („Az épelméjűség maszkja”) című munkáját, amelyben az érzékletes esetleírások mellett ismerteti a pszichopata üzletember, világfi, tudós és orvos jellegzetes vonásait, viselkedését is. 16 diagnosztikus kritériumot sorol fel:⁹

⁵ Lásd Döme L.: Személyiségzavarok. Budapest, 1996.; Hare, R. D.: Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopáták sokkoló világa. Budapest, 2004.; Pitchford, I.: The origins of violence: Is psychopathy an adaptation? The Human Nature Review, 2001/1, p. 28-36.; Weber, S. – Habel, U. – Amunts, K. – Schneider, F.: Structural brain abnormalities in psychopaths – a review. Behavioral Sciences and the Law, 2008/26, p. 7-28.

⁶ Döme L.: Személyiségzavarok. Budapest, 1996. 268. o.

⁷ Pléh Cs.: A lélektan története. Budapest, 2000.

⁸ Döme L.: Személyiségzavarok. Budapest, 1996.

⁹ Cleckley, H.: The mask of sanity. Saint Louis, 1976.

1. Felületes báj és jó intellektus
2. Téveszmék vagy más irracionalitásra utaló jelek hiánya
3. „Idegesség” és pszichoneurotikus manifesztációk hiánya
4. Megbízhatatlanság
5. Szavahihetőség hiánya, kétszínűség
6. Bűntudat és szégyen hiánya
7. Nem megfelelően motivált antiszociális viselkedés
8. Gyenge ítélőképesség és a tapasztalatból tanulás kudarca
9. Patológiás egocentricitás és szeretetre való képtelenség
10. Főbb érzelmi reakciók általános szegénysége
11. A belátás specifikus hiánya
12. Érzékenység hiánya az általános interperszonális kapcsolatokban
13. Különleges és visszataszító viselkedés alkohol hatása alatt, olykor anélkül
14. Öngyilkosság ritka előfordulása
15. Szexuális élet személytelen és gyengén integrált
16. Bármilyen életterv követésének kudarca

Magyarországon elsőként Mérei¹⁰ ismertette Cleckley eredményeit. A pszichopátát a híres triásszal jellemezte: „nem szeret, nem szorong, nem tanul a tapasztalataiból”. Kiemeli, hogy életvezetési stratégiája révén szert tehet presztízszre, viszont a megszerzett jogkörrel súlyosan visszaél. Kontaktopátiás: kapcsolatai alacsony hőfokúak, „könnyen kapcsolódik, de nem kötődik”.¹¹

Robert D. Hare az 1960-as években kezdte meg kutatásait a Brit-Kolumbiai Egyetemen. Eredményeit, klinikai tapasztalatát és a Cleckley-kritériumokat felhasználva kidolgozta a Pszichopátia Szűrőlistát (Psychopathy Checklist, a továbbiakban PCL),¹² majd pedig javított verzióját, a Psychopathy Checklist – Revised-ot (a továbbiakban PCL-R).¹³ Ez utóbbi olyan komplex klinikai eszköz, melyben a vizsgált személyt a szakember félig strukturált interjú és a rendőrségi-büntetésvégrehajtási akták alapján 20 item mentén értékeli 0, 1 vagy 2-es pontszámmal, attól függően, mennyire jól írja le a személyt a kérdéses tétel. Az összpontszám 0 és 40 között változhat, 30 pont felett pszichopátának tekinthető a személy, 20 pont alatt pedig nem tekinthető annak.¹⁴ A bűnözők 15–20%-a ér el legalább 30 pontot, körükben az átlag 22, míg a nem bűnözők között 5.¹⁵ A PCL-R által felmért jellemzők a személyiség széles spektrumát lefedik, beleértve az érzelmi, interperszonális és viselkedéses jellegzetességeket is. Ennek okán Harpur

¹⁰ Mérei, 1968. Idézi Kulcsár Zs.: Pszichopátia. Budapest, 1991.

¹¹ Mérei F.: A Rorschach-próba. Budapest, 2002. 603. o.

¹² Hare, 1980. Idézi Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

¹³ Hare, 1991. Idézi Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

¹⁴ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

¹⁵ Hare, R. D.: Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion. Psychiatric Times, 1996/12.

és munkatársai¹⁶ faktoranalízisnek vetették alá az adatokat és két egymással korreláló, de a zavar eltérő komponenseihez kapcsolódó faktort kaptak: F1: Interperszonális/affektív tételek (ezek inkább a *pszichopata személyiséget* írják le); F2: Impulzív/antiszociális életstílus tételei (melyek a *szociális devianciára* és *kriminálitásra* vonatkoznak. Ezek inkább az antiszociális személyiségzavar később tárgyalásra kerülő kritériumaihoz hasonlítanak.)¹⁷

A faktorok és a hozzájuk tartozó tételek az alábbiak:

<i>1. Faktor: interperszonális/affektív tételek</i>	<i>2. Faktor: impulzív/antiszociális életstílus tételei</i>	<i>Egyik faktorra sem terhelő tételek</i>
1. Jó beszédképesség, felületes sárm	3. Izgalom iránti szükséglet, hajlam az unalomra	11. Promiszkuis szexuális viselkedés
2. Grandiózus önértékelés	9. Parazita életstílus	17. Több rövidtávú házassági kapcsolat
4. Kóros hazudozás	10. Gyenge viselkedés-kontroll	20. A bűntettek sokfélesége
5. Megtévesztés, manipuláció	12. Korai viselkedésproblémák	
6. Megbánás, bűntudat hiánya	13. Realisztikus, hosszútávú célok hiánya	
7. Sekélyes érzelmek	14. Impulzivitás	
8. Hidegség, empátiahiány	15. Megbízhatatlanság	
16. Saját tettekért felelősséget nem vállal	18. Fiatalkorú bűnelkövetés	
	19. Feltételes szabadlábra helyezés visszavonása	

*A PCL-R faktorstruktúrája, és a két fő faktorra nem terhelő tételek.*¹⁸

(Az itemek előtti számok a PCL-R-ben elfoglalt sorrendi helyet jelzik.)

A kettős faktorstruktúrát számtalan nagy mintán, különböző országokban végzett vizsgálat alátámasztotta. A mérőeszköznek vannak gyermek- és serdülőkorban alkalmazható változatai.

A PCL-R a kutatásban és a gyakorlatban is igen hasznos és megbízható eszköznek bizonyult: Hemphill és munkatársai¹⁹ áttekintő tanulmányukban kimutatták, hogy a pszichopata bűnelkövetők között egyéves időtartamon belül a visszaesés kockázata háromszoros, az erőszakos visszaesése pedig négyszeres, mint a nem

¹⁶ Harpur és munkatársai, 1988. Idézi Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain.* Oxford, 2005.

¹⁷ Skeem, J. L. – Poythress, N. – Edens, J. F. – Lilienfeld, S. O. – Cale, E. M.: *Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment.* *Aggression and Violent Behavior*, 2003/8, p. 513–546.

¹⁸ Forrás: Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain.* Oxford. 2005. p. 9.

¹⁹ Hemphill, J. F., Hare, R. D., Wong, S.: *Psychopathy and recidivism: A review.* *Legal and Criminological Psychology*, 1998/1, 139–170.

pszichopata elkövetők között. A pszichopata csoport 65%-a megszegte a szabadon bocsátás feltételeit, egy amerikai vizsgálat eredményei szerint.²⁰ A visszaesés a második faktorról erősebb kapcsolatban áll, mint az elsővel. A PCL-R a demográfiai változókon, kriminális történeten és más személyiségzavar-diagnózisokon túl is bejósolja a visszaesést; az erőszakos visszaeséssel pedig szorosabb kapcsolatban áll, mint egyes – a visszaesés bejósolására tervezett – eszközök.

Láttuk tehát, hogy a pszichopátia egyszerre jelent egyfajta személyiségtypust és viselkedésmintázatot is. Mennyiben tér el ez a fogalom az antiszociális személyiségzavar terminustól?

1980-ban, a DSM-III megjelenésével az új – *antiszociális személyiségzavar* – kategóriát kizárólag viselkedéses jegyeken keresztül definiálták, kihagyva az érzelmi és interperszonális vonásokat.²¹ A változtatás oka az volt, hogy az antiszociális, kriminális cselekedeteket könnyebb azonosítani, mint a személyiségvonásokat.²² Ennek a diagnosztikus kategóriának azonban a nagy hátránya az, hogy az általa meghatározott populáció sok szempontból heterogén (pl. nem mutatható ki közös etiológiai háttértényező), prediktív ereje a kezelés és visszaesés szempontjából korlátozott. A legtöbb pszichopata (kivéve azon keveseket, akik sosem kerülnek kapcsolatba a bűnüldözéssel és igazságszolgáltatással) megfelel az antiszociális személyiségzavar diagnózisának, viszont ez *vica versa* nem igaz. A bűnelkövetők 50–80%-ánál diagnosztizálható antiszociális személyiségzavar, míg a börtönpopuláció 15–20%-a tekinthető pszichopátának.²³ Az antiszociális személyiségzavar diagnózisa *túl tág* abból a szempontból, hogy pszichológiailag különböző személyekre alkalmazható, akik pusztán a kriminális viselkedés alapján kerültek azonos kategóriába. Abból a szempontból viszont *túl szűk* a diagnózis, hogy kizárja azokat a pszichopátákat, akik nem mutatják a meghatározott antiszociális viselkedéseket.²⁴

A két fogalom által definiált populációk egymástól eltérnek, ezért fontos szem előtt tartani, hogy az egyes tanulmányokban a kutatók a zavar mely diagnózisát alkalmazzák. (Megjegyezzük, hogy egyes kutatók a két kifejezést szinonimaként kezelik, ami komoly zavar forrása lehet az eredmények értelmezésénél!) Jelen tanulmányban kizárólag a pszichopátiára vonatkozó eredményeket ismertetjük. Most, hogy megismertük a pszichopátia főbb jellemzőit, foglalkozzunk azzal, hogy mennyire tekinthető elterjedtnek a zavar? A nem-bebörtönzött népességben

²⁰ Hart és mtsai, 1988. Idézi Kökönyei Gy.: *Pszichopátia és kriminalitás*. Belügyi Szemle, 2004/6, 164–177. o.

²¹ Hare, R. D.: *Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion*. *Psychiatric Times*, 1996/12.

²² Kökönyei Gy.: *Pszichopátia és kriminalitás*. Belügyi Szemle, 2004/6, 164–177. o.

²³ Lásd: Hare, R. D.: *Psychopathy and antisocial personality disorder: A case of diagnostic confusion*. *Psychiatric Times*, 1996/12. ; Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford. 2005.

²⁴ Hare, R. D., Hart, S. D., Harpur, T. J.: *Psychopathy and the DSM-IV criteria for antisocial personality disorder*. *Journal of Abnormal Psychology*, 1991/3, p. 391–398.

(a férfiak között) a becsült incidencia 0,75% körüli.²⁵ A zavar jellemzői a női populációban sokkal kevésbé ismertek, mint a férfiak között. Salekin, Rogers és Sewell²⁶ a PCL-R segítségével 103 női börtönlakó 15%-át diagnosztizálta pszichopátának, ami a férfiakénál alacsonyabb érték. A teszt faktorstruktúrájának vizsgálata kimutatta, hogy míg az első (érzelmi diszfunkció) faktor hasonló a két nem esetében, addig a második faktor (antiszociális magatartás) struktúrája a nők körében kevésbé világos.

A pszichopátia életkori megoszlásával kapcsolatos vizsgálatok feltárták, hogy az első faktor pontértékei az idővel nem csökkennek, míg a második által mért antiszociális viselkedések az életkor előrehaladtával csökkennek. Ez utóbbinak tudható be, hogy az antiszociális személyiségzavar prevalenciája is csökken a korrál. A szocioökonomiai státusz mutatói csak a második faktoral korrelálnak, az elsőtől függetlenül.²⁷

A fentebb ismertetett tényekből kiviláglik, hogy a pszichopátia nem tekinthető feltétlenül egydimenziós konstruktumnak: az érzelmi deficitek és a szociális deviáncia faktorai egymással összefüggő, de nem azonos dimenziók. Ebből kifolyólag többféle konstelláció képzelhető el, melyek a pszichopátiás személyiség különböző variánsait jelentik. Ezek szisztematikus leírását az évek során számtalan szerző kísérelte meg.

Karpman korai munkáiban²⁸ a zavar etiológiája és a viselkedés motiváltsága alapján két típust különített el. Az elsődleges (vagy idiopátiás, alkati) pszichopáták lelkiismeret nélküliek, számítók, önzők, a környezetüket hidegen, tervszerűen kihasználók. Érzelmi életük szubhumán szervezettségű, aminek legfőképp alkati okai vannak. Agresszív–ragadozó és passzív–parazitisztikus változatot különített el ezen belül. A másodlagos (vagy szimptomás, pszichogenikus) pszichopáták ellenséges, antiszociális viselkedése környezeti tényezők hatására alakul ki. Van lelkiismereti kapacitásuk, képesek büntudat, empátia, szeretet átélésére. Impulzívok, tetteiket forrófejűen követik el, nem jellemző rájuk az elsődleges pszichopáták hideg, számító, kizsákmányoló erőszakossága. Esetükben a pszichoterápia sikeres lehet, míg az elsődleges forma gyógyíthatatlan.

Porter²⁹ szintén veleszületettnak tartja az elsődleges formát, míg a másodlagos pszichopáták körében a gyermekkori traumák a meghatározók: hogy ezekkel megküzdjenek, „kikapcsolják” az érzelmi kötelékek kialakítására való képességü-

²⁵ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.

²⁶ Rogers és Sewell, 1997. Idézi Cale, E. M. – Lilienfeld, S. O.: Sex differences in psychopathy and antisocial personality disorder. A review and integration. *Clinical Psychology Review*, 2002/22, p. 1179–1207.

²⁷ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.

²⁸ Karpman, 1941, 1948, 1955. Idézi Skeem, J. L. – Poythress, N. – Edens, J. F. – Lilienfeld, S. O. – Cale, E. M.: Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 2003/8, p. 513–546.

²⁹ Porter, S.: Without conscience or without active conscience? The etiology of psychopathy revisited. *Aggression and Violent Behavior*, 1996/2, p. 179–189.

ket, és ennek következtében fejlődő lelkiismeretük is károsodik. A jelentős különbségek ellenére a két forma fenotípus alapján gyakran elkülöníthetetlen.

Mealey³⁰ szociobiológiai megközelítésében a zavart – szociopátia terminussal illetve – mint evolúciósan stabil stratégiát elemzi. Az elsődleges forma a „csaló” evolúciós stratégiának felel meg: mások altruizmusát számítón kihasználják, a szívességeket viszonzás nélkül elfogadják. A másodlagos szociopáták viselkedése viszont inkább környezetileg, mintsem genetikusan determinált.

Skeem és munkatársai³¹ megállapítják, hogy az elsődleges pszichopátia inkább genetikailag meghatározott, az érzelmi képességek hiányosak, nem mutatnak szorongást, félelemnélküliek, exhibicionista nárcizmus jellemzi őket. A másodlagos pszichopátia kialakulásában inkább a környezeti hatások a számottevők. Ezek a személyek impulzívok, gyakran szorongóak, nárcizmusukkal sérülékenységet igyekeznek kompenzálni. A szerhasználat inkább a másodlagos típushoz kapcsolódik.

A kutatások azt is kimutatták, hogy a pszichopáták körében számos pszichés funkció működése sérült vagy eltérő az egészségeseknél tapasztaltaktól. Az alábbiakban ezeket az eredményeket tekintjük át.

Az egyik ilyen funkció a tanulási képesség: pszichopátiában az inger-büntetés kapcsolat kialakítása sérült elsősorban.³² Lykken – mára klasszikussá vált – 1957-es kísérlete volt az első, mely kimutatta, hogy averzív kondicionálás helyzetben a pszichopáták az áramütésre a kontrollszemélyeknél kisebb elektrodermális választ adnak. Az eredményeket később többen reprodukálták.³³

A pszichopáták kevésbé képesek egy korábban jutalmazott választ legátolni, illetve válaszaikat megfordítani abban az esetben, amikor az előzőleg jutalmazott inger büntetést von maga után, az előzőleg jutalmazott pedig büntetéshez vezet.³⁴ Ez azt jelenti, hogy ezek az emberek kevésbé képesek viselkedésüket a környezet állandóan változó arculatához igazítani. Viselkedésük merev, nehezen alkalmazkodnak.

A pszichopátia talán legnyilvánvalóbb deficitje az érzelmek terén mutatkozik: ezek a személyek képtelenek empátia megélésére.

³⁰ Mealey, L.: The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, 1995/3, p. 523-599.

³¹ Skeem, J. L. – Poythress, N. – Edens, J. F. – Lilienfeld, S. O. – Cale, E. M.: Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 2003/8, p. 513-546.

³² Lásd Blair, R. J. R. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.; Blair, J.: The emergence of psychopathy: Implications for the neuropsychological approach to developmental disorders. *Cognition*, 2006/101, p. 414-442.

³³ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.

³⁴ Lásd Mitchell, D. – Colledge, E. – Leonard, A. – Blair, R. J. R.: Risky decisions and response reversal: is there evidence of orbitofrontal cortex dysfunction in psychopathic individuals? *Neuropsychologia*, 2002/40, p. 2013-2022.; Newman, P. J. – Patterson, C. M. – Kosson, D. S.: Response perseveration in psychopaths. *Journal of Abnormal Psychology*, 1987/96, p. 145-148. [abstract]

Kohut³⁵ szerint „a másik emberi lény élményének empátiás megértése éppoly alapvető emberi adottság, mint a látás, a hallás, a tapintás, az ízlelés vagy a szaglás”. Már a korai leírások is kiemelik, hogy a pszichopátának épp ez az alapvető képessége sérült vagy hiányzik. A kutatások is kimutatták, hogy mások fájdalmának megfigyelése csökkent idegrendszeri választ vált ki pszichopátákból. Újabb kutatások azonos hatást mutattak ki pusztán azáltal, hogy a személyek distresszt keltő képeket néztek.³⁶

Több kutató leírta, hogy a pszichopáták szelektíven sérültek a félelmet és szomorúságot kifejező jelzések azonosításában, mely deficit már gyermekkorban is megfigyelhető náluk.³⁷ A különféle agyi képpalkotó eljárásokkal végzett kutatások robosztus eredménye, hogy esetükben az érzelmi információ feldolgozása deficiens, és az ezzel járó agyi aktivitásmintázat eltér az egészségesekétől.³⁸

Belátható, hogy a morális döntések jellege szorosan összefügg az empátiával, a cselekedetektől tanulás képességével, a büntetések helyes felismerésével és a viselkedés megváltoztatásának képességével. A szabályok tudatos ismerete azonban nem elég a viselkedés megfelelő irányításához. Szükséges, hogy a morális előírások érzelmi hatásuk révén tereljenek a kívánatos magatartás felé, és tántorítsanak el a nemkívántaktól. Turiel morális és konvencionális szabályokat különít el. A kísérleti helyzetben a személyek történetpárokat hallanak: az egyik morális szabályszegést (mások jogai vagy jólléte sérülnek) a másik konvencionálisat (a társas rend sérülése) jelenít meg. Ezután a szabályszegéseket kell megítélni több szempontból (pl. Mennyire súlyos? Miért súlyos? Ha nem lenne szabály ellene, akkor helyes lenne-e az adott cselekedet?) A morális/konvencionális szabályszegés közti különbségtétel 3 éves kor után jelenik meg, és kultúrától függetlenül jelen van. A személyek az erkölcsi szabályok megszegését súlyosabbnak ítélik, az áldozat szenvedésére hivatkoznak, és akkor sem tartanák áthághatónak, ha nem lenne szabály ellene.³⁹ A pszichopátiás vonásokkal jellemezhető gyerekek kevesebb ilyen megkülönböztetést tesznek, és kisebb valószínűséggel tulajdonítanak morá-

³⁵ Kohut, 1977. Idézi Wispé, L.: Az empátiafogalom története, 1987. In.: Morális fejlődés, empátia és altruizmus. (szerk. Kulcsár) Budapest, 1999., 449-469.; 462. o.

³⁶ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

³⁷ Lásd Dadds, M. R. – Perry, Y. – Hawes, D. J. – Merz, S. – Riddell, A. C. – Haines, D. J. – Sloak, E. – Abeygunawardane, A. I.: Attention to eyes and fear-recognition deficits in child psychopathy. *British Journal of Psychiatry*, 2006/189, p. 280-281.; Blair, R. J. R. – Colledge, E. – Murray, L. – Mitchell, D.: A selective impairment in the processing of sad and fearful expressions in children with psychopathic tendencies. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2001/6, p. 491-498.

³⁸ Lásd Kiehl, K. A. – Smith, A. M. – Hare, R. D. – Mendrek, A. – Forster, B. B. – Brink, J. – Liddle, P. F.: Limbic abnormalities in affective processing by criminal psychopaths as revealed by functional magnetic resonance imaging. *Biol Psychiatry*, 2001/50, p. 677-684.; Müller, J. L. – Sommer, M. – Wagner, V. – Lange, K. – Taschler, H. – Röder, C. H. – Schuierer, G. – Klein, H. E. – Hajak, G.: Abnormalities in emotion processing within cortical and subcortical regions in criminal psychopaths: Evidence from a functional magnetic resonance imaging study using pictures with emotional content. *Biol Psychiatry*, 2003/54, p. 152-162.

³⁹ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

lis érzelmeiket a történet szereplőinek.⁴⁰ Felnőtt pszichopáták és más antiszociális személyek is súlyosabbnak ítélik az erkölcsi szabályszegést, de sokkal kisebb valószínűséggel hivatkoznak az áldozatra ennek indoklásakor. A tiltó szabály megszüntésekor pedig jóval kisebb eséllyel teszik meg a morális/konvencionális különbségtételt.⁴¹

Az empátiahiány, érzéketlenség, immoralitás mellett az agresszivitás az a jellemző, melyet leggyakrabban a pszichopátáknak tulajdonítunk. Az emberi agresszió vizsgálatában leggyakoribb a reaktív (düh-vezérelte, affektív vagy impulzív) és instrumentális (proaktív vagy predátoros) formák elkülönítése. Az előbbi általában támadás, frusztráció vagy fenyegetés váltja ki és harag kíséri, míg az utóbbinak kimondott célja van: célok, javak, státusz megszerzése. Bizonyos zavaroknál (pl. antiszociális személyiségzavar) csak a reaktív agresszió szintje nő meg, míg pszichopátiában mindkettő.⁴² A tipikus pszichopata nemcsak akkor agresszív, ha frusztráció éri, hanem számára az agresszió eszköz arra, hogy céljait elérje. Ezt az eszközt hidegen, érzelemmentesen, a másik fájdalmát figyelmen kívül hagyva alkalmazza.

Mindezidáig úgy festettük le a pszichopátákat, mint akik hideg, az érzelmi ingerekre érzéketlen, céljaikat számítón elérő személyek, akik antiszociális, bűnöző magatartásukkal gyakran összeütközésbe kerülnek a törvénnyel – így legvalószínűbb, hogy zárt intézetekben találkozhatunk velük. Ennek ellenére már a korai elméletalkotók – például Cleckley is – kiemelték, hogy a pszichopátia létezik a normál populációban, és nem foglal magába szükségszerűen kriminális aktivitást.⁴³ A dimenzionális megközelítést, mely a pszichopátias vonásokat egy kontinuum mentén helyezi el, és mennyiségi – nem minőségi – különbségekről beszél, sok kutató gyümölcsözőnek találta.⁴⁴ Patrick⁴⁵ kettős-folyamat modellje szerint a nem-kriminális pszichopáták elsősorban a személyiségjegyeket, míg a kriminálisak az ettől független antiszocialitás jegyeket is mutatják.

⁴⁰ Blair, R. J. R.: Moral reasoning and the child with psychopathic tendencies. *Personality and Individual Differences*, 1997/5, p. 731-739.

⁴¹ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.

⁴² Lásd Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: *The psychopath. Emotion and the brain*. Oxford, 2005.; Patrick, C. J. – Zempolich, K. A.: Emotion and aggression in the psychopathic personality. *Aggression and Violent Behavior*, 1998/4, p. 303-338.

⁴³ Brinkley, C. A. – Schmitt, W. A. – Smith, S. S. – Newman, J. P.: Construct validation of a self-report psychopathy scale: does Levenson's self-report psychopathy scale measure the same construct as Hare's psychopathy checklist-revised? *Personality and Individual Differences*, 2001/31, p. 1021-1038.

⁴⁴ Baird, S. A.: The links between primary and secondary psychopathy and social adaptation. *Colgate University Journal of the Sciences*, 2002/34, p. 61-82.

⁴⁵ Patrick, 2001. Idézi Mahmut, M. K. – Homewood, J. – Stevenson, R. J.: The characteristics of non-criminals with high psychopathy traits: Are they similar to criminal psychopaths? *Journal of Research in Personality*, doi:10.1016/j.jrp.2007.09.002.

Widom⁴⁶ kutatásai voltak az elsők, melyek a szubklinikus pszichopátiát vizsgálták. Újsághirdetés alapján gyűjtött „sármos, agresszív, gondtalan, felelőtlen” jelentkezőknél a bebörtönzöttekhez hasonló pszichometriai és pszichopatológiai jellemzőket talált. Belmore és Quinsey⁴⁷ hasonló módszerrel toborzott résztvevőknél az impulzivitás magasabb, és a szocializáltság alacsonyabb szintjét mutatta ki. Ezek a személyek tanulási deficitet is mutattak, és majdnem mindegyikük volt már letartóztatva vagy börtönben (- ez utóbbi adat persze megkérdőjelezi a minta nem-kriminalitását).

A szubklinikus mintában is elkülöníthető az elsődleges és másodlagos forma. Körükben hasonló deficitek mutathatók ki, mint a bebörtönzött mintában.

Több elméletalkotó igyekezett a fentebb bemutatott, sokszínű eredményeket egy elméleti modell keretén magyarázni. Ezek közül most hármat tekintünk át.

Az úgynevezett válaszmodulációs modell arra épít, hogy a pszichopáták képtelenek figyelmüket a jutalomról a büntetés perifériális információira irányítani, így abból tanulni. A saját viselkedés irányításának elégtelensége a nem-domináns információra történő figyelmi váltás deficitjéből ered.⁴⁸

Más modellek középpontjában a félelemhiány és csökkent szorongás áll. Ezek a szerzők egyetértenek abban, hogy a morális szocializáció a büntetésen keresztül valósul meg: a gyermek fél a büntetéstől, így a félelmet asszociálja a büntetés kiváltó tettel. Ha nem képes félelmet átélni, értelemszerűen a szocializáció is tökéletlen marad.⁴⁹

Az erőszak-gátlási modell abból a megfigyelésből indul ki, hogy a fejlett szociális élőlények egyfajta erőszak-gátlási mechanizmussal rendelkeznek, melyet a fajtársak szomorúság- és félelem-jelzései aktiválnak. Ezek a jelzések végső soron gátolják az agressziót. A morális szocializáció során az erőszak-gátlási mechanizmus aktiválódása és a másik szenvedését kiváltó tett között kapcsolat jön létre. Az asszociáció révén a gyermek azon tettek gondolatát is averzívnek fogja megélni, melyek valaki más szenvedéséhez vezetnek.⁵⁰ A mechanizmus pszichopátiában károsodott, ezért a pszichopáták képtelenek a szomorú és félelmi jelzések megfelelő feldolgozására, a mások iránti empátiára és agressziójuk gátlására, valamint a morális/konvencionális szabályok közötti különbségtételre.⁵¹

⁴⁶ Widom, 1977, illetve Widom és Newman, 1985. Idézi Lilienfeld, S. O.: Methodological advances and developments in the assessment of psychopathy. Behaviour Research and Therapy, 1998/36, p. 99-125.

⁴⁷ Belmore és Quinsey, 1994. Idézi Lilienfeld, S. O.: Methodological advances and developments in the assessment of psychopathy. Behaviour Research and Therapy, 1998/36, p. 99-125.

⁴⁸ Newman, P. J. – Patterson, C. M. – Howland, E. W. – Nichols, S. L.: Passive avoidance in psychopaths: The effects of reward. Personality and Individual Differences, 1990/11, p. 1101-1114. [abstract]

⁴⁹ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

⁵⁰ Blair, R. J. R.: The emergence of psychopathy: Implications for the neuropsychological approach to developmental disorders. Cognition, 2006/101, p. 414-442.

⁵¹ Blair, J. – Mitchell, D. – Blair, K.: The psychopath. Emotion and the brain. Oxford, 2005.

A modellépítéssel párhuzamosan zajló agykutatások két terület zavarát mutatták ki: az egyik az érzelmi válaszokban és a tanulásban fontos amygdala mag, a másik pedig a viselkedés rugalmas irányítását vezérlő frontális kéreg orbitális része.

Társadalmi és jogi szempontból is fontos a kezelhetőség és büntethetőség kérdése. A kezeléssel kapcsolatban nem találunk sok optimizmusra okot adó eredményt. A pszichopátiás hajlammal bíró gyermekek kezelése hatásos lehet, míg az empátiát, belátást fejlesztő felnőtt programok akár a várttal ellentétes eredményt hozhatnak!⁵²

A személyiségzavarok – így az antiszociális, pszichopátiás személyiség is – megkönnyíthetik a bűnelkövetést: a szorongás, az empátia hiánya, a morális szocializáció deficitje mind ebbe az irányba mutatnak. A Btk. 24. § (1) illetve a Btk. 24. § (2) által meghatározott beszámíthatatlanság, illetve a korlátozott beszámíthatóság kritériuma azonban ritkán áll fenn a személyiségzavaroknál. Leggyakrabban paranoid és borderline személyiségeknél jöhet létre olyan pszichés állapot, mely a beszámíthatóságot korlátozza (pl. „acting out” cselekmény).⁵³

A pszichopáták jellemzően tiszta tudattal, beszámítható állapotban követik el bűntetteiket. Tudatában vannak tettük kriminális voltának, de számukra a szabályok nem jelentenek fenyegetést, illetve a előnyök csábítása messze felülmúlja visszatartó erejüket. A figyelemi váltás zavara miatt beszűkülten követik a jutalmakat, az empátiahiány és instrumentális agresszió pedig másokat céltudatosan, érzéketlenül kihasználó ragadozókká teszik őket. Bűntudatot, megbánást nem mutatnak. Talán épp az érzelmi dimenzió hiánya és a hideg erőszakosság teszi ezeket az embereket oly félelmetessé, és tartja fenn az irányukban megmutatkozó állandó érdeklődést mind a tudomány, mind pedig a hétköznapi emberek részéről.

⁵² Lásd Kökönyei Gy.: Pszichopátia és kriminalitás. *Belügyi Szemle*, 2004/6, 164-177. o.

⁵³ Huszár I.: Forenzikus pszichiátria. In: *A pszichiátria magyar kézikönyve*. (szerk: Füredi – Németh – Tariska) Budapest. 2003. 691-701. o.

Az Internet szerepe, felhasználásának és továbbfejlesztésének lehetőségei a bűnmegelőzésben

(Összefoglaló a 2008. november 6-án megrendezett kerekasztal-beszélgetésről)

A kerekasztal-beszélgetésre 2008. november 6-án, az Országos Kriminológiai Intézetben került sor. A beszélgetés az alternatív bejelentőhelyek előnyös és hátrányos oldalait járja körül, számot vetve a Magyarországon elérhető alternatív bejelentőhelyekről (a továbbiakban ARH, az angol Alternative Reporting Hotline-ból képezve). A beszélgetés másik témája a biztonságos Internet-használat és ennek kapcsán a kockázattudatos felhasználói magatartás kialakítása. A kerekasztal-beszélgetés célja volt, hogy megismertesse egymással az Internet-felhasználók biztonságával, a veszélyek tudatosításával foglalkozó, különböző szinteken működő közszereplőket, a civil szervezeteket és a hatóságok tagjait, ezáltal elindítson egyfajta hálózatosodást és hatékonyabb fellépést.

Parti Katalin: Az ARH olyan internes portál, amelyen online bejelentéseket tehetünk ártalmas és káros internetes tartalmakról, illetve bűncselekmények elkövetéséről. Az ARH előnye, hogy lehetőséget biztosít az áldozatnak az anonim és gyors bejelentésre. Mivel azonban nem csak a bűncselekmény sértettjei tehetnek ilyen bejelentéseket, így az ARH az egymásért vállalt felelősség erősítése felé is hat. Ezáltal azonban nemcsak a közösségi altruizmus erősödik, hanem a deviáns cselekmények bejelentései is tömegessé válhatnak. E tömeges bejelentések a nyomozóhatóság számára jelenthetnek gondot, hiszen nagyobb apparátust kell bevetni, kiképezni a bejelentések szétválogatására. Az ARH hátránya, hogy a válaszreakció lassú, illetve jelenleg Magyarországon teljesen hiányzik. Ez pedig a közösségért vállalt felelősség fokozatos leépüléséhez vezet – ha egyáltalán volt ilyen –, hiszen a bejelentő azt gondolhatja, hogy bejelentésére senki sem figyel. A bejelentő állampolgárnak szüksége van egyfajta visszajelzésre. Ilyen visszajelzés lehet például értesítés arról, hogy az általa megtett bejelentést regisztrálták, továbbküldték más civil szervezethez vagy a nyomozóhatósághoz. Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy a bejelentéseket nem követi válaszreakció, és az ARH-t működtető szervezetek, hatóságok között nem alakult ki semmilyen kapcsolat.²

¹ Parti Katalin PhD: munkatárs, OKRI

² A 2008. március 27-29-én az Egyesült Királyságban, Prestonban, az internet igazságszolgáltatásban betöltött szerepéről tartott workshop egyik tanulsága az volt, hogy a volt szocialista blokk országai a kirokat-effektust követik az online bejelentőhelyek felállításakor. Ez azt jelenti, hogy a bejelentőhelyek gyakorlatilag nem működnek. Elsődleges funkciójuk, hogy a bejelentések megérkezését válasszal nyugtázzák, hiányzik, nem frissítik őket, statikusak, nem szolgálnak elegendő információval az állampolgárok számára az egyéni felelősségtudat kialakításához és megszilárdításához. A kelet-európai országok helyzete azért is hátrányosabb a nyugat-európainál, mert Keleten a hatóság elsősorban a

Az ARH problémájához kapcsolódik a digitális tudatosság kérdése. A digitális tudatosság körébe nemcsak a rendszeres számítógép- és internethasználat tartozik, hanem az internetezés veszélyeinek tudatosodása is. Manapság, amikor a gyermekek 95%-a, de a felnőtt lakosságnak csak mintegy 50%-a használja rendszeresen az Internetet, nem beszélhetünk arról, hogy a felnőtt társadalom tisztában van az internetezés veszélyeivel. Azért lenne fontos elkezdni már kisiskolás korban a gyermekek felvilágosítását az Internet-használattal járó veszélyekről, mert nem lehet ellenőrizni a gyermek internetes tevékenységét. Az ellenőrzés helyett meg kell mutatni, mit tehet, hova fordulhat a gyermek, ha számára zavaró tartalommal találkozik, vagy ilyen felhívást kap másoktól az Interneten.

Suba Ferenc: A CERT-Hungary feladata a nagyobb cégeket, bankokat, pénzintézeteket ért támadások esetén azonnali segítség nyújtása a rendszer helyreállításban. Kapcsolatban állunk a Nemzeti Nyomozóirodával is, a külföldről induló támadások felgöngyölítésében segítjük a nyomozóhatóságot, jól működő informális kapcsolattartó hálózatunk van külföldi CERT-ekkel,³ ez lehetővé teszi az internetes támadásoknál megkívánt gyors reagálást. Tehát, ugyan nem a gyermekekre káros tartalmak bejelentőhelye vagyunk, de tevékenységünk, úgy gondolom, ugyanúgy része a közösségi felelősség kialakításának, mint a káros tartalmak bejelentőhelyeinek tevékenysége.

Mlinarics József: A Magyar Tartalomipari Szövetség (MATISZ) a jó tartalmak megjelenését támogatja és a káros tartalmak visszaszorításával foglalkozik. Ennek egyik eleme az ARH működtetése. Az INHOPE a nemzeti ARH-k európai szervezete, a MATISZ 2003-tól tagja. Az internethotline.hu weboldalra évente mintegy 100 bejelentés érkezik, ebből kb. tizet küldünk meg a nyomozó hatóság részére, a többi ténylegesen nem ártalmas, csak káros internetes tartalom felbukkanásáról szól.⁴

A káros tartalom közzététele önmagában nem valósít meg bűncselekményt, ilyenkor a bejelentőket átirányítjuk a barátságosinternet.hu, vagy a bigyó.hu weboldalakra, ahol megtudhatja, hogyan védekezhet ezek ellen. 2005-ben a Magyar Tartalomszolgáltatók Szövetségével közösen indítottuk a Barátságos Internet fórumot (baratsagosinternet.hu), amelyen az Internet-használat veszélyeiről szóló anyagokat is találunk. A bigyó.hu oldalon pedig kifejezetten a gyermekek

hatalom legitimációjának, a rendfenntartásnak az eszköze volt. A friss democráciákban ezt a hatalom-kiszolgáló és megtorló szerepet még nem váltotta fel a segítő és közösség-építő szerep. Ennek folyománya a másokért való felelősségérzeten alapuló bejelentőhelyek alulfejlettsége és a bizalom hiánya.

³ CERT: Computer Emergency Response Team

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács határozata az Internetet és egyéb kommunikációs technológiákat használó gyermekek védelmére irányuló többéves közösségi program létrehozásáról („Biztonságosabb Internet plusz”) a jogellenes tartalmakat tekinti ártalmasnak. Ezzel szemben, károsnak az a tartalom tekinthető, amelyet a közösség – a szülők, a tanárok és más felnőttek – a gyermekekre nézve károsnak tekintenek. A program deklarálja, hogy a káros tartalmak ellen is fel kell lépni. Ennek megvalósítása érdekében ösztönzi a tudásbázis kialakítását és a társadalmi tudatosítást. (COM(2008) 106 végleges)

részére találunk kigyűjtést megbízható tartalmakról. 2008-ban megnyertük az Európai Unió Safer Internet Plus programja keretében kiírt ún. awareness node (a továbbiakban tudatosságnövelő központ) pályázatát, amelynek keretében 2009-től kezdődően éppen azon dolgozunk, hogy tudatosítsuk a felhasználókban az Internet-használattal járó veszélyeket, valamint az online bejelentőhelyek funkcióinak tökéletesítése, bővítése is célunk. Az elmúlt években több magyar távközlési szervezet, így pl. MATÁV, majd pedig a UPC is részt vett ebben a munkában. A UPC írásos ismeretterjesztő anyagot készített, amelyet már 2000 iskolába eljuttattak. Ez távolról sem a teljes iskolaszám, a terjesztés azonban akadályokba ütközik. 2009-ben készül el a kiadvány online változata, amely sokkal könnyebben kezelhető. Hozzá kell tenni, hogy amikor valamilyen ismert személyiség keveredik „pedofil”-botrányba, akkor jelentkezik hatványozottan a káros tartalmakra való figyelem-felhívás a médiában, tehát ezek az események bármilyen szomorúak is, mégiscsak jók valamire. Most, hogy az informatikai fejlesztések kérdéseiben már a Miniszterelnöki Hivatal dönt, várhatóan rövidebb átfutási ideje lesz az informatikai fejlesztési programoknak, és a Nemzeti Alaptanterv is kiegészül erre irányulóan.

Feladatunk a Biztonságosabb Internet Napja (Safer Internet Day) évente történő megszervezése is, amelyet az egész világon ezen a napon tartanak. Szerencsére a programok célközönsége, azaz a fiatalok rendkívül jól képzettek. A Biztonságosabb Internet Nap szervezésekor felkeresett iskolák tanulói körében végzett felméréseink szerint, a 6-18 éves korosztályban kialakultak a természetes védekező reflexek, amelyek lehetővé teszik, hogy a helyén kezeljék azokat a támadó, agresszív tartalmakat, amelyekkel az Interneten találkozhatnak. Arra törekszünk, hogy az iskolákban a már meglévő véleményvezéreket tegyük alkalmassá az Internet-használati szokások elterjesztésére. Ők olyan kis mentorok, akikre hallgat a többi gyermek, így a jó gyakorlatokat bennük lehet elültetni, rajtuk keresztül lehet közvetíteni. Ebből a célból olyan nyári táborokat tervezünk, amelyekre ezeket a véleményformáló gyermekeket hívjuk el.

Szongoth Richárd: A BRFK Számítógépes Bűnözés Elleni Alosztály 2008. január 1-jén alakult. A rendőrségre érkező online bejelentéseket a központi ügyelet kezeli. Ők küldik tovább a bejelentéseket az adott ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervnek. A számítástechnikával kapcsolatos ügyeket hozzánk küldik meg, ez napi 10-15 bejelentést takar. Az online bejelentéseket – paradox módon – kinyomtatják, és azokat faxon kapjuk meg. Valamilyen módon szortíroznom kell ezeket a bejelentéseket, tehát nem minden ügyet vizsgálunk. Nem vizsgáljuk például azokat az ügyeket, amelyek az Internet-használat rendeltetészerű velejárói, mint amilyenek a nigériai levél-típusú vagy a káros tartalmakról szóló bejelentések. Ezeket az ügyeket továbbküldjük a fogyasztóvédelmi hatóságnak, illetve tipikusan a személyes adatokat tartalmazó webprofil feltörésekor a bejelentőt az adatvédelmi biztoshoz irányítjuk. Egyébiránt nem tartom alosztályom feladatának, hogy válaszokat írjunk azokra a bejelentésekre, amelyek miatt nem indul büntetőeljárás, hiszen éppen elég a profilunkba tartozó napi ügyekkel foglalkozni. Nem is lehetne mindenre válaszolni, hiszen 10 bejelentésből 9 anonim.

Oláh László: A BRFK Bűnmegelőzési Osztályának vezetője vagyok. Számtalanszor kapok faxon olyan bejelentést, amelynek fejléce szerint már több helyen járt az ügy. Ez azt mutatja, hogy internetes vonatkozású ügyekhez néha nehéz a hatáskörrel rendelkező szervet megtalálni. Osztályunk 2008 tavaszától rendszeresen tart Internettel, számítógéppel kapcsolatos bűnmegelőzési előadásokat általános és középiskolákban, 14–16 éves gyermekek részére. Hiánytik, hogy nincsenek kimondottan Internet-biztonsággal foglalkozó órák, ki kell hasítani egy tanórát erre a célra. Az iskolák erre kifejezetten felkértek minket, és egyre több helyről kapunk megkeresést. Az előadások a közösségi oldalon való kommunikáció köré épülnek: milyen adatokat tehet ki magáról biztonsággal, ezzel szemben milyen adatok megadásával sodorhatja veszélybe magát a gyermek. Megjegyzem, gyűszűvel a tengert kimerni gyorsabb és egyszerűbb lenne, hiszen így a rendszeres Internet-használó gyermekeknek csak nagyon kis hányadához jut el az információ, ennek ellenére mégis jó kiindulási alap lehet.

Ami az ARH-tevékenységet illeti, a rendőrség által sok éve jól működtetett Telefontanú folyamatosan fogad telefonos bejelentéseket bűncselekményekről. Ide internetes ártalmas vagy káros tartalommal kapcsolatos bejelentés eddig még nem érkezett. Ez azért lehetséges, mert a Telefontanúnak – ahogyan a neve is sugallja – nincs kifejezetten online bejelentőportálja. Az a meglátásom, hogy aki rendszeresen internetezik és ott tapasztal valamilyen deviáns magatartást, az nem veszi fel a kagylót, hanem éppen ARH-ra tenne szívesen bejelentést. Számára ez már bevált kommunikációs forma, miért térne vissza a telefonhoz? Ezen kívül az Interneten elkövetett bűncselekményeknél nagyon sokat számít az időtényező, hiszen ezeket a weboldalakat, tiltott tartalmakat igen gyorsan lehet törölni, eltávolítani. Éppen ezért lenne szükség professzionális ARH működtetésére. Ezen kívül a rendőrségnek van egy online bejelentőhelye (orfk.hu), amely nemcsak internetes káros és ártalmas tartalmakról fogad bejelentéseket, hanem bármilyen, akár offline bűncselekményről. Itt valószínűleg azért nem született még koncepció az e-mailen érkezett bejelentésekre küldendő automatikus válaszra, mert sokféle bejelentésre legalább ugyanennyiféle választ kellene adni.

Parti Katalin: Úgy gondolom, hogy a „megkeresése fontos számunkra, köszönjük” típusú mindenfajta bejelentésre elküldhető automatikus válasz is alkalmas lenne arra, hogy erősítse a bizalmat a bűnüldöző és a bűnmegelőző szervek munkájában. Németországban, az Egyesült Királyságban és Észak-Írországban ez már kialakult gyakorlat, nem beszélve az automatikus válaszküldemények szofisztikált gyűjteményéről, amely mind megvalósítható, csak idő és energia kérdése. Nagyon jó, hogy vannak már a bűnmegelőzés keretében az Internet-használattal foglalkozó felvilágosító-ismeretterjesztő előadások, de ezek csak a gyerekeknek szólnak. Ezt ki kellene egészíteni a pedagógusoknak, a szülőknek szóló foglalkozásokkal.

Varga Gábor: A BRFK Ifjúságvédelmi Osztályának gyakorló rendőreként nem találkoztam még olyan fiataloknak is szóló közösségi weboldallal, ahol szembe-tűnően feltüntetnék a káros vagy ártalmas tartalmak bejelentésének lehetőségét.

Emellett, nem sok olyan ARH-t ismerek Magyarországon, ahol ezt én magam is megtehetném.

Mosolyogtam, amikor a faxon továbbított internetes bejelentésekről beszéltek. Ehhez hasonló anomália, hogy a mi osztályunknak lehetősége sincs arra, hogy internetes kereséssel szerezzen újabb bizonyítékokat, hiszen eleve korlátozott Internet-kapcsolattal rendelkezik. Így példának okáért, a szexuális abúzzsal kapcsolatos ügyekben nem tudjuk megnézni a kérdéses weboldalt, mert a szexualitással kapcsolatos tartalmak ezen a korláton kívül esnek.

Virág György: Két problémát látok. Az egyik, hogy nincs megfelelő ARH, a másik, hogy nincs megfelelő felvilágosító tevékenység. Nemcsak a bejelentéseket kísérő válaszreakció hiányzik, de sem a szülők, sem a gyermekek részére nincs kampány, nincs felvilágosítás arról, hogy milyen események hová vezethetnek, hogy ha megtörtént a baj, hová fordulhatnak. A meglévő szolgáltatások praktikus ismeretlenek, az már más kérdés, hogy nem is működnek jól.

Varga Gábor: Hogy mennyire fontos lenne a szülők tájékoztatása, azt az is mutatja, hogy a szülőket még mindig meglepetésként éri, ha felhívom arra a figyelmüket, hogy aki a lányukkal/fiukkal chatel, az nem biztos, hogy azonos azzal a személlyel, akinek kiadja magát.

Oláh László: Hadd mondjak el ezzel kapcsolatban egy esetet, ami azt bizonyítja, hogy mennyire szükséges lenne a szülőket felkészíteni az ilyen helyzetekre. Egy kétségbeesett anyuka fordult hozzánk azzal, hogy 12 éves kislánya mobiltelefonnal készített magáról hiányos öltözetű képeket és azokat elküldte egy iskola-társának. Egy idő után a gyerekek egymásról, egymásnak küldözgettek ilyen felvételeket. Ilyen helyzetekben a rendőrség nem tud mit tenni, hiszen nem volt felnőtt felbujtója ezeknek a cselekményeknek, tehát nyomozást nem indíthat.⁵ Azonban jó lenne, ha a szülő odafigyelne a gyerekekre, ha felhívná a figyelmét arra, hogy milyen folyamatokat indíthat el ezzel a gyermeke. Például, könnyen válhat valamely felnőtt elkövető prédájává, aki egy közösségi portálon megtalálja a képeit.

Horváth Orsolya és Táler Orsolya: A Kék vonal munkatársai vagyunk. Nem kell kitalálnunk újat ezeknek a problémáknak a megoldására. A már említett Safer Internet Plusz program keretében számos európai országban készültek már ilyen figyelemfelhívó anyagok, amelyeket a magyar tudatosságnövelő központ számára rendelkezésre bocsátanak. Ezeket le kell fordítani magyarra, és akkor nálunk is alkalmazhatók. A MATISZ mellett a Kék Vonallal is a magyar tudatosságnövelő központ tagja. Egyébként a Kék Vonall ARH-ja annyiban más a MATISZ-énál, hogy nemcsak az ártalmas, hanem a káros tartalmakról is fogad bejelentéseket, tehát a közösség által veszélyesnek vélt bármilyen tartalom is bejelenthető nálunk. Itt nincs szó feljelentésről, hiszen legális weboldalokról beszélünk, de néha el kell beszélgetni a bejelentővel arról, mit is látott, milyen érzelmeket váltott ki

⁵ Egy személyben nem lehet sértett és elkövető is valaki, ezért az ilyen cselekmény nem minősül tiltott pornográf felvétellel visszaélésnek.

benne, hogyan tudja feldolgozni. Érdemes megemlíteni az Internet-szolgáltatók felelősségét is, hiszen Európában főként az a gond, hogy nincs a gyermekvédelemnek olyan szervezete, amely érdekérvényesítőként lépne fel az internet-szolgáltatókkal szemben a káros tartalmak eltávolítása érdekében.

Parti Katalin: Az ártalmas (jogellenes) tartalmak eltávolításának szabályait internetes kereskedelmi tevékenységet végző szervezetek esetén az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról szóló törvény⁶ rögzíti. Ehhez azonban valakinek észlelni kell a jogellenes tartalmat, hiszen a szolgáltató feladata elsősorban a szolgáltatásnyújtás, szűrőtevékenységre nem kötelezhető. Kérdés, mi történik a csupán káros, de nem illegális tartalmakkal.

Mlinarics József: Nagyon jó kapcsolatot alakítottunk ki az évek során a szolgáltatókkal. Hogyha káros tartalmakról küldünk nekik értesítést, ezeket a tartalmakat is leveszik, de legalábbis elérhetetlenné teszik a tartalom-szolgáltatók, illetve a hosztok. Ez a gyakorlat azért alakult így, mert a rendőrség többször foglalt már le szervert büntetőügyben úgy, hogy az üzemeltetőnek, a szervert-hosztoknak nem volt köze az elkövetéshez, nem lehetett kapcsolatba hozni a bűncselekménnyel. Ilyenkor nem folytatható tovább a szolgáltató tevékenysége a szervert kiadásáig, a büntetőeljárás befejezéséig. Ezt megelőzendő, a szolgáltatók inkább a kétes tartalmakat is leveszik.

Szabó Henrik: Az ORFK Bűnmegelőzési Osztályán dolgozom. A rendőrség elsődlegesen a DADA-program keretében biztosítja az általános iskolások bűnmegelőzési célú felvilágosítását, amelynek azonban nem része konkrétan a biztonságos Internet-használatról való beszélgetés. Ezt kiegészítendő, középiskolások számára szervezzük az Ellenszer nevű programot, amely szintén nem tartalmazza konkrétan a biztonságos internetezést, de olyan általános védekezési mechanizmusokra tanít, amelyet bármikor, minden esetben tud alkalmazni a gyermek. A legtöbbször az online esetekbe behelyettesíthetők az offline példákon megtanult védelmi mechanizmusok. Így például, amit 20 évvel ezelőtt még úgy tanítottunk, hogy a játszótéren ne ismerkedj idegenekkel, azt ma be lehet helyettesíteni a chat-szobás ismerkedésre. Szükségesnek tartanám emellett azt is, ha maguk a tartalom-szolgáltatók helyeznének ki a honlapra tudatosító anyagokat.

Mlinarics József: Úgy vélem, nem a tartalom-szolgáltatókat kell felhívni a tájékoztatásra, mert őket elsősorban üzleti érdekek mozgatják. Ha az előfizetőknek küldenének automatikusan felvilágosító anyagokat, az már spam-nek számítana. Én a gyerekekkel való személyes foglalkozásban látom a megelőzés kulcsát, valamint a kifejezetten felvilágosító honlapok működtetésében, amelyet célirányosan lehet felkeresni. Kiemelném emellett még a média szerepét: a médiának, elsősorban a televízióknak nagyon fontos szerepe van a tájékoztatásban. Sajnos, nem látni ennek megfelelő műsorokat.

⁶ 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről

Szongoth Richárd: A hiba nem a módszerben, hanem a sorrendben keresendő: már az Internet-előfizetéshez kellene csatolni megelőző-felvilágosító anyagokat, és nem utólag észbe kapni – ahogyan a UPC is tette –, hogy hoppá, most valakinek be is kellene mutatni a terméket, amit már eladtunk. Ugyanígy, nem készíti fel a szolgáltató a felhasználót arra sem, hogy a fájl-cserélő program segítségével bizony szerzői jogsértést is nagyon könnyen el lehet követni. Így a felhasználók nem tudnak róla, hogy bűncselekményt követnek el, amikor illegális anyagokat letöltenek. Felvilágosítást a szolgáltatónak kellene adnia, amely nemcsak bűnmegelőzési, de fogyasztóvédelmi érdekeket is szolgálna.

Mlinarics József: A megelőzés ma már nem technológiai kérdés, hanem üzleti modellváltás kérdése. Ez azt jelenti, hogy minden technológiai lehetőség megvan a megelőzésre, már csak az üzleti szféra attitűdjébe kellene beépíteni ezeket a fogyasztóvédelmi mechanizmusokat.

Szabó Norbert: A Nemzeti Hírközlési Hatóság, amelynek képviselőjeként veszek részt a kerekasztal-beszélgetésen, keresi a lehetőséget, hogyan tudna részt venni a lakossági tájékoztató programban. 2008 nyarán indult egy ún. fogyasztótudatosságnövelő program, amelynek keretében hírközlési technológiákkal kapcsolatos kiadványokat terjesztünk. Fontosnak tartanám, hogy az internetes tartalommal kapcsolatos tájékoztatást is csatoljunk a kiadványokhoz. Tervezzük együttműködési megállapodások megkötését az Internet-szolgáltatókkal, hogy a felhasználókat már az Internet-előfizetési szerződés megkötésekor tájékoztassák a káros és ártalmas tartalmakról, illetve a védekezési formákról. A tájékoztatásnak azonban nem az általános szerződési feltételek után, apró betűs részben kell szerepelnie, hiszen ezt a felhasználó nem olvassa el.

Kathi Attila: A tájékoztatási programba a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság részéről a Társadalmi Kapcsolatok Osztálya tudna részt venni. Azonban, eddigi tapasztalataink miatt nagy reményeket nem fűzök a fogyasztó-tájékoztatásban betöltött szerepünkhöz. A gyakorlat azt mutatja, hogy az operációs rendszer telepítésénél sem olvassa el a felhasználó a kötelező szerződési feltételeket, így nem „pazarolná” az idejét a káros tartalomról való tájékoztatásra sem.

Mi két területen találkozunk a fogyasztókkal, az egyik az elektronikus kereskedelem, a másik a reklámtevékenység. Ezek a bűncselekmény elkövetésének határterületei lehetnek, hiszen például az internetes vásárlás esetében, ha nem érkezik meg a megrendelt áru, akkor e mögött állhat a szerződés nem teljesítése, de csalás is. A jogi mellett a technikai védekezést is szükségesnek tartom. A fogyasztóvédelemnek azokban az esetekben lehet szerepe a tájékoztatásban, ha a káros tartalmakat pénzért árusítják, azokkal kereskednek, és a fogyasztót erről előzetesen nem tájékoztatták, illetve nem hívták fel a figyelmét az általánostól eltérő szabályokra. Ilyen például a fogadott SMS-ekért felrótt díj. Amíg a tiltott tartalom ingyen van, addig a fogyasztóvédelemhez nincs köze. Amint pénzért árulják az ilyen tartalmakat, a fogyasztóvédelemnek kötelessége belépni az ügybe. Kérdés, hogy mennyiben korlátozott cselekvőképességű a 14 vagy akár a 18 évet be nem töltött fiatal egy ilyen tartalmat megrendelő szerződés megkötésekor. Arra még nem találtak megoldást, hogy a pornográf tartalmú sajtótermékek árusítására

vonatkozó szabályokat hogyan lehetne érvényesíteni az Interneten. Az internetes vásárlásnál nincs ott az eladó, aki ellenőrizhetné a vásárló életkorát. Megoldás lenne, ha az életkort elektronikus formában lehetne azonosítani. De ebben az esetben is csak Magyarországon működő szolgáltatások esetében lehetne alkalmazni, pedig ezzel korántsem merült ki a káros tartalmakat kínáló online kereskedelmi szolgáltatások köre. A nemzetközi szabályok lefektetése nem lehetetlen küldetés, minden esetre lábbal tiporná a szabad információáramláshoz fűződő jogokat.

A másik terület, amellyel gondok vannak, az a reklámtevékenység: az elektronikus kereskedelmi tevékenységről szóló törvény szabályait lehet alkalmazni magyar illetőségű weblapokra, de a külföldiekre nem. Keressük a kapcsolatot az ifjúságnak szóló portálokkal, hogy eltávolítsák az itt elhelyezett, pornográf tartalmú hirdetéseket.

Minket is megkeresnek iskolák, hogy beszéljünk az Internetről. Általában a chat-szobák ellenőrizhetetlen beszélgetései szoktak gondot okozni, hiszen itt a szülő nem fogja a gyermek kezét, nem tudja, mi hangzik el egy ilyen beszélgetésen. Ilyenkor nem tudunk mit mondani. A chat-vonalak üzemeltetőit is fel lehetne keresni a tájékoztatási problémákkal. Fontosnak tartom nemcsak a gyermek felhasználókat, hanem a pedagógusokat is képezni Internet-biztonság terén. Amíg ez nem történik meg, addig a pedagógus nem tud együttműködni a nyomozó hatósággal, illetve nem tud bűnmegelőzési tevékenységet végezni. Ez a helyzet a fogyasztóvédelmi ismeretek oktatásával is: a pedagógusoknak nincsenek fogyasztóvédelmi ismeretei, így nem tudnak tanácsot adni a tanulóknak.

Pokol János: A Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat magyar missziójának tagja vagyok, szervezetünk tagja a Kék Vonal és MATISZ által korábban már említett tudatosságnövelő központnak. Ebben a minőségünkben a problémák láthatóvá tételében és az oktatási kérdésekben tudunk segíteni. Szkeptikus vagyok. Nagyon szép, hogy megtaláltuk egymást, de a kígyó ezzel a saját farkába harap, hiszen pont a döntéshozók nincsenek itt ma. Többek között forráshiány miatt nem tudunk egyről a kettőre lépni. Nem lehetséges láthatóvá tenni egy ilyen programot anélkül, hogy reklámoznánk, hogy hirdetnénk, márpedig erre nem elegendő a MATISZ által említett és a Safer Internet Plus pályázatból nyert összeg.

Schiroky Vilmos: Szeretném elvenni az élet azoknak a hangoknak, amelyek az anyagi erőforrások szerepét hangsúlyozzák. Hónapokkal ezelőtt kezdődött a Biztonságos Böngészés Program (BBP) keretében egy olyan szűrőszoftver kifejlesztése, amely kulcsszavak alapján tilt le internetes tartalmakat, valamint lehetőséget ad a chat-szobában elhangzottak alapján a beszélgetések megszakítására is. A szűrési feltételeket a felhasználó állítja be egyénileg, nincs központi értékítélet. Beépítettünk egy olyan funkciót, hogy amikor internetezni akar a gyermek és megnyit egy böngészőprogramot, akkor előzetesen három kérdésre kelljen válaszolnia, és csak helyes válaszok esetén mehet tovább. Ezek a kérdések segítik a biztonságos Internet-használatot. A BBP-kezdeményezés tisztán közösségi, egy

fillér nélkül működik, és jelenleg 170 iskolába és 2000 családba jutottunk el.⁷ A szoftvert úgy mutatjuk be az iskoláknak, hogy hozzá fűzünk egy tájékoztatást is: hogyan kell használni a szoftvert, mire kell figyelni, mit kell tenni, hová kell fordulni ártalmas és káros tartalmak esetén. A szoftver ingyenesen telepíthető és használható, tisztán magyar fejlesztés. Úgy gondolom, az a mozgatórugónk, hogy csak érdekelt felek tevékenykednek ebben a programban, nem véletlen, hogy a szülők indították el. Keressük minél több szakértő szerv és személy közreműködését is, így próbálunk lassan eljutni a kormányhoz, és onnan is támogatást szerezni. Egyelőre ez nem sikerült. Mindenesetre nem állunk meg ezen a ponton. A hitvallásom, hogy tenni kell valamit, és hogy pénz nélkül, pusztán lelkesedéssel is tenni lehet valamit a jelenlegi tarthatatlan helyzet ellen. Hétről-hétre jelennek meg a médiában gyermekek elleni támadások az Interneten, én azt szeretném elérni, hogy egyszer ne csak arról legyen szó, hogy milyen szörnyűségek történnek, hanem hogy mit teszünk, mit tehetünk ezek ellen.⁸

Parti Katalin: Megköszönöm mindenkinek az aktív részvételt és kívánom, hogy a kapcsolatépítés, ami ezen a kerekasztal-beszélgetésen elindult, legyen hatékony. Az OKRI a jövőben empirikus kutatásokkal szeretné segíteni a biztonságos Internet-használat kialakítását. Ilyen kutatásokra azért van szükség, mert – bár külföldön számos kutatást találunk erről – Magyarországon eddig még senki sem mérte fel az internetező fiatalokat fenyegető veszélyek valós volumenét és mértékét. Úgy gondolom, ilyen kutatásokra feltétlenül szükség van ahhoz, hogy tudjuk, valójában milyen magatartásokat kívánunk megelőzni.

⁷ A 2009 februári hírek szerint a programban részt vevő iskolák száma 300-ra, a családoké pedig 3000-re nőtt. <http://www.biztonsagobsongeszes.org>; (2009. 02.18.)

⁸ A BBP támogatóinak köre a kerekasztal megtartását követően gyorsan bővült. A hírek szerint a BBP szoftverét töréstsztre bocsátották, amelyen sikeresen átment. <http://www.hirszerzo.hu/cikkprint.86724>; (2009.02.18.)

Az Államvédelmi Központ ügyésze (1942-1944)

A magyar királyi ügyészség történetének nehéz – és akkor még nem tudottan végét jelentő – korszakát hozták a II. világháború évei. Ezekben az esztendőkből a magyar állam és társadalom az 1939. szeptember 2-án kihirdetett kivételes hatalom szabályai között létezett, amely alapvetően meghatározta az igazságszolgáltatás, s ezen belül az ügyészség működését is.

E néhány év vádhatósági történetével az eddigiekben Turi Istvánnak a Jogtudományi Közlöny 1982/4. számában megjelent „Az ügyészség működésének néhány kérdése a II. világháború időszakában” című tanulmánya foglalkozott. Eből kiderült, hogy ekkoriban egy különleges hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyészi szerv is létezett, de ennek részletesebb bemutatására a mű nem vállalkozott.

Mivel a magyar ügyészség múltjához hozzátartozik minden valaha volt megoldás megismerése, ezért a rendelkezésre álló töredékes, de egymást kiegészítő források alapján feltárható e szerv története.

Az 1930-as évek végének háborúra készülődő Európájában Magyarországon több olyan törvény megalkotására került sor, amelyek megszüntették a következő évek igazságügyi történéseit is. E kodifikációk szükségességét jellemzően világítja meg az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi intézkedésekről szóló 1938: XVI. törvénycikk (tc.) indokolása, mely szerint „a korszerű hadviselés fokozott mértékben megkívánja az ország minden erőforrásának a hadviselési célok szolgálatába állítását”. Ezen erőfeszítésekben pedig „a büntető igazságszolgáltatásnak első, legfontosabb és mindenek fölött álló hivatása, hogy az anyagi igazság kiderítése mellett megvédje a törvényes jogrendet”.

A következő évek legfontosabb jogszabályát – a kihirdetések, 1939. március 11-én azonnal hatályba is lépett – a honvédelemről szóló 1939:II.tc. (Htv.) jelentette. Ennek általános indokolása megállapította, hogy a „jövő háborújában az egész ország harctér lesz”, s ebben „nemre és korra való tekintet nélkül az egész nemzetnek részt kell vennie minden emberi és anyagi erejével”. Az állam pedig csak akkor állhatja meg helyét, ha „hatalmi tényezőinek teljes kiaknázásával (...) áll ki a nagy erőpróbára”.

Ennek megfelelően a terjedelmes, 235 szakaszból álló törvény az állam és polgári háborúval kapcsolatos viszonyainak teljes körű rendezését kívánta adni: így szabályozást nyertek a honvédelmi irányítás, a fegyveres erő, a hadkiegészítés, a légvédelem, a dologi és munkaszolgáltatások, a szabadságjogok korlátozásának kérdései.

¹ Nánási László: főügyész, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség

A Htv-vel vagy annak felhatalmazása alapján kiadott rendelkezéssel megállapított kötelezettségek nem teljesítését, megszegését többtucatnyi új büntetőjogi tényállást megállapító, szigorú büntetéseket rendelő normákkal szankcionálta a hatalom. Megfogalmazást nyertek a had-, a munka- és a légvédelmi kötelezettséggel összefüggő, a honvédelmet érintő hivatali és a katonai érdeket sértő más bűncselekmények, valamint egyes eljárási szabályok.

A kriminalizáció alapját a honvédelem érdekeit sértő hivatali bűncselekmények megállapításánál az a megfontolás adta, mely szerint „a közhivatalnoki kötelezségszegések vagy visszaélések a legnagyobb mértékben alkalmasak a polgári igazgatás szilárdságának meglazítására, a bomlasztó áramlatok sikerének előmozdítására, s ilyenképpen az ország belső erejének és ellenálló képességének csökkentésére”.

Ezen rendelkezéseken túl a későbbiekben további büntető normák megalkotására is sor került a háborúba mind mélyebben belemerülő állam cselekményeinek, az aktuális politikai, gazdasági érdekeknek a védelme és kikényszerítése érdekében. E kodifikációk újabb és újabb törvényi tényállásokat határoztak meg, a meglévőek büntetését pedig szigorították.

Közülük a különös súllyal kezelt jogszerű közhivatali feladatellátás és a tiszta közélet sérelmét jelentő magatartások elleni fellépésre irányultak az egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről szóló 1942:X.tc. 1–10.§-ai. Ezek a Csemegi-kódex és más törvények addigi rendelkezéseit váltották fel új tényállások megfogalmazásával. Az indoklás szerint erre azért került sor, hogy az új diszpozíciók „a közélet egészséges folyamatához” nyújtsanak büntetőjogi biztosítékokat akkor, amikor a „jövők biztosításáért kemény harcot vívunk, és (...) a nehéz idők sok ember lelkét fogékonyabbá teszik az erkölcsi fertőzés veszélye iránt”.

A kormányzat a büntetőjogi szabályok érvényesítése érdekében egy, az addigiakban nem létezett, különleges ügyészi tisztséget hozott létre.

Ennek kezdő lépését a 29706/1942. IM. IV. Rendelet jelentette, amely alapján 1942. április 1-jével a visszafoglalt délvidéki területeken megkezdte működését a kiküldött – korábban jugoszláv államügyészként a koszovói Prizrenben szolgált, majd magyar szolgálatba való átvétele után 1942 januárjában Zomborba kinevezett – dr. Meggyesy Lajos királyi ügyész. Hatáskörébe a köztisztviselők által elkövetett visszaélések nyomozása tartozott. Július 9-étől illetékessége az ország egész területére kiterjedt.

Ez az igazságügy miniszter által egyedi rendelkezéssel megállapított hatáskör áttörte az 1896:XXXIII.tc-vel megalkotott bűnvádi perrendtartás szabályait, hiszen az nem biztosított az ügyészség számára nyomozási jogkört, valamint az eljárást a bíróság illetékességéhez kötötte. A kódex 84, 92, 93.§-ai szerint az ügyész az ismeretlen tettes kipuhatolására intézkedett, a nyomozást elrendelte, annak egésze vagy egyes cselekmények teljesítése végett a rendőri hatóságokat és közegeket megkereste, utasíthatta, a nyomozás menetét irányíthatta és ellenőrizhette.

Ugyanakkor más jogszabályok megalapozták a miniszteri rendelkezést, hiszen a királyi ügyészségről szóló 1871: XXXIII. tc. 9.§-a alapján az igazságügy miniszter jogosult volt több törvényszékhez is egy királyi ügyészt rendelni, továbbá hatályban volt az I. világháború utáni rendkívüli időszak viszonyai között megalkotott, a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló 1921:XXIX.tc. az 5. §-a, amely feljogosította az ügyészséget a nyomozás teljesítésére.

Az e törvény által kitűzött eredeti cél az előkészítő eljárás megrövidítése volt, mivel nyomozásával a királyi ügyészség közvetlenül szerezhette meg azt a tájékozódást, amely „nélkül a vádemelés kérdésében megnyugvással határozni nem tud”. Az indoklás azonban a realitásokkal számot vetve leszögezte, hogy a vádhatóság „ily tevékenysége egyéb feladatai mellett csak kivételes lehet”, mert „személyzetének oly mértékű szaporítása, amely mellett minden nyomozást a királyi ügyészségek tagjai teljesíthetnének, leküzdhetetlen pénzügyi nehézségekbe ütköznék”.

Az e törvényi alapokon nyugvó rendelettel kiküldött ügyész a feladatát négy csendőrnemzővel látta el. A nyomozásokat ő irányította, és maga is végzett kihallgatásokat.

Működésének tapasztalatai alapján tett jelentése szerint vizsgált a szükséges eszközök, különösen a kellő számú végrehajtó állomány hiányában a nyomozásoknak „egy időben több irányban való folytatása” nem állt módjában. Mivel az általa folytatott eljárások „egyre nagyobb arányokat” öltöttek, ezért a június 18-án kiadott 44.525/1942.IM.IV. rendelet az egyébként illetékes királyi ügyészség feladatává tette a befejezett ügyekben a megküldött iratok alapján az érdemi döntések tervezeteinek soron kívül való elkészítését. Ezeket a főügyész útján kellett felterjeszteni a döntést hozó Igazságügyi Minisztériumhoz, amellyel Meggyesy közvetlen kapcsolatot tartott.

A kiküldött ügyész helyzete rövidesen megváltozott, mivel a Belügyminisztérium szerveként felállított Államvédelmi Központ (ÁvK) keretében nyert elhelyezést.

Ez a szerv a kormány befolyásos tagjának, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek a kezdeményezésére jött létre azért, hogy a katonai elhárító és a politikai nyomozó szervek munkáját országos hatáskörrel irányítsa, és ennek során a különböző katonai, csendőri, rendőri nyomozó szervek, s a közigazgatási hatóságok között együttműködést alakítson ki. Az előkészítés során az is felmerült, hogy ezt a létrehozandó állambiztonsági csúciszervet magas rangú bíró vagy ügyész vezesse.

A központ a belügy- és a honvédelmi miniszterek, valamint a vezérkar főnökének megállapodása alapján alakult meg. Nem jelentett önálló szervezetet, mivel az ÁvK munkájában a Belügyminisztérium közbiztonsági osztálya, a hadsereg vezérkari főnökségének több osztálya, a politikai rendőrség és a csendőrség központi nyomozó osztálya vett részt, továbbá később az Igazságügyi Minisztérium is „összekötő közeget” vezényelt ide. Az 1942 június 26-án kelt – nyilvánosan ki nem hirdetett – 6290. BM és a HM. 1942. Eln.1/52.161. rendeletek szerint az ÁvK hatáskörébe az állam belső rendje elleni szervezkedések, a termelést veszé-

lyezettető szabotázs cselekmények, a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető, országos jellegű közellátási visszaélések elleni fellépés, valamint a kémelhárítás és a nemzetvédelem tartozott. Ebben az ügykörben az Ávk „irányítja a bizalmas megfigyeléseket, felderítéseket és nyomozásokat”. Élére a vezérkar tagja, Ujszászy István vezérőrnagy került.

A működését július 1-jén megkezdő, a Belügyminisztérium budai várbeli épületében székelő szervhez az augusztus 29-én kiadott 64.000/1942.IM.IV. rendelet az addig is hasonló feladatokat végző Meggyesy Lajost rendelte szolgálattételre.

Delegálása után Meggyesy tevékenységét a „M. Kir. Igazságügyi Minisztérium 64.000/1942.IM.IV. számú rendelettel kiküldött kir. ügyész. M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ ügyésze” megjelöléssel folytatta. Az elnevezés 1944-ben a „M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ Ügyészi Nyomozó Osztály”-ára változott.

A korábbi rendelkezéseket összefoglaló új szabályozás szerint a kiküldött ügyész megbízást nyert arra, hogy a „közigazgatási tisztviselők visszaéléseivel kapcsolatosan az ország egész területén elkövetett megvesztegetés, hivatalos hatalommal való visszaélés, árdrágítás, valamint a közellátás és a honvédelem érdekét veszélyeztető bűncselekmények miatt személyesen tehet folyamatba nyomozást, és azt a mellé beosztott csendőri nyomozó közegek igénybevételével (...) személyesen irányíthatja”. A befejezett nyomozás alapján a továbbiakban a területileg illetékes ügyésznek kellett soron kívül eljárnia, döntése tervezetét a főügyész útján felterjesztve a Minisztériumhoz. Ha az „ügy fontos, és az intézkedés haladékot nem tűr”, akkor az érintett királyi ügyészség a szolgálati út mellőzésével közvetlen felterjesztést tehetett, a főügyész egyidejű tájékoztatása mellett.

A megállapított hatáskör általános jellege miatt – hiszen bármi érinthette a honvédelem érdekeit – nem volt merev. Ahogy ennek a speciális szervnek a működése ismert lett, egyre több bűncselekmény esetén értelmezték úgy az egyes hatóságok, hogy azok a közfeladatot ellátó, bűncselekménnyel gyanúsítható személy miatt az Ávk ügyész feladatkörébe tartoznak: pl. a főszolgabírói hivatalban dolgozó tisztviselőnő magzatelhajtása miatt vagy az oktatásban közreműködő segédlelkész iskolai lopásai miatt is nála kezdeményeztek eljárást.

A kiküldött ügyész lehetőségei a szervei változással lényegesen megnöttek, s mivel a szükséges személyzet és felszerelés birtokába került, nyomozásai „szélesebb mederben és a céloknak megfelelően” folyhattak.

A munka alapját a megfelelő személyi ellátottság biztosította: az ügyészi nyomozó részlegben Meggyesy Lajos mellett – az eredeti szolgálati helyéről az igazságügy miniszter által kirendelt 1 ügyész, 4 törvényszéki titkár és jegyző, 21 vezényelt csendőrnnyomozó, valamint gépirók és gépkocsivezetők tevékenykedtek. A nyomozók az „igazságügyi személyek” irányításával működtek, de szolgálati viszonyukban továbbra is a csendőrséghez tartoztak.

A kiküldött ügyész függősége nem nyert tisztázást. Működéséről jelentéseket tett ugyan a belügyminiszternek, onnan utasításokat is kapott, de a szerv vezetőjével

az együttműködése nem volt felhőtlen. Ujszászy tábornok szerint Meggyesy „általában önállósította magát. Csak ritkán és általánosságban referált az ÁvK vezetőjének. Azt hangoztatta, hogy az igazságügy miniszternek van alárendelve”, s ennek megfelelően az ő részére tette meg jelentéseit az eljárások menetéről, eredményéről.

A felderítő szervek adatai vagy a feljelentések alapján a közhivatalnokok elleni nyomozás elrendelésére kizárólag a kiküldött ügyésznek volt jogköre. Amíg a nyomozást nem engedélyezte, addig nyílt eljárási cselekményt végezni nem lehetett. A nyomozásokat általában a beosztott csendőrök végezték, vagy az illetékes csendőrkerületi nyomozó osztályt bízta meg a feladattal, de – az általános szabályoktól eltérően – más ügyészséget is nyomozási cselekményre hívhatott fel. Az igazságügyi állományba tartozó beosztottak szintén nyomoztak, továbbá véleményezték a más nyomozó szervtől érkezett anyagokat, meghatározva az eljárás irányát, a befejezés módját. Az ügyész az általa irányított nyomozásokban maga rendelte el a szükséges kényszerintézkedéseket.

Az 1943. július 31-én kelt Bi.1353/1.IM rendelet szerint minden olyan ügyben, amelyben a feljelentést az ÁvK tette, vagy az küldte meg a nyomozati iratokat, illetve annak irányításával folyt a nyomozás, a királyi ügyészségeknek jelentést kellett tenniük a miniszter részére. Az érdemi határozatok tervezeteit pedig minden olyan ügyben fel kellett terjeszteni, amely a tárgyára vagy a benne szereplők személyére figyelemmel „nagyobb jelentőségűnek látszik”. Ilyennek kellett tekinteni azon eljárásokat, amelyekben gyanúsítottként „magasabb állású állami, városi, vármegyei, rendőrségi vagy államvasúti tisztviselő” szerepelt. Az ilyen ügyekben hozott bírósági ítéletek szintén jelentési kötelezettség alá estek. A 42.987/1943.IM.IV. rendelet szerint azt is jelenteni kellett, hogy az ilyen jellegű bűnyügekről a sajtóban jelent-e meg ismertető közlemény.

A kiküldött ügyész, működése során a legkülönbözőbb beosztású személyek bűncselekményei miatt járt el. Meggyesynek a belügyminiszter részére 1943-ban tett jelentése szerint az addigiakban rendőrökkel, szolgabírákkal, egyetemi tanárral, minisztériumi tisztviselőkkel, nyugalmazott tábornokkal, tiszti ügyésszel, orvossal, kör- és községi jegyzőkkel szemben folytatott eljárásokat, melyekben a gyanúsítottak általában letartóztatásba kerültek. A beosztottak – törvényszéki titkár, csendőrnyomozó – szerint is e személyi körben, „kizárólag közhivatali visszaélések” ügyeiben nyomoztak. A kialakult munkamegosztás szerint általában a csendőrök jártak el, de az egyes „bonyolultabb vagy magasabb állású köztisztviselővel szembeni ügyek nyomozása rendszerint valamelyik (jogász) előadó személyes irányítása mellett történt”.

A felderítések során „bizalmas puhatolás” folyt a magas beosztású tisztviselőkkel kapcsolatban felmerült visszaélések esetén: például a közellátási kormánybiztos „feltűnő meggazdagodása” miatt, továbbá a Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság vezetője ellen is. Meggyesy jelentése szerint az eredményes nyomozások befejezéseként készült vádiratok alapján a bíróságok felmentő ítéleteket nem hoztak.

Az eljárásokra többször az állam által hadi célokra biztosított anyagokkal való visszaélések, az azokra elkövetett sikkasztások miatt került sor: például 1943-ban Meggyesy nyomozott a pápai repülőtér vagy az erdélyi erődítések építésére kiutalt kincstári anyagokkal való visszaélések miatt. De eljárások folytak a lakossági ellátást, a mezőgazdasági termelést biztosító termékekkel (pl. cukorjegyek, liszt, cipő, rézgálic) való önkényes rendelkezés, a beszedett adó eltulajdonítása miatt is.

A háború elhúzódásával szaporodtak az olyan ügyek, amelyekben a had- vagy a munkakötelezettség alóli kibúvások elősegítése miatt, továbbá az üldözötteket – önzetlenül vagy anyagi előnyökért – mentő köztisztviselők ellen folytak az eljárások.

Meggyesy Lajos működési körébe tartozott az internáló és a munkaszolgálatos táborokban a személyzet által elkövetett visszaélések nyomozása is.

1944 áprilisától a zsidó lakosság gettókba költöztetését elrendelő, vagyonát zár alá vevő, a végrehajtás sorrendjét csendőrkerületenként meghatározó 1600 és 1610 ME, valamint a 6163. BM. VII.res. rendeletek kiadása után különösen megszorodtak az ügyészi nyomozó osztály teendői, mivel feladata lett a deportálások során, valamint a zárolt vagyonok kapcsán elkövetett bűncselekmények nyomozása.

Ennek érdekében az akciók megkezdése előtt Bakó László belügyminisztériumi államtitkár május elején az osztály vezetőjét az elsőként érintett Kárpátaljára rendelte. A „hadműveleti területeken összeszedendő zsidókra” vonatkozóan április 5-én kiadott 6137/1944. VII.res. rendeletét mindazoknak a csendőri és közigazgatási vezetőknek megküldte, akiknek vidékén a kiküldött ügyésznek tevékenykednie kellett. E szigorúan bizalmas rendelet azért került kiadásra, hogy a zsidó lakosságtól elvett vagyonnal kapcsolatban „később esetleg felmerülő vádaskodásoknak és esetleges visszaéléseknek eleje vétessék”. Ennek érdekében Bakó utasította Meggyesyt, hogy a „zsidók ellen folyamatba tett rendészeti intézkedések végrehajtását személyesen, az ügyészi nyomozó osztály tagjainak felhasználásával ellenőrizze”. Az utasítás célja az volt, hogy a zsidóságtól elvett vagyonnal csak az állam rendelkezhesse, azt magánszemélyek ne sajátítsák el.

A Belügyminisztériumban és az egyes csendőrkerületekben a deportálások megkezdése előtt értekezleteket tartottak az illetékes fő- és alispánok, polgármesterek, katonai, csendőri és rendőri vezetők, valamint a német megbízottak részvételével. Itt került sor a vonatkozó rendeletek megismertetésére, a gettók létesítésére, a zsidók összegyűjtésére, a végzendő házkutatásokra, lefoglalásokra, a deportálásra vonatkozó tervek előadására és a végrehajtás megbeszélésére.

A fővárosban 1944. április 6-án, Ungváron április 15-én, Nagybányán április 26-án, Marosvásárhelyen április 28-án, Munkácson május 12-én tartott értekezleteken Meggyesy ismertette azt, hogy a zsidóktól elvett, az „állam tulajdonát képező pénz és értékek” biztosítása hogyan történjen. Ennek érdekében szükségessé vált a motozókról, a bizottságilag átvett dolgok csomagolásáról, lepecsételé-

séről való gondoskodás, továbbá fel kellett hívni a keresztény lakosságot, hogy a „zsidók vagyontárgyait internálás terhe alatt szolgáltassák be”.

A deportálásokat irányító Endre László belügyi államtitkár azonban nem volt elégedett Meggyesy tevékenységével, ezért az igazságügy-miniszternél kezdeményezte a visszahívását. Ennek eredményeként a munkácsi értekezlet után Meggyesy már nem vett részt az akciókban.

A végrehajtás során bűncselekmények sokasága történt.

A deportálásokról 1944. május 3. és július 9. között – a magyar és a német szervek között összekötőként tevékenykedő – Ferenczi László csendőr alezredes által készített eseményjelentések számos, a zsidók vagyontárgyaival kapcsolatos esetet soroltak fel, amelyek eljárásra átadásra kerültek a – Budapesti Királyi Ügyészségtől kirendelt – dr. Kovács Dénes törvényszéki titkár irányította helyszíni ÁvK ügyészi nyomozó részlegnek.

A nyomozói jelentések szerint „a zsidók gettóba tömörítése után lezárt házaikból vagyontárgyaikat kellő őrzés hiánya folytán ismeretlen egyének a hatósági pecsétek és záruk erőszakos felnyitása után tömegesen vitték el.” Az ÁvK nyomozóinak megállapítása szerint loptak, sikkasztottak a motozásokat végzők, az ingóságokat leltározó bizottságok és a beosztott karhatalmi erők tagjai. De nyomozások indultak a deportáltakat segítő hivatalos személyek, pl. a gettóban elhelyezett férjtől a másik táborban lévő feleséghez pénzért levelet vivő rendőr ellen is.

A többször hihetetlen kegyetlenséggel eljáró csendőrök ellen is fellépett Kovács: így a nagyváradi gettóban elkövetett brutalitások miatt feljelentette a csendőrség felügyelőjénél a deportálásokat a helyszínen irányító – 1946-ban majd háborús bűnösként kivégzett – Ferenczit, s hadbíróági eljárást kezdeményezett a végrehajtó csendőr tanzászlóalj tagjai ellen.

Endre Lászlónak az 1944. június 21-i kormányülésen tett jelentése szerint a „zsidóság mindent elkövetett” a menekülés érdekében. A közbiztonsági szervek „valóságos okmányhamisító gyárat lepleztek le, ahol a zsidók részére gyártottak hamis okmányokat”. Az államtitkár elítélően nyilatkozott a keresztény felekezetek lelkészeiről, akik a mentésben az „első helyen állnak (...) A protezsálás, a kijárárs, közbejárás soha ilyen nagy méreteket nem öltött”. A zsidók vagyonával kapcsolatos bejelentési kötelezettséget, a zár alá vételeket „követték a különböző visszaélések, a vagyontárgyak elrejtése, megvesztegetés, közhivatali visszaélés”. Endre kijelentette, hogy „minden értekezleten külön hangsúlyoztam a visszaéléseknek vaskézrel való irgalmatlan letörését”.

Ilyen körülmények között az ügyészi nyomozó osztály 1944-ben kb. 1000 ügygyel foglalkozott, mely eljárások során a hatályos jogszabályok alapján eljárva igyekeztek a történetek megállapítására. A budapesti székhelyére visszatért Meggyesy, döntéseiben a jogszerűséget tartotta szem előtt. Számos esetben megszüntették – bűncselekmény vagy bizonyíték hiányában – a nyomozást: pl. az okirathamisítás és zsidósöktetés miatt feljelentett községi jegyző, vagy a zsidó értékek jogtalan megszerzésével és rejtegetésével gyanúsított személyek ellen.

A zsidó feleségét mentő, a deportálásokat irányító Baky és Endre BM államtitkárok elleni kijelentéseket („az országnak kárt okoztak, védtelen és ártatlan embereket kiszolgáltatottak”) tévő gyulai városi műszaki tanácsos, tartalékos százados elleni feljelentés miatt az Ávk-t akkor vezető Kudar Lajos csendőr ezredes 1944. szeptember 11-én „bűnügyi szempontú vizsgálatra” hívta fel Meggyesyt, aki viszont bűncselekmény hiányában nem indított nyomozást.

A megszorodott feladatokat ellátó ügyészi nyomozó osztály elhelyezésében változást hozott, hogy 1944. június 1-jétől a Budapest, Andrásy út 119. szám alatti épületbe költözött. Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után az új kormányzat által létrehozott biztonsági szervek mellett az Ávk elveszítette jelentőségét. November elején még működött, majd érdemi tevékenysége megszűnt. A szovjet csapatok közeledése miatt a belügyminiszter által 1944. november 27-én elrendelt kitelepítés során a fővárosból Sárvára került a nyomozó részleg, ahol „együtt volt tartva”, de már nem tevékenykedett. A továbbiakban a kőszegi áttelepülés, majd az 1945. március-április fordulóján Ausztriába való menekülés, illetve kényszer-kitelepítés során szétszóródott az állomány.

Az Ávk ügyészi részlege két legtöbbit szerepelt alakja közül Meggyesy Lajosnak a tevékenysége – a Magyar Országos Levéltárban őrzött iratok alapján – 1944. szeptember végéig követhető, további sorsa ismeretlen.

A deportálások kapcsán szerepet kapott Kovács Dénes ellen – Ausztria amerikai megszállási övezetéből 1945 októberében a teljes politikai fordulat ellenére történt önkéntes visszatérte után – a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya Kispesti Csoportja nyomozást folytatott, melyet 1945. november 21-én bűncselekmény hiányában befejezett. Ezt követően az Igazságügyi Minisztérium Igazoló Bizottsága 1946. január 23-i határozatával állásától megfosztotta, de a „felmerült méltányossági szempontokra figyelemmel” a családtagokat illető nyugdíjigényt meghagyta. A Budapesti Népbíróság 1948. december 9-én helybenhagyta e döntést, mivel az Ávk-nál való szolgálat a „demokrácia szempontjából aggályosnak tekintendő, (...) nyilvánvaló, hogy kiszolgáltta az akkori rendszer érdekeit”.

A rendelkezésre álló források alapján a fentiek szerint lehetett rekonstruálni egy ügyészi szerv történetét. Megállapítható, hogy az Ávk ügyésze az adott jogalkotói akaratot kifejező szabályok alapján, kivételes körülmények között teljesítve feladatait, működésében a hatályos jogrend előírásait érvényesítve járt el.

Felhasznált irodalom

Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem. CD. KJK–KERSZÖV Kiadó, 2000. január 1.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1939, 1944

Igazságügyi Közlöny, 1942

Magyarország tiszti cím- és névtára. Pótfüzet. Budapest, 1944. július

Magyar Országos Levéltár: Belügyminisztérium Államvédelmi Központ Általános, Bizalmas, Elnöki iratok K.494, 519, 523.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára:

- Ujvári Jenő volt csendőrnnyomozó 1948. október 19-i „Életleírása” O-14.958/650.
- Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztálya: Endre László és társai V. 79.802/3-b.; Ferenczi László 3.19. V.79.348; Juhász István és társai Sz-2062.

Budapest Főváros Levéltára:

- Budapesti Királyi Főügyészség iratai VII.17.a.
- Budapesti 128/b. 548. sz. Igazoló Bizottság – Igazságügyi Minisztérium iratai XVII. 404.

Csongrád Megyei Levéltár VII.3.: Szegedi Királyi Főügyészség iratai

Bács-Kiskun Megyei Főügyészség irattára: Bajai Királyi Ügyészség iratai

Haraszi György (szerk.): Vallomások a holtak házából – Ujzászky István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Budapest, 2007.

Karsai László: Holokauszt. Budapest, 2001.

Karsai László: A holokauszt utolsó fejezete. In: Beszélő, 2005/10.

Karsai László – Molnár Judit (szerk.): Az Endre – Baky – Jaross per. Budapest, 1994.

Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendészetének felépítése

In: www.publikon.hu/application/essay/134-1.pdf

Tibori Szabó Zoltán: Csík vármegye zsidósága a betelepüléstől a megsemmisítésig.

In: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?kod=230>

Zsitvay Tibor: Emlékiratai. Magyarország 1921–1941. Bp., 1999.

Az Államvédelmi Központ ügyésze (1942-1944)

A magyar királyi ügyészség történetének nehéz – és akkor még nem tudottan végét jelentő – korszakát hozták a II. világháború évei. Ezekben az esztendőkből a magyar állam és társadalom az 1939. szeptember 2-án kihirdetett kivételes hatalom szabályai között létezett, amely alapvetően meghatározta az igazságszolgáltatás, s ezen belül az ügyészség működését is.

E néhány év vádhatósági történetével az eddigiekben Turi Istvánnak a Jogtudományi Közlöny 1982/4. számában megjelent „Az ügyészség működésének néhány kérdése a II. világháború időszakában” című tanulmánya foglalkozott. Ebből kiderült, hogy ekkoriban egy különleges hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyészi szerv is létezett, de ennek részletesebb bemutatására a mű nem vállalkozott.

Mivel a magyar ügyészség múltjához hozzátartozik minden valaha volt megoldás megismerése, ezért a rendelkezésre álló töredékes, de egymást kiegészítő források alapján feltárható e szerv története.

Az 1930-as évek végének háborúra készülődő Európájában Magyarországon több olyan törvény megalkotására került sor, amelyek megszüntették a következő évek igazságügyi történéseit is. E kodifikációk szükségességét jellemzően világítja meg az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi intézkedésekről szóló 1938: XVI. törvénycikk (tc.) indokolása, mely szerint „a korszerű hadviselés fokozott mértékben megkívánja az ország minden erőforrásának a hadviselési célok szolgálatába állítását”. Ezen erőfeszítésekben pedig „a büntető igazságszolgáltatásnak első, legfontosabb és mindenek fölött álló hivatása, hogy az anyagi igazság kiderítése mellett megvédje a törvényes jogrendet”.

A következő évek legfontosabb jogszabályát – a kihirdetések, 1939. március 11-én azonnal hatályba is lépett – a honvédelemről szóló 1939:II.tc. (Htv.) jelentette. Ennek általános indokolása megállapította, hogy a „jövő háborújában az egész ország harctér lesz”, s ebben „nemre és korra való tekintet nélkül az egész nemzetnek részt kell vennie minden emberi és anyagi erejével”. Az állam pedig csak akkor állhatja meg helyét, ha „hatalmi tényezőinek teljes kiaknázásával (...) áll ki a nagy erőpróbára”.

Ennek megfelelően a terjedelmes, 235 szakaszból álló törvény az állam és polgári háborúval kapcsolatos viszonyainak teljes körű rendezését kívánta adni: így szabályozást nyertek a honvédelmi irányítás, a fegyveres erő, a hadkiegészítés, a légvédelem, a dologi és munkaszolgáltatások, a szabadságjogok korlátozásának kérdései.

¹ Nánási László: főügyész, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség

A Htv-vel vagy annak felhatalmazása alapján kiadott rendelkezéssel megállapított kötelezettségek nem teljesítését, megszegését többtucatnyi új büntetőjogi tényállást megállapító, szigorú büntetéseket rendelő normákkal szankcionálta a hatalom. Megfogalmazást nyertek a had-, a munka- és a légvédelmi kötelezettséggel összefüggő, a honvédelmet érintő hivatali és a katonai érdeket sértő más bűncselekmények, valamint egyes eljárási szabályok.

A kriminalizáció alapját a honvédelem érdekeit sértő hivatali bűncselekmények megállapításánál az a megfontolás adta, mely szerint „a közhivatalnoki kötelezségszegések vagy visszaélések a legnagyobb mértékben alkalmasak a polgári igazgatás szilárdságának meglazítására, a bomlasztó áramlatok sikerének előmozdítására, s ilyenképpen az ország belső erejének és ellenálló képességének csökkentésére”.

Ezen rendelkezéseken túl a későbbiekben további büntető normák megalkotására is sor került a háborúba mind mélyebben belemerülő állam cselekményeinek, az aktuális politikai, gazdasági érdekeknek a védelme és kikényszerítése érdekében. E kodifikációk újabb és újabb törvényi tényállásokat határoztak meg, a meglévőek büntetését pedig szigorították.

Közülük a különös súllyal kezelt jogszerű közhivatali feladatellátás és a tiszta közélet sérelmét jelentő magatartások elleni fellépésre irányultak az egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről szóló 1942:X.tc. 1–10.§-ai. Ezek a Csemegi-kódex és más törvények addigi rendelkezéseit váltották fel új tényállások megfogalmazásával. Az indoklás szerint erre azért került sor, hogy az új diszpozíciók „a közélet egészséges folyamatához” nyújtsanak büntetőjogi biztosítékokat akkor, amikor a „jövők biztosításáért kemény harcot vívunk, és (...) a nehéz idők sok ember lelkét fogékonyabbá teszik az erkölcsi fertőzés veszélye iránt”.

A kormányzat a büntetőjogi szabályok érvényesítése érdekében egy, az addigiakban nem létezett, különleges ügyészi tisztséget hozott létre.

Ennek kezdő lépését a 29706/1942. IM. IV. Rendelet jelentette, amely alapján 1942. április 1-jével a visszafoglalt délvidéki területeken megkezdte működését a kiküldött – korábban jugoszláv államügyészként a koszovói Prizrenben szolgált, majd magyar szolgálatba való átvétele után 1942 januárjában Zomborba kinevezett – dr. Meggyesy Lajos királyi ügyész. Hatáskörébe a köztisztviselők által elkövetett visszaélések nyomozása tartozott. Július 9-étől illetékessége az ország egész területére kiterjedt.

Ez az igazságügyminiszter által egyedi rendelkezéssel megállapított hatáskör áttörte az 1896:XXXIII.tc-vel megalkotott bűnvádi perrendtartás szabályait, hiszen az nem biztosított az ügyészség számára nyomozási jogkört, valamint az eljárást a bíróság illetékességéhez kötötte. A kódex 84, 92, 93.§-ai szerint az ügyész az ismeretlen tettes kipuhatolására intézkedett, a nyomozást elrendelte, annak egésze vagy egyes cselekmények teljesítése végett a rendőri hatóságokat és közegeket megkereste, utasíthatta, a nyomozás menetét irányíthatta és ellenőrizhette.

Ugyanakkor más jogszabályok megalapozták a miniszteri rendelkezést, hiszen a királyi ügyészségről szóló 1871: XXXIII. tc. 9.§-a alapján az igazságügyminiszter jogosult volt több törvényszékhez is egy királyi ügyészt rendelni, továbbá hatályban volt az I. világháború utáni rendkívüli időszak viszonyai között megalkotott, a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló 1921:XXIX.tc. az 5. §-a, amely feljogosította az ügyészséget a nyomozás teljesítésére.

Az e törvény által kitűzött eredeti cél az előkészítő eljárás megrövidítése volt, mivel nyomozásával a királyi ügyészség közvetlenül szerezhette meg azt a tájékozódást, amely „nélkül a vádemelés kérdésében megnyugvással határozni nem tud”. Az indokolás azonban a realitásokkal számot vetve leszögezte, hogy a vádhatóság „ily tevékenysége egyéb feladatai mellett csak kivételes lehet”, mert „személyzetének oly mértékű szaporítása, amely mellett minden nyomozást a királyi ügyészségek tagjai teljesíthetnének, leküzdhetetlen pénzügyi nehézségekbe ütköznék”.

Az e törvényi alapokon nyugvó rendelettel kiküldött ügyész a feladatát négy csendőrnemzővel látta el. A nyomozásokat ő irányította, és maga is végzett kihallgatásokat.

Működésének tapasztalatai alapján tett jelentése szerint viszont a szükséges eszközök, különösen a kellő számú végrehajtó állomány hiányában a nyomozásoknak „egy időben több irányban való folytatása” nem állt módjában. Mivel az általa folytatott eljárások „egyre nagyobb arányokat” öltöttek, ezért a június 18-án kiadott 44.525/1942.IM.IV. rendelet az egyébként illetékes királyi ügyészség feladatává tette a befejezett ügyekben a megküldött iratok alapján az érdemi döntések tervezeteinek soron kívül való elkészítését. Ezeket a főügyész útján kellett felterjeszteni a döntést hozó Igazságügyi Minisztériumhoz, amellyel Meggyesy közvetlen kapcsolatot tartott.

A kiküldött ügyész helyzete rövidesen megváltozott, mivel a Belügyminisztérium szerveként felállított Államvédelmi Központ (ÁvK) keretében nyert elhelyezést.

Ez a szerv a kormány befolyásos tagjának, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek a kezdeményezésére jött létre azért, hogy a katonai elhárító és a politikai nyomozó szervek munkáját országos hatáskörrel irányítsa, és ennek során a különböző katonai, csendőri, rendőri nyomozó szervek, s a közigazgatási hatóságok között együttműködést alakítson ki. Az előkészítés során az is felmerült, hogy ezt a létrehozandó állambiztonsági csúciszervet magas rangú bíró vagy ügyész vezesse.

A központ a belügy- és a honvédelmi miniszterek, valamint a vezérkar főnökének megállapodása alapján alakult meg. Nem jelentett önálló szervezetet, mivel az ÁvK munkájában a Belügyminisztérium közbiztonsági osztálya, a hadsereg vezérkari főnökségének több osztálya, a politikai rendőrség és a csendőrség központi nyomozó osztálya vett részt, továbbá később az Igazságügyi Minisztérium is „összekötő közeget” vezényelt ide. Az 1942 június 26-án kelt – nyilvánosan ki nem hirdetett – 6290. BM és a HM. 1942. Eln.1/52.161. rendeletek szerint az ÁvK hatáskörébe az állam belső rendje elleni szervezkedések, a termelést veszé-

lyezettető szabotázs cselekmények, a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető, országos jellegű közellátási visszaélések elleni fellépés, valamint a kémelhárítás és a nemzetvédelem tartozott. Ebben az ügykörben az Ávk „irányítja a bizalmas megfigyeléseket, felderítéseket és nyomozásokat”. Élére a vezérkar tagja, Ujszászy István vezérőrnagy került.

A működését július 1-jén megkezdő, a Belügyminisztérium budai várbeli épületében székelő szervhez az augusztus 29-én kiadott 64.000/1942.IM.IV. rendelet az addig is hasonló feladatokat végző Meggyesy Lajost rendelte szolgálattételre.

Delegálása után Meggyesy tevékenységét a „M. Kir. Igazságügyi Minisztérium 64.000/1942.IM.IV. számú rendelettel kiküldött kir. ügyész. M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ ügyésze” megjelöléssel folytatta. Az elnevezés 1944-ben a „M. Kir. Belügyminisztérium Államvédelmi Központ Ügyészi Nyomozó Osztály”-ára változott.

A korábbi rendelkezéseket összefoglaló új szabályozás szerint a kiküldött ügyész megbízást nyert arra, hogy a „közigazgatási tisztviselők visszaéléseivel kapcsolatosan az ország egész területén elkövetett megvesztegetés, hivatalos hatalommal való visszaélés, árdrágítás, valamint a közellátás és a honvédelem érdekét veszélyeztető bűncselekmények miatt személyesen tehet folyamatba nyomozást, és azt a mellé beosztott csendőri nyomozó közegek igénybevételével (...) személyesen irányíthatja”. A befejezett nyomozás alapján a továbbiakban a területileg illetékes ügyésznek kellett soron kívül eljárnia, döntése tervezetét a főügyész útján felterjesztve a Minisztériumhoz. Ha az „ügy fontos, és az intézkedés haladékot nem tűr”, akkor az érintett királyi ügyészség a szolgálati út mellőzésével közvetlen felterjesztést tehetett, a főügyész egyidejű tájékoztatása mellett.

A megállapított hatáskör általános jellege miatt – hiszen bármi érinthette a honvédelem érdekeit – nem volt merev. Ahogy ennek a speciális szervnek a működése ismert lett, egyre több bűncselekmény esetén értelmezték úgy az egyes hatóságok, hogy azok a közfeladatot ellátó, bűncselekménnyel gyanúsítható személy miatt az Ávk ügyész feladatkörébe tartoznak: pl. a főszoigabírói hivatalban dolgozó tisztviselőnő magzatelhajtása miatt vagy az oktatásban közreműködő segédlelkész iskolai lopásai miatt is nála kezdeményeztek eljárást.

A kiküldött ügyész lehetőségei a szervei változással lényegesen megnöttek, s mivel a szükséges személyzet és felszerelés birtokába került, nyomozásai „szélesebb mederben és a céloknak megfelelően” folyhattak.

A munka alapját a megfelelő személyi ellátottság biztosította: az ügyészi nyomozó részlegben Meggyesy Lajos mellett – az eredeti szolgálati helyéről az igazságügyminiszter által kirendelt 1 ügyész, 4 törvényszéki titkár és jegyző, 21 vezényelt csendőrnnyomozó, valamint gépirók és gépkocsivezetők tevékenykedtek. A nyomozók az „igazságügyi személyek” irányításával működtek, de szolgálati viszonyukban továbbra is a csendőrséghez tartoztak.

A kiküldött ügyész függősége nem nyert tisztázást. Működéséről jelentéseket tett ugyan a belügyminiszternek, onnan utasításokat is kapott, de a szerv vezetőjével

az együttműködése nem volt felhőtlen. Ujszászy tábornok szerint Meggyesy „általában önállósította magát. Csak ritkán és általánosságban referált az ÁVK vezetőjének. Azt hangoztatta, hogy az igazságügyminiszternek van alárendelve”, s ennek megfelelően az ő részére tette meg jelentéseit az eljárások menetéről, eredményéről.

A felderítő szervek adatai vagy a feljelentések alapján a közhivatalnokok elleni nyomozás elrendelésére kizárólag a kiküldött ügyésznek volt jogköre. Amíg a nyomozást nem engedélyezte, addig nyílt eljárási cselekményt végezni nem lehetett. A nyomozásokat általában a beosztott csendőrök végezték, vagy az illetékes csendőrkerületi nyomozó osztályt bízta meg a feladattal, de – az általános szabályoktól eltérően – más ügyészséget is nyomozási cselekményre hívhatott fel. Az igazságügyi állományba tartozó beosztottak szintén nyomoztak, továbbá véleményezték a más nyomozó szervtől érkezett anyagokat, meghatározva az eljárás irányát, a befejezés módját. Az ügyész az általa irányított nyomozásokban maga rendelte el a szükséges kényszerintézkedéseket.

Az 1943. július 31-én kelt Bi.1353/1.IM rendelet szerint minden olyan ügyben, amelyben a feljelentést az ÁVK tette, vagy az küldte meg a nyomozati iratokat, illetve annak irányításával folyt a nyomozás, a királyi ügyészségeknek jelentést kellett tenniük a miniszter részére. Az érdemi határozatok tervezeteit pedig minden olyan ügyben fel kellett terjeszteni, amely a tárgyára vagy a benne szereplők személyére figyelemmel „nagyobb jelentőségűnek látszik”. Ilyennek kellett tekinteni azon eljárásokat, amelyekben gyanúsítottként „magasabb állású állami, városi, vármegyei, rendőrségi vagy államvasúti tisztviselő” szerepelt. Az ilyen ügyekben hozott bírósági ítéletek szintén jelentési kötelezettség alá estek. A 42.987/1943.IM.IV. rendelet szerint azt is jelenteni kellett, hogy az ilyen jellegű bűnyegyekről a sajtóban jelent-e meg ismertető közlemény.

A kiküldött ügyész, működése során a legkülönbözőbb beosztású személyek bűncselekményei miatt járt el. Meggyesynek a belügyminiszter részére 1943-ban tett jelentése szerint az addigiakban rendőrökkel, szolgabírákkal, egyetemi tanárral, minisztériumi tisztviselőkkel, nyugalmazott tábornokkal, tiszti ügyésszel, orvossal, kör- és községi jegyzőkkel szemben folytatott eljárásokat, melyekben a gyanúsítottak általában letartóztatásba kerültek. A beosztottak – törvényszéki titkár, csendőrnyomozó – szerint is e személyi körben, „kizárólag közhivatali visszaélések” ügyeiben nyomoztak. A kialakult munkamegosztás szerint általában a csendőrök jártak el, de az egyes „bonyolultabb vagy magasabb állású köztisztviselővel szembeni ügyek nyomozása rendszerint valamelyik (jogász) előadó személyes irányítása mellett történt”.

A felderítések során „bizalmas puhatolás” folyt a magas beosztású tisztviselőkkel kapcsolatban felmerült visszaélések esetén: például a közellátási kormánybiztos „feltűnő meggazdagodása” miatt, továbbá a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság vezetője ellen is. Meggyesy jelentése szerint az eredményes nyomozások befejezéseként készült vádiratok alapján a bíróságok felmentő ítéleteket nem hoztak.

Az eljárásokra többször az állam által hadi célokra biztosított anyagokkal való visszaélések, az azokra elkövetett sikkasztások miatt került sor: például 1943-ban Meggyesy nyomozott a pápai repülőtér vagy az erdélyi erődítések építésére kiutalt kincstári anyagokkal való visszaélések miatt. De eljárások folytak a lakossági ellátást, a mezőgazdasági termelést biztosító termékekkel (pl. cukorjegyek, liszt, cipő, rézgálic) való önkényes rendelkezés, a beszedett adó eltulajdonítása miatt is.

A háború elhúzódásával szaporodtak az olyan ügyek, amelyekben a had- vagy a munkakötelezettség alóli kibúvások elősegítése miatt, továbbá az üldözötteket – önzetlenül vagy anyagi előnyökért – mentő köztisztviselők ellen folytak az eljárások.

Meggyesy Lajos működési körébe tartozott az internáló és a munkaszolgálatos táborokban a személyzet által elkövetett visszaélések nyomozása is.

1944 áprilisától a zsidó lakosság gettókba költöztetését elrendelő, vagyonát zár alá vevő, a végrehajtás sorrendjét csendőrkerületenként meghatározó 1600 és 1610 ME, valamint a 6163. BM. VII.res. rendeletek kiadása után különösen megszorodtak az ügyészi nyomozó osztály teendői, mivel feladata lett a deportálások során, valamint a zárolt vagyonok kapcsán elkövetett bűncselekmények nyomozása.

Ennek érdekében az akciók megkezdése előtt Bakó László belügyminisztériumi államtitkár május elején az osztály vezetőjét az elsőként érintett Kárpátaljára rendelte. A „hadműveleti területeken összeszedendő zsidókra” vonatkozóan április 5-én kiadott 6137/1944. VII.res. rendeletét mindazoknak a csendőri és közigazgatási vezetőknek megküldte, akiknek vidékén a kiküldött ügyésznek tevékenykednie kellett. E szigorúan bizalmas rendelet azért került kiadásra, hogy a zsidó lakosságtól elvett vagyonnal kapcsolatban „később esetleg felmerülő vádaskodásoknak és esetleges visszaéléseknek eleje vétessék”. Ennek érdekében Bakó utasította Meggyesyt, hogy a „zsidók ellen folyamatba tett rendészeti intézkedések végrehajtását személyesen, az ügyészi nyomozó osztály tagjainak felhasználásával ellenőrizze”. Az utasítás célja az volt, hogy a zsidóságtól elvett vagyonnal csak az állam rendelkezhesse, azt magánszemélyek ne sajátítsák el.

A Belügyminisztériumban és az egyes csendőrkerületekben a deportálások megkezdése előtt értekezleteket tartottak az illetékes fő- és alispánok, polgármesterek, katonai, csendőri és rendőri vezetők, valamint a német megbízottak részvételével. Itt került sor a vonatkozó rendeletek megismertetésére, a gettók létesítésére, a zsidók összegyűjtésére, a végzendő házkutatásokra, lefoglalásokra, a deportálásra vonatkozó tervek előadására és a végrehajtás megbeszélésére.

A fővárosban 1944. április 6-án, Ungváron április 15-én, Nagybányán április 26-án, Marosvásárhelyen április 28-án, Munkácson május 12-én tartott értekezleteken Meggyesy ismertette azt, hogy a zsidóktól elvett, az „állam tulajdonát képező pénz és értékek” biztosítása hogyan történjen. Ennek érdekében szükségessé vált a motozókról, a bizottságilag átvett dolgok csomagolásáról, lepecsételé-

séről való gondoskodás, továbbá fel kellett hívni a keresztény lakosságot, hogy a „zsidók vagyontárgyait internálás terhe alatt szolgáltságukba be”.

A deportálásokat irányító Endre László belügyi államtitkár azonban nem volt elégedett Meggyesy tevékenységével, ezért az igazságügyminiszternél kezdeményezte a visszahívását. Ennek eredményeként a munkácsi értekezlet után Meggyesy már nem vett részt az akciókban.

A végrehajtás során bűncselekmények sokasága történt.

A deportálásokról 1944. május 3. és július 9. között – a magyar és a német szervek között összekötőként tevékenykedő – Ferenczi László csendőr alezredes által készített eseményjelentések számos, a zsidók vagyontárgyaival kapcsolatos esetet soroltak fel, amelyek eljárásra átadásra kerültek a – Budapesti Királyi Ügyészségtől kirendelt – dr. Kovács Dénes törvényszéki titkár irányította helyszíni ÁvK ügyészi nyomozó részlegnek.

A nyomozói jelentések szerint „a zsidók gettóba tömörítése után lezárt házaikból vagyontárgyaikat kellő őrzés hiánya folytán ismeretlen egyének a hatósági pecsétek és záruk erőszakos felnyitása után tömegesen vitték el.” Az ÁvK nyomozóinak megállapítása szerint loptak, sikkasztottak a motozásokat végzők, az ingóságokat leltározó bizottságok és a beosztott karhatalmi erők tagjai. De nyomozások indultak a deportáltakat segítő hivatalos személyek, pl. a gettóban elhelyezett férjtől a másik táborban lévő feleséghez pénzért levelet vivő rendőr ellen is.

A többször hihetetlen kegyetlenséggel eljáró csendőrök ellen is fellépett Kovács: így a nagyváradi gettóban elkövetett brutalitások miatt feljelentette a csendőrség felügyelőjénél a deportálásokat a helyszínen irányító – 1946-ban majd háborús bűnösneként kivégzett – Ferenczit, s hadbíróvási eljárást kezdeményezett a végrehajtó csendőr tanzászlóalj tagjai ellen.

Endre Lászlónak az 1944. június 21-i kormányülésen tett jelentése szerint a „zsidóság mindent elkövetett” a menekülés érdekében. A közbiztonsági szervek „valóságos okmányhamisító gyárat lepleztek le, ahol a zsidók részére gyártottak hamis okmányokat”. Az államtitkár elítélően nyilatkozott a keresztény felekezetek lelkeseiről, akik a mentésben az „első helyen állnak (...) A protezsálás, a kijárárs, közbejárás soha ilyen nagy méreteket nem öltött”. A zsidók vagyonával kapcsolatos bejelentési kötelezettséget, a zár alá vételeket „követték a különböző visszaélések, a vagyontárgyak elrejtése, megvesztegetés, közhivatali visszaélés”. Endre kijelentette, hogy „minden értekezleten külön hangsúlyoztam a visszaéléseknek vaskézrel való irgalmatlan letörését”.

Ilyen körülmények között az ügyészi nyomozó osztály 1944-ben kb. 1000 ügygyel foglalkozott, mely eljárások során a hatályos jogszabályok alapján eljárva igyekeztek a történetek megállapítására. A budapesti székhelyére visszatért Meggyesy, döntéseiben a jogszerűséget tartotta szem előtt. Számos esetben megszüntették – bűncselekmény vagy bizonyíték hiányában – a nyomozást: pl. az okirathamisítás és zsidósöktetés miatt feljelentett községi jegyző, vagy a zsidó értékek jogtalan megszerzésével és rejtegetésével gyanúsított személyek ellen.

A zsidó feleségét mentő, a deportálásokat irányító Baky és Endre BM államtitkárok elleni kijelentéseket („az országnak kárt okoztak, védtelen és ártatlan embereket kiszolgáltatottak”) tévő gyulai városi műszaki tanácsos, tartalékos százados elleni feljelentés miatt az Ávk-t akkor vezető Kudar Lajos csendőr ezredes 1944. szeptember 11-én „bűnügyi szempontú vizsgálatra” hívta fel Meggyesyt, aki viszont bűncselekmény hiányában nem indított nyomozást.

A megszorított feladatokat ellátó ügyészi nyomozó osztály elhelyezésében változást hozott, hogy 1944. június 1-jétől a Budapest, Andrásy út 119. szám alatti épületbe költözött. Az 1944. október 15-i nyilas hatalomátvétel után az új kormányzat által létrehozott biztonsági szervek mellett az Ávk elveszítette jelentőségét. November elején még működött, majd érdemi tevékenysége megszűnt. A szovjet csapatok közeledése miatt a belügyminiszter által 1944. november 27-én elrendelt kitelepítés során a fővárosból Sárvárra került a nyomozó részleg, ahol „együtt volt tartva”, de már nem tevékenykedett. A továbbiakban a kőszegi áttelepülés, majd az 1945. március-április fordulóján Ausztriába való menekülés, illetve kényszer-kitelepítés során szétszóródott az állomány.

Az Ávk ügyészi részlege két legtöbbit szerepelt alakja közül Meggyesy Lajosnak a tevékenysége – a Magyar Országos Levéltárban őrzött iratok alapján – 1944. szeptember végéig követhető, további sorsa ismeretlen.

A deportálások kapcsán szerepet kapott Kovács Dénes ellen – Ausztria amerikai megszállási övezetéből 1945 októberében a teljes politikai fordulat ellenére történt önkéntes visszatérte után – a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya Kispesti Csoportja nyomozást folytatott, melyet 1945. november 21-én bűncselekmény hiányában befejezett. Ezt követően az Igazságügyi Minisztérium Igazoló Bizottsága 1946. január 23-i határozatával állásától megfosztotta, de a „felmerült méltányossági szempontokra figyelemmel” a családtagokat illető nyugdíjigényt meghagyta. A Budapesti Népbíróság 1948. december 9-én helybenhagyta e döntést, mivel az Ávk-nál való szolgálat a „demokrácia szempontjából aggályosnak tekintendő, (...) nyilvánvaló, hogy kiszolgáltta az akkori rendszer érdekeit”.

A rendelkezésre álló források alapján a fentiek szerint lehetett rekonstruálni egy ügyészi szerv történetét. Megállapítható, hogy az Ávk ügyésze az adott jogalkotói akaratot kifejező szabályok alapján, kivételes körülmények között teljesítve feladatait, működésében a hatályos jogrend előírásait érvényesítve járt el.

Források

Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem. CD. KJK–KERSZÖV Kiadó, 2000. január 1.

Magyarországi Rendeleték Tára, 1939, 1944

Igazságügyi Közlöny, 1942

Magyarország tiszti cím- és névtára. Pótfüzet. Budapest, 1944. július

Magyar Országos Levéltár: Belügyminisztérium Államvédelmi Központ Általános, Bizalmas, Elnöki iratok K.494, 519, 523.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára:

- Ujvári Jenő volt csendőrnyomozó 1948. október 19-i „Életleírása” O-14.958/650.
- Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Politikai és Rendészeti Osztálya: Endre László és társai V. 79.802/3-b.; Ferenczi László 3.19. V.79.348; Juhász István és társai Sz-2062.

Budapest Főváros Levéltára:

- Budapesti Királyi Főügyészség iratai VII.17.a.
- Budapesti 128/b. 548. sz. Igazoló Bizottság – Igazságügyi Minisztérium iratai XVII. 404.

Csongrád Megyei Levéltár VII.3.: Szegedi Királyi Főügyészség iratai

Bács-Kiskun Megyei Főügyészség irattára: Bajai Királyi Ügyészség iratai

Haraszi György (szerk.): Vallomások a holtak házából – Ujzászky István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Budapest, 2007.

Karsai László: Holokauszt. Budapest, 2001.

Karsai László: A holokauszt utolsó fejezete. In: Beszélő, 2005/10.

Karsai László – Molnár Judit (szerk.): Az Endre – Baky – Jaross per. Budapest, 1994.

Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendészetének felépítése

In: www.publikon.hu/application/essay/134-1.pdf

Tibori Szabó Zoltán: Csík vármegye zsidósága a betelepüléstől a megsemmisítésig.

In: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?kod=230>

Zsitvay Tibor Emlékiratai. Magyarország 1921–1941. Bp., 1999.

Finkey Ferencről

100 éve hangzott el Finkey Ferenc „A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve” c. akadémiai székfoglalója.

A Magyar Tudományos Akadémia 1908-ban Balogh Jenő és Wlassics Gyula ajánlásával levelező tagjai közé választotta Finkey Ferencet, a sokoldalú tudóst. Épp 100 éve: 1909. március 8-án olvasta fel székfoglaló értekezését az Akadémián. Így ajánlották professzor társai:

„Ez idő szerint Finkey Ferenc az egyetlen az élő magyar büntetőjogászok közt, aki az anyagi és alaki büntetőjog egész rendszerét, valamint a börtönügyet és a büntetési rendszert önálló nagyobb munkákban kimerítően feldolgozta. Mindkét terjedelmes tankönyve igen becses és igen használt tankönyvünk (...)”²

Finkey Sárospatakon született, hallgatója, majd tanára volt a Sárospataki Református Jogakadémiának. Írásaiban mindig a letisztult gondolkodásmód jellemezte. Munkáinak fogalmi tisztázása, értelmezése a Csemegi-féle fogalomalkotás precizitásához, igényességéhez hasonlítható. A magyar reformátusság sokat köszönhet a Finkeyeknek, ahogy Horváth Tibor fogalmaz: a Finkey család a „XVIII-XIX. század során számos nagyműveltségű lelképásztort, papot adott a magyar kultúrának.”³

Finkey Ferenc Kolozsváron szerezte egyetemi doktori diplomáját. A sárospataki akadémia után a kolozsvári egyetemen oktatta a büntetőeljárás jogot. Majd Pozsonyban oktatott, a pozsonyi egyetem rektoraként karok megalapítását is szervezte. Trianon után a szegedi egyetem professzoraként dolgozott. Nagy Ferenc összegyűjtötte, hogy milyen órákat tartott Szegeden.⁴ „Az 1921/22. tanév II. felére szóló tanrendben megtalálhatjuk Finkey Ferenc nevét a büntető perjog előadójaként.” Érdekességként említi még Nagy, hogy heti egy órában büntetéstant (poenológiát) is meghirdetett.

A mai egyetemi oktatók számára is tanulságos lehet az 1922/23-as tanév órabeosztása. Az I. és II. félévben egyaránt heti 5-5 óra büntető perjogot oktatott. Az első félévben emellett heti 2 óra büntető szemináriumot vitt, és heti 1 óra kriminalisztika gyakorlatot tartott. Nemcsak tudósként, szakíróként, hanem oktató-

¹ Domokos Andrea: habilitált egyetemi docens, tanszékvezető, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Büntetőjogi Tanszék

² Az ajánlást felidézi Tari Ferenc Az időszzerű Finkey című munkájában. In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 77-96. o.

³ Horváth T.: Finkey Ferenc emlékére. In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 11-24. o.

⁴ Nagy F.: Gondolatok Finkey Ferenc egykori szegedi egyetemi tanáráról és anyagi büntetőjogásról. In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 27-44. o.

ként is igaz rá Király Tibor megfogalmazása, miszerint „a bűnügyi tudományok polihisztora volt.”⁵ Akadémiai székfoglaló értekezésében kifejti azon álláspontját, hogy az elmélet és gyakorlat nem ellentétei, hanem próbakövei egymásnak.⁶

1923–1930 között koronaügyész helyettes, 1930-tól kúriai tanácselnök. Bíróként megállapította, hogy „az élet súlyosabb, borzalmasabb bűneseteket produkál, mint aminőket a tudományos ember elképzelt (...).”⁷ 1935-től nyugdíjba vonulásáig, 1940-ig koronaügyész. E tisztet először nem akarta elfogadni, püspöke, Ravasz László beszélt rá. Koronaügyészként a Szálasi perben is eljár. Györgyi Kálmán a vádbeszédéből idéz: „A legjelentősebb súlyosító körülmény nézetem szerint az, hogy a vádlott hazafias rajongás leplébe burkolta a maga féktelen ambícióját.”⁸ Úgy vélem a hazájáról felelősen gondolkodó ember ezt a veszélyt így látta az 1930-as években és így látja ma is.

A büntető anyagi jog professzora

Büntetőjogi tankönyvében a büntetőjog alapelveiként határozza meg az igazságosságot, a szükségességet, a hasznosságot, célszerűséget egyaránt.⁹ A büntetés céljaként pedig a megtorlást és a megelőzést egyenértékűként jelöli meg: „A büntetés célja eszerint általánosságban egyfelől az elkövetett büntetendő cselekmény jogi megtorlása, másfelől a jövőben várható hasonló tettektől úgy az egész közönségnek, mint a büntetéssel sújtottaknak visszatartása.” Egyetért a kor uralgó vezéreszméivel, amelyek: „a megtorlás és a megelőzés, vagyis az egyéni felelősség és a társadalmi védekezés, az egyénítés és az emberiség.”

Ebben a munkában a bűncselekmény fogalmának ismérveit jogi és társadalmi szempontból egyaránt vizsgálja. Míg a tankönyv első kiadásában még ő is a bűncselekmény kifejezést használta, addig e kiadásban már a büntetendő cselekmény szóhasználatot tartja precíznek. Későbbi székfoglaló értekezése is a büntetendő cselekmény egyik fogalmi elemével, a jogtalansággal foglalkozik. Az 1905-ös tankönyvben már megkülönbözteti a büntetendő cselekményt a vallási bűntől, az erkölcstelenségtől, a fegyelmi vétségtől, a magánjogi vétségtől.¹⁰

Hangsúlyozza, hogy a büntetendő cselekmény „nem merő jogi fogalom, hanem egyszersmind társadalmi jelenség is, vagyis a büntetendő cselekmény mindig és

⁵ Király T.: Finkey Ferenc nézetei a büntetőeljárás jogról. In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 63-72. o.

⁶ Györgyi F.: A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve. Olvastatott a Magyar Tudományos Akadémia 1909. március 8-iki ülésén. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1909. 4. o.

⁷ Finkeyt idézi: Kődöböcz J.: Finkey Ferenc élete és munkássága 1870-1949. Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc-Sárospatak, 1995. 71. o.

⁸ Györgyi K.: Adalékok Finkey Ferenc koronaügyészi működéséhez. In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 99-124. o.

⁹ Finkey F.: A magyar büntetőjog tankönyve. Átdolgozott és bővített második kiadás. Budapest, Pólitzer-féle Könyvkiadó Vállalat, 1905. 51. o.

¹⁰ i.m. 211. o.

mindenütt társadalomellenes magaviselet, mely a társadalommal együtt keletkezik és együtt fejlődik.” A büntetendő cselekmény mindig emberi érdek- és jogsértés. Jogi ismérvei pedig: 1. emberi cselekmény, 2. jogtalan cselekmény, 3. az általánosan büntetéssel fenyegeti.

Az ember tettei akkor bírnak jelentőséggel, ha fennáll az alanyi bűnösség. A jogtalanság a jog valamely tilalmával, vagy parancsával való ellenkezést jelenti. Büntetendő cselekménynek pedig az olyan jogtalan cselekmény nevezhető, amelyet a BTK a cselekmény elkövetése előtt büntetendőnek nyilvánított.

Finkey azt vallotta, hogy a tankönyvnek tudományos műnek kell lennie, egyúttal azonban célja a tételes büntetőjog „tanító modorban való ismertetése” is. Aki oktatja is a büntetőjogot, tudja, hogy a hallgatók érdeklődésének fenntartásához nélkülözhetetlen a példák, illetve a jogtörténeti érdekességek idézése.

Amikor a büntetendő cselekmény koronként és társadalmanként változó jellegéről ír a tankönyvében, példaként hozta, hogy a könyv megírásakor a Fidjiszigeteken az ölés tiszteletreméltó tettnek számított. Új-Guineában viszont a fecségés és a hallgatóság büntetendő cselekmények voltak.

Az akadémikus

Akadémiai székfoglalójában a büntetendő cselekmény és a jogtalanság viszonyát vizsgálta.¹¹ Alapvetésében kifejtette, hogy a *jogtalanság* éppúgy, mint a *jog* általános jogi fogalom. Jogtalan cselekményekkel nemcsak a büntetőjogban, hanem a jog valamennyi ágában lehet találkozni.

Különbséget tesz alaki és anyagi jogtalanság között. Az alaki jogtalanság körébe sorolja a magánjogi, a közjogi és a nemzetközi jogi jogtalanságot. Az anyagi jogtalanság formái pedig az egyéni, a társadalmi és az állami érdekeket sértő vagy veszélyeztető jogtalan cselekmények. Merkellel együtt vallja, hogy a magánjogi és büntetőjogi jogtalanság között elvi, minőségi különbség nincs. A különbség mennyiségi és jogi következménybeni. Elsősorban a jogi következmények céljában lelhető fel a különbség. A magánjogi „vétség” jogkövetkezményeinek fő célja a megzavart magánjogi érdekkör helyreállítása. A büntetés célja pedig a megtorlás, megelőzés.

Foglalkozik a szabálysértés területével is, a rendészeti kihágások tana szerinte reformra szorul. (Írja ezt 1909-ben.) „Mai tételesjogunk szerint a kihágási törvénykönyv (1879: XL. Tc.) a büntetőjog és a közigazgatási jog határvillongása közben két szék közt a pad alá került.” Természetesen akadémiai székfoglalójában a kihágásokkal is a jogtalanság kapcsán foglalkozik, megállapítván, hogy azok is jogtalan cselekmények.

¹¹ Finkey F.: A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve. Olvastatott a Magyar Tudományos Akadémia 1909. március 8-iki ülésén. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1909.

A jogtalanság és a büntetendő cselekmény viszonyát három pontban összegzi:

1. Minden büntetendő cselekmény tartalmilag jogtalan cselekmény, vagyis a jogtalanság a büntetendő cselekmények általános (kivétel nélküli) ismérve.
2. A jogtalanság a büntetendő cselekmény tárgyi oldalához, a cselekvéshez tartozik, a jogtalanság tudata a tényálladékhhoz és a beszámításhoz nem szükséges, a jogosság felőli tévedés azonban enyhítő körülményt, esetleg a büntet-hetőséget kizáró okot képez.
3. Ahol a cselekvés objektív jogtalansága világosan ki nem mutatható, ott nincs büntetendő cselekmény, a jogos cselekvés a beszámítást kizáró okot képez, vagyis nem büntethető.

A jogtalanság mellett ismérve még a bűncselekménynek a büntetéssel való fenyegetés. Az első fejezi ki a büntetendő cselekmény jogi tartalmát, míg a másik ismérve a közhatalom általi elítélést. „E két ismérve juttatja röviden, de találóan kifejezésre, hogy a büntetendő cselekmény mindig és mindenütt a társadalom, az uralkodó közfelfogás által legerősebben elítélt, a közhatalom által legszigorúbban sújtott cselekményt jelenti.”

Elfogadja azt az elméletet, mely szerint minden büntetendő cselekmény egyúttal erkölcstelen is. „(...) minden büntetendő cselekmény, mint a fennálló közhatalom ellen kiadott szabályokkal ellenkező, mint törvény- és kötelességellenes magaviselet (állampolgári kötelességszegés) az erkölcstan szabályaiba is ütközik, vagyis többé-kevésbé erkölcselles is.”

Következő tétele a jogtalanság és a büntetendő cselekmény viszonyával kapcsolatban az, hogy a jogtalanság a büntetendő cselekmény tárgyi oldalához tartozik: „a jogtalanság vagy a büntetettségek tudata a tényálladékhhoz és a beszámításhoz nem szükséges, a jogosság felőli tévedés azonban enyhítő körülményt, esetleg beszámítást kizáró okot képez.”

További megállapítása: a jogos cselekvés nem lehet büntetendő, azaz ahol a cselekvés objektív jogtalansága világosan ki nem mutatható, ott nincs büntetendő cselekmény. Példaként pedig a hivatásbeli kötelezettség gyakorlását hozza fel, amikor az orvosi beavatkozás, ha az írott és íratlan szabályoknak megfelel, kizárja a cselekmény jogellenességét.

A házi fegyelmet két részre osztja, egyik esetben jogosnak tartja, míg akkor, amikor már nem nevelési célból alkalmazzák, hanem túllépi a házi fegyelmi jogot, akkor jogtalan és büntetendő cselekménynek minősíti.

Javaslatlaltal is él Finkey akadémiai székfoglalójában: „Ha revideált BTK-nk világosan kifejezné, hogy a törvény parancsának, az illetékes hatóság által hivatalosan kiadott törvényes rendeletnek kötelességszerű végrehajtása, a törvény által elismert foglalkozásnak szabályszerű és kötelességszerű gyakorlása közben vagy a házi fegyelmi jog igazságos és szükségszerű alkalmazásában elkövetett cselekmény, mint jogszerű cselekmény, nem büntethető, ezzel bizonyára jelentékenyen megkönnyebbitené a bíróságok feladatát és helyzetét (...)”

A tudomány fellegvárában sem hagyta el humora Finkeyt, erre bizonyság befejező mondata. Székfoglaló értekezését a *jogtalanságról* így zárja, mivel kissé túllépte idejét: „nem óhajtottam *jogtalanul* (...) visszaélni nagybecsű türelmükkel.”

A börtönügy kiváló alakja

1911-ben az Egyesült Államokban tett tanulmányi útjáról és a washingtoni nemzetközi börtönügyi kongresszusról tartott beszámolót az Akadémián.¹² A börtönügyi kongresszusok deklarált célja nem annyira elméleti, tudományos kérdések megvitatása, hanem a „börtönügy” gyakorlati eszközeinek, módjainak megbeszélése, a különböző nemzetek szakemberei közötti tapasztalatcsere elsősorban. Finkey tanulmányútja után úgy fogalmazott, hogy az észak-amerikai börtönügy és büntetőjog tanulmányozása szükséges és elengedhetetlen azok számára, akik a büntetőjog XX. század eleji fejlesztését, haladását munkálni kívánják. Az 1908-as Novella új intézményeinek megerősítését látja benne: „A próbára bocsátás, a fiatalok bírósága, a javító nevelőintézetek új szervezete, amelyeket részben egyenest Észak-Amerikából ültettünk át, részben az ottani minták figyelembevételével reformáltunk s melyek a magyar és az észak-amerikai büntetőjog rokonságát megeremtették, a mi új reformintézményeink helyessége és gyakorlatiassága még tisztábban és határozottabban áll előttem amerikai utam után, mint eddigelé.”

Napjainkban, a büntető törvénykönyv általános részének kodifikációja során felmerült a büntethetőség korhatárának lejjebb szállításának szükségessége. Egyes szerzők ugyanis tendenciát látnak a gyermekkorúak által elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmények számának növekedésében. Mások arra hivatkoznak, hogy nem a korhatár leszállítása, hanem a hatékony, a mostaninál jóval határozottabb és következetesebb gyermekvédelem lehet Magyarországon a megoldás. Nem új e probléma sem, Finkey 1911-ben így ír a társadalmi védekezés, a megelőzés fontosságáról: „Ez új vezéreszme diadalát jelenti a *gyermekvédelem* és a *fiatalkorú büntettek javító nevelésének* céltudatos felkarolása s a büntetőjog, illetőleg a közigazgatás külön ágává kiépítése is az összes kultúrállamokban.”

Meggyőződésem, hogy a mai Magyarországon sem a 12 éves, legsúlyosabb személy elleni erőszakos cselekményeket (pl. emberölést) megvalósító gyermek büntethetővé tétele jelenti az igazi megoldást, ez kizárólag törvényhozói akaraton múlik. Tüneti kezelést fog jelenteni kizárólag. A valódi megoldás mindig társadalmi szintű, magának a társadalomnak, civil szervezeteknek, egyházaknak, a gyermekvédelem hivatalainak és hatóságainak kell kidolgoznia. Finkey is kiemeli, hogy a „legbölcsebb és leggyakorlatiasabb társadalomvédelem” az elhagyatott és

¹² Finkey F.: Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1911.

erkölcsi romlásnak kitett gyermekek megmentése, a bűnöző réteg utánpótlásának a megakadályozása.

Az európai szobatudósokkal szemben az amerikai pragmatizmust dicséri: „Míg itt Európában rendszerint óriási tudományos tollháborúk vezetnek be, illetőleg készítik elő az új intézményeket”, addig Amerikában a gyakorlati szakemberek megvalósítják az adott intézményt és utóbb magyarázza a tudomány annak elveit. Mindez igaz volt a XX. század elején, amikor is nagyszámú kísérlet, új megoldás jellemezte az USA-t, azonban a XX. század második felének bűnözési arányait és az egyesült-államokbeli büntető igazságszolgáltatás kudarcait már nem ismerhette meg Finkey.

Három intézményt mutat be részletesen. A Reformatory-t, a Probation-t és a Juvenile Court-ot. A XXI. század elején éppoly utópisztikusnak tűnik leírása a Reformatoryban folyó képzésről, mint amilyen utópisztikusnak tűnhetett 1911-ben. A concordi Reformatoryban ugyanis az etika, politika és szociológia előadások után az intézetbe beutalt fiatalok megvitatták az előadások anyagát.

A Probation rendszerrel kapcsolatban megjegyzi, hogy annak magyarországi megerősödése akkortól várható, amikor a pártfogó felügyelet „fizetéses hivatallá” válik.

A Juvenile Court, azaz a fiataikorúak bírósága Finkey szemében rendkívül előremutató példa: „Legbecselebb és bizonyára sokáig maradandó érdeme lesz az észak-amerikai büntetőjognak, hogy a fiataikorúakkal való büntetőjogi elbánást teljesen új alapokra fektette.”

A büntetőperjog tudása

Király Tibor említi, hogy Finkey elsősorban a büntetőeljárás jogtudomány művelőjének tartotta magát.¹³ Király kiemeli, hogy fontosnak tartotta az állampolgári jogok biztosítékait, különösen a vádlott és a védő jogi helyzetének a szabályozását. A nyomozó rendszer „embertelen és durva felfogását” elítélte. A védelmet nemcsak a terhelt egyéni érdekei, hanem a közérdek vonatkozásában is fontosnak tartotta. Az elsőfokú bíróságok függetlenségét, képzettségének erősítését kívánta, nem volt elégedett a perorvoslati rendszer bonyolultságával – összegzi Király. Munkásságáról így vall: „Ha Finkey Ferenc helyét a magyar büntetőeljárás jogtudományának művelői között ki akarjuk jelölni, vissza kell nyúlnunk a születését (1870) megelőző mintegy 30 évvel korábbi időre. A magyar politikai, jogi gondolkodásban akkor jelentek meg azok a gondolatok, eszmék és formálódtak azok az intézmények, amelyek a törvénytervezetekben (1843) is megjelentek és tulajdonképpen máig hatnak, és amelyeknek hatása időben messzire nyúlt. Habár rá lehetne mutatni a még régebbi előzményekre is, köztük az 1792/95. évi

¹³ Király T.: Előszó a mű első kiadásához. 5-13. o. Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914. Sárospatak, 1948. Kiadta a Jogászok a Kultúráért Alapítvány, 2000. (szerk.: Szathmáry B.)

törvényjavaslatra, vagy megemlíteni a felvilágosodás eszméinek más honi korai megjelenését, de Finkey Ferenc tudományos munkásságában az 1840-es évek eszméinek és a *Deák Ferenc* fémjelezte kodifikációs törekvéseinek közvetlen, egyenes továbbélését fedezhetjük fel. Eszméi rokonságban vannak *Szalay László* (az 1840-ben alakult kodifikációs bizottság titkárának) eszméivel, és így az 1843/44-es törvényjavaslattal abban a szilárd hitben, ahogyan fellépnek többek között a személy szabadságának védelmében, vagy az esküdtbíróóság intézménye mellett. E törvényjavaslatot Finkey más összefüggésben is sokra tartotta, amint 1942-ben írt tanulmányából is kiderült.¹⁴ Eszméinek rokonsága alapján Finkey Ferenc időben legközvetlenebb elődjének az egy emberöltőnyivel korábban született (1842) pesti jogtanárt, *Fayer Lászlót* tartja Király.

Finkey a büntetőeljárás jog három évszázados történetét bemutató művének előszavában arról ír, hogy a magyar büntetőeljárás ezeréves történetének feldolgozása lenne számára a csábító, hajlott korára tekintettel erre azonban nem vállalkozik. Ezért a magyar büntetőjogi és a jogtörténeti tudomány művelőinek nagy adósságát, az 1896-os Bűnvádi Perrendtartás előtti három évszázadot írja meg.¹⁴ A magyar büntetőeljárás jog történetének vázolója előtt azonban röviden ismerteti az európai anyagi büntetőjog, valamint az európai büntetőeljárás fejlődési szakaszait, áttekinti a büntetés-végrehajtási jog és a börtönügy kialakulását.

A magyar büntetőeljárás történetének elemzésénél kiemeli, hogy az szorosan összefügg a bírói hatalom gyakorlásának kérdésével. Szent István személyesen is gyakorolta a bírói hatalmat. 1526-tól a királyok e személyes bíraskodása teljesen megszűnt és átment az ország ún. „nagy bíráira”: a nádorispánra, országbíróra, tárnokmesterre, a kancellárra, majd a személynőkre. Ez utóbbiból fejlődik ki a Hétszemélyes Tábla és a Királyi Ítéltő Tábla. A vidéki bíróságok a vármegyékkel együtt fejlődtek ki. A XIII. század végén alakul ki a megyei törvényszék, amely a nemesek ügyeiben az elsőfokú rendes bíróságként működik. A jobbágyok feletti bíraskodás a XIII. századtól a földesúri bíraskodáshoz tartozik. Az 1848-i reformtörvények a földesúri bíraskodást eltörlik. Az 1850-61-i abszolútizmus alatt az elsőfokú bíróságok a megyei törvényszékek, a másodfokú bíróságok a kerületi ítéltőablák voltak, a harmadik fórum pedig a bécsi legfőbb ítéltőszék magyar osztálya volt. 1871-ben a megyei törvényszékek helyett királyi törvényszékek és járásbíróóságok lettek az első fórumok. A második fórumként a királyi ítéltőablák működtek, míg harmadik fórumként a Királyi Kúria járt el.¹⁵

Finkey megállapítja, hogy a fenti reformokkal a magyar büntető igazságszolgáltatási szervezet teljesen azonos lett a nyugat-európai, különösen a francia és a német szervezettel.

¹⁴ A szerző előszava. 15. o. Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914. Sárospatak, 1948. Kiadta a Jogászok a Kultúráért Alapítvány, 2000. (szerk.: Szathmáry B.)

¹⁵ i.m. 37. o.

Az 1843-as Szalay László-féle és az 1844-es Szemere Bertalan által átdolgozott törvényjavaslatokat kitűnő munkáknak tartja: „hogya sikerült volna azokat tető alá hozni, azokkal hazánk a büntetőperjog codificatioja terén is – még inkább az anyagi Btk. tekintetében – Európa vezető államai közé emelkedett volna.”¹⁶ Az 1844-es javaslatban kitűnő ötletnek tartja, hogy az összegegyeztetni tervezte az angol esküdtszéket a francia közbírói rendszerrel.

Az 1896-os Büntető Perrendtartásról azt írta, hogy az európai kódexek egyik legkiválóbbja, teljes összhangban áll a nyugat-európai modern perrendtartásokkal mind rendszerére, mind vezérelveire nézve. A Bp. kommentárok közül Balogh Jenő, Edvi Illés Károly és Vargha Ferenc munkájáról szól.

Király Tibor említi, hogy Finkey „elmélyült figyelemben részesítette a *perbeli igazság* kérdéseit.”¹⁷ Finkey azt vallotta, hogy a büntető eljárás nem elégedhet meg az alaki igazsággal, annak fő célja az anyagi igazság elérése. Erről a témáról nem elméleti fejtegetésbe bocsátkozott, hanem precízen összegegyeztetni tervezte az eljárásbiztosítékokat.

Az anyagi igazság elérését biztosító eljárási biztosíték:

1. a nyomozás, a vizsgálat, a vádképviselet, a vád alá helyezés és az ítélelhozzatal feladatainak szétválasztása és külön hatóságokra való elosztása
2. a bírói függetlenség
3. az ún. laikus elem igénybevétele a bűnösség kérdésének eldöntésénél
4. a védelem szabadsága
5. az, hogy a beismerés maga nem elegendő az elítéléshez
6. a bizonyításnak a bíróság előtt való felvétele és a bíróságnak az a joga, hogy a bizonyítás kiegészítése végett a felek által előterjesztettek túl hivatalból új bizonyítékok felvételét rendelhesse el, és a bizonyítékokat szabadon mérlegelje
7. a szóbeliség, közvetlenség, a kontradiktórium tárgyalás. A fikciók, vélelmek kizárása
8. a perorvoslatok.

Koronaügyészként is azt vallja, hogy az ügyészség függetlensége hozzátartozik az igazságszolgáltatás függetlenségéhez és önállóságához.

A „kettős nyomtáv” 100 évvel ezelőtt

A XXI. századi magyar büntetőpolitika a „kettős nyomtávot” jelöli ki célul. Büntetőpolitikánkat ma már jelentősen befolyásolják az ENSZ, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága és az Európa Unió büntetőpolitikai ajánlásai. Ezek az ajánlások a következő büntetőpolitikai vezérelveket fogalmazzák meg:

¹⁶ i.m. 45. o.

¹⁷ Király T.: Finkey Ferenc nézetei a büntető eljárási jogról, büntetőjogásról In: Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (szerk: Szathmáry B.) Sárospatak, 1995. 63-72. o.

1. a szabadságvesztés-büntetést végső eszközként kell kezelni, alkalmazása csak akkor indokolt, ha az elkövetett bűncselekmény súlyára tekintettel nyilvánvaló, hogy semmilyen más büntetés nem lenne megfelelő,
2. kerülni kell a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés alkalmazását,
3. elő kell mozdítani a közösségi szankciók szélesebb körű alkalmazását,
4. differenciálni kell a büntetési rendszert, be kell vezetni új, szabadságelvonással nem járó szankciófajtákat,
5. garantálni kell a mediációhoz és az áldozat kártalanításához való jogot.

Már Finkey is alternatív büntetéseket ajánlott a rövid tartamú szabadságvesztés helyett: a bírói dorgálást, a belebbezést, a közmunkát és a feltételes elítélést.

A bírói dorgálással kapcsolatban utal az 1843-as javaslatra, amely büntetési rendszerében szintén szerepelt, mint legenyhébb büntetési eszköz. Fiatal, vagy gondatlanságból és először bűncselekményt elkövetőknél javasolta bevezetni. „Természetesen ez a büntetés csak a legcsekélyebb súlyú cselekmények miatt s csak rendkívüli enyhítő körülmények esetében lenne alkalmazható, midőn a szabadság- vagy pénzbüntetés legkisebb mértéke is súlyosnak mutatkozik.”

A belebbezés bizonyos helyre, községbe vagy megyébe utalást jelent, amelyet az elítélt nem hagyhat el. Maga Finkey is megjegyzi, hogy a magyar állapotok nem nagyon kedveznek a végrehajtásnak.

A közmunkát is alkalmas alternatívának tartja a rövid tartamú szabadságvesztés kiváltására.

A feltételes elítélést is bevezetendőnek látja, ismerteti az angol-amerikai próbára bocsátás és a belga-francia végrehajtás felfüggesztése intézményét. A feltételes elítélésről így ír: "(...) a humanizmus újabb diadalának tekintjük a feltételes elítélést, mely lehetővé teszi, hogy az elsősíben bűnözőket, ha rendkívüli enyhítő körülmények közt követtek el valami kisebb büntetendő cselekményt, hatályosan visszatarthassuk a bűn ösvényétől, s evégből ne egy-két heti, egy-két havi fogházzal, ami örökre megszégyenítő s könnyen megmételvező lehet az erkölcsösebb elítéltekre is, hanem egy próbaidő kitűzésével büntessük meg.”

Finkey áttekintést ad az 1905-ig létesült javítóintézetekről. Ezek miniszteri rendeletekkel jöttek létre, Finkey kevesli őket. Külön kiemeli a kassait, mely szerinte rendkívül modern. A leányok rendelkezésére villany szövőgépeket bocsátanak, amikor az országban a cégeknek nincsen ilyen berendezésük.

A javítóintézetekből való ideiglenes elbocsátás esetén az intézetigazgató a helyi papot, tanítót vagy éppen nőegyletet kérte fel a fiatakorú figyelemmel kísérésére. Finkey felhívja a figyelmet, hogy a társadalom együttműködése nélkül nem létezik hatékony bűnmegelőzés: A büntetőjog tudománya „méltán hívja fel a társadalom figyelmét arra, hogy a bűnözés leküzdésében vegye ki a maga részét, vagyis a társadalom igyekezzék az önhibája által ejtett sebeket orvosolni s az államnak a bűnözés leküzdésére irányuló akciójában minden erejével segítségére siessen s azt anyagi erővel, és egyleti, testületi tevékenység útján támogassa e közérdekű s emberbaráti munkában.”

A mai büntetőpolitika egyházi és civil szervezeteket szólít meg ugyanebben a szellemben.

Finkey feladatként jelölte meg a súlyos bűncselekményt elkövető komoly büntetésekkel szemben a szigorítást. Másrészt pedig szükségesnek ítélte enyhébb büntetési nemek bevezetését a menthető indokból vétkesekkel szemben. „A nagy büntettek, a ma ún. közveszélyes büntettek elleni szigorú, kíméletlen fellépés, ezek lehetőleg ártalmatlanná tételére való törekvés, az emberiség elvének szem előtt tartásával – ellenben a kis büntettek, az alkalmi és erkölcsileg romlott jelleműek enyhébb elbírálása s ezeknek a börtönbüntetéstől lehető megkímélése lesznek nézetem szerint is sokáig a jövő bűnügyi politikájának is a vezéreszméi.”¹⁸

Ez volt a „kettős nyomtáv” 100 évvel korábban.

A hagyományőrző Finkey

Reformátusként nagy hangsúlyt fektetett a közösségi életben való részvételre, annak szervezésére. „Mindig ott voltam a városháza öreg termeiben rendezett jogászbálokon és a lelkünkhöz tapadt főiskolai imateremben rendezett ifjúsági ünnepeken”.¹⁹

Finkey vallotta, hogy a hagyományok őrzése szellemi kötelessége a tudós embereknek. 1916-os leveléből, amelyet a volt sárospataki diákokhoz intézett, ez az üzenet egyértelműen kiolvasható.

A felhívás háttérében az állt, hogy felmerült a sárospataki főiskola áthelyezésének ötlete. Így ír levelében Finkey: „Azt hiszem, mindnyájunkat, akik a sárospataki főiskolát valljuk igazi „anyaiskolánk”-nak, akik ott szívtuk magunkba – többkevesebb ideig – a tudományok elemeit, a későbbi életpályánkhoz nélkülözhetetlen szellemi és erkölcsi javakat s ott esküdtünk fel a haza és a tudomány szeretetére és szolgálatára, mindnyájunkat felrázott, szinte kizavart mindennapi munkakörünkéből s a mai rendkívüli idő gondjaiból, bajjaiból a főiskola akadémiájának áthelyezését kérő akadémiai-széki indítvány.”²⁰

Halálára készülődve is hű maradt a sárospataki szellemhez: koporsóján mindössze felesége koszorúját engedte elhelyezni, végakarataiban arra kérte a tőle búcsúzókat, hogy a koszorúra fordítandó pénzeszeget a sárospataki diáksegély alapjára utalják át.

¹⁸ A reformok szükségességéről, a differenciálás kívánalmáról 1905-ös tankönyvében ír. Finkey F.: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1905. 468–488.o.

¹⁹ Finkey szavait Kóhalmi László idézi: Égető sebek. Emléksorok Finkey Ferencről, a büntetésvégrehajtási jogtudomány atyjáról. In: Börtönügyi Szemle. Tizenkilencedik évfolyam. 4.szám. 2000. december. 111–116.o.

²⁰ Finkey F.: Felhívás a volt pataki diákokhoz, 1916. Zempléni Múzsza. Sajtó alá rendezte Bolvári-Takács Gábor. http://www.zemplenimuzsa.hu/03_4/finkey.htm

Országos Tudományos Diákköri Konferencia

(Különös tekintettel a Perjátszó Kör¹ díszelőadására)

A XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam-és Jogtudományi Szekciójának rendezvényére 2009. április 6–8. között került sor az ELTE ÁJK-n. A kar dékánja, Király Miklós köszöntőjében elmondta, hogy „százados európai hagyományaink szerint az oktatás és a tudományos kutatás egysége teszi az egyetemet egyetemmé. A kutatás, az alkotó munka pedig nem csupán az egyetemi oktatók privilégiuma, hanem egyben hallgatóik természetes törekvése.” Erre bizonyíték a 33 tagozatra érkező 307 dolgozat, amely nemcsak a magyar jogrendszert érintő kérdéseket feszegette, hanem azok nemzetközi vonatkozásait is feltárta.

Az ünnepélyes megnyitó után a konferenciának otthont adó egyetem Perjátszó Diákkörének díszelőadása következett, amelyben Jean Calas² perét mutatták be. Bár az eljárás a XVIII. századi francia büntetőper szabályai szerint folyt, napjainkban is nagyon aktuális kérdéseket feszegetett: egyrészt a halálbüntetéssel, másrészt pedig a bírói tévedéssel kapcsolatos problémák kerültek ismét terítékre ott a Díszteremben.

Számomra az előadás egyik legnagyobb érdeme éppen az volt, hogy asszociációkra ösztönzött. Olyan korábbi felismeréseket erősített meg, amelyek érvényességét ma sokan meg akarják dönteni.

Másnap ezért újra elővettem a halálbüntetéssel szemben felhozott érveket, és megvizsgáltam, vajon alkalmasak-e még arra, hogy segítségükkel érveljünk e visszafordíthatatlan büntetési nem ellen. Nem tűnnek-e közhelyeknek, frázisszerű megállapításoknak a XXI. század hajnalán? A mostani közhangulat ugyanis kedvez a halálbüntetés mellett fellépő revizionistáknak.

A halálbüntetés megengedhetőségével kapcsolatban a kérdés tulajdonképpen az, hogy meddig terjed az állam büntető hatalma. És itt eszembe jutottak Király Tibor szavai. A büntetőjognak ugyanis mindig voltak olyan jellemvonásai, amelyek túlmutattak az adott koron. Az európai büntetőjog történeti fejlődését tekintve észrevehető az az irány, amely mindenképpen a halálbüntetés eltörlése mellett voksol.

¹ A Perjátszó Kör 2005-ben alakult, s még ma is az alapító oktató, Kisteleki Károly, az Egyetemes Állam-és Jogtörténeti Tanszék adjunktusa vezeti. Számos pert játszottak el a színpadon, így többek között a nürnbergi pert, Jeanne D’Arc és Danton perét, de a Salemi boszorkányok ellen is emeltek már vádat a joghallgatók.

² A XVIII. században nagy port kavart fel Jean Calas toulouse-i polgár pere, akit ártatlannul kivégeztek. Az ítélet szerint megölte fiát, mert elhagyta protestáns hitét. A vád alapja az utcán összecsdült tömeg pletykálkodása volt. Az a hiedelem élt ugyanis a köztudatban, hogy a protestánsoknak meg kell ölniük vagy öletniük hitehagyott gyermeküket. Később kiderült, hogy a fiú öngyilkos lett.

Ezért a hazai büntetőjog-alkotásnak sem áll hatalmában mellőzni a történeti fejlődés eredményeképpen erre igényt formáló és jogot kapó mérföldköveket. „A büntetőjog szférájának a kialakításában nem kis szerep jut a kulturális-jogi hagyományokat és értékeket továbbépítő nemzetközi jogi forrásoknak (....). Ezek a nemzetközi normák (...) korlátozzák a büntető jogalkotásban megnyilvánuló állami büntető hatalmat (...). Az állam önmagát diszkriminálná az immár nemzetközi szintre emelt jogi-kulturális értékek tagadásával.”³

A Perjátszó Kör tagjai Beccaria megidézésével arra hívták fel az ott ülők figyelmét, hogy az emberek és az állam között korábban létrejött társadalmi szerződésben a polgárok nem adták át az államnak az élethez való jog fölötti rendelkezést.

Ennek az örökérvényűségnek állított emléket a Calas darabbal a Perjátszó Kör. Köszönjük nekik.

³ Király T.: A büntetőhatalom korlátai. Előadás a Magyar Tudományos Akadémián, 1988-ban. Magyar Jog, 1988/9. 730-743. o.

KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2009

17. nemzetközi biztonsági, bűnmegelőzési, bűnüldözési, igazságszolgáltatási, katasztrófavédelmi és informatikai konferencia és szakkiállítás

Az Ügyészek Országos Egyesülete – a Legfőbb Ügyészség és az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium társrendezésében – 2009. május 5-7. között 17. alkalommal rendezi meg a KRIMINÁLEXPO IT-SEC nemzetközi konferenciát és szakkiállítást.

A rendezvény hagyományos komplexitását megtartva, a KRIMINÁLEXPO idén is több, párhuzamos konferenciának és kísérő rendezvénynek ad otthont. Az egyes programok áttekintik a bűnüldözés, a köz- és a magánbiztonság, illetve az üzleti élet biztonságának aktuális kérdéseit.

A korrupció elleni küzdelem

A Kriminálexpo vezető tematikája ezúttal a korrupció elleni küzdelem. Az antikorrupció, mint állami és társadalmi feladat, nem csupán egy divatos nemzetközi trend, de a gazdasági világválság új, és a feketegazdaság eddig ismert káros következményeinek csökkentését is eredményezheti. A témáról háromnapos szekció keretei között a leginkább érintett állami, gazdasági és társadalmi szervezetek reprezentánsai tartanak előadásokat a korrupció tartalmi-fogalmi elemeinek meghatározásáról, a törvényhozási és kormányzati feladatok, programok ismertetésén keresztül a végrehajtásáig terjedő rendkívül széles skálán.

A hamisítások elleni küzdelem

A rendezvényen kiemelt hangsúllyal szerepel idén a közegészségre leginkább veszélyt jelentő élelmiszer- és gyógyszerhamisítások elleni hatékony védekezés, valamint az okmányvédelem. Az érintett állami hivatalok képviselői mellett a tudományos testületek, a terméktanácsok, a gyártók, forgalmazók, vásárlók képviselőire és a technikai, technológiai védelmi cikkek megrendelőire és szállítóira számítunk.

Bank- és ügyfélbiztonság

A rendezvény áttekintik a pénzintézetek informatikai rendszereivel szemben támasztott biztonsági követelményeket, a biztonságos ügyfélkiszolgálás feltételeit, az erőszakos támadások megelőzésének és kezelésének kérdéskörét, illetve a pénzintézetek és a bűnüldöző szervek együttműködésének területét és kiemelt szerepet kap a távfelügyeleti, térfigyelő rendszerek alkalmazhatóságának kérdése.

Közlekedésbiztonság

A közelmúltban bevezetett új szabályozási rend eredményei között emlegetik, hogy utoljára a hetvenes években halt meg olyan kevés ember az utakon, mint manapság, a „zéró tolerancia” bevezetése és az ellenőrzések fokozása óta. A mindennapokban hihetetlen méreteket öltő motorizáció – a baleset-megelőzés mellett – számtalan egyéb kihívást is jelent, ezért – a bűnmegelőzéshez kapcsolódóan – foglalkozunk kell például a gépjármű-azonosítás újdonságaival vagy az automatizált ellenőrzési rendszerek közbeszerzési hátterével is.

Büntetés-végrehajtási szekció

A rendezvény évek óta visszatérő eleme az önálló tudományos alapokon és szervezeti megoldásokon alapuló büntetés-végrehajtás, amelynek fejlesztése, reformjai, az elítéltek eredményes rehabilitációja a változó körülmények között bőséges munícióval látja el a szakemberek és érdeklődők találkozóját.

Próbatárgyalásos játék

A játékos vetélkedő közönsége bepillantást nyerhet az igazságszolgáltatás kulisszái mögé, ahol a résztvevőknek tárgyalási helyzetben kell bizonyítaniuk felkészültségüket.

Az eddigi vetélkedők alap gondolatát továbbfejlesztve, idén nem csak egy jó hangulatú játékkal, hanem igazi meglepetéssel várjuk az érdeklődőket.

Szakkiállítás

Az Európa Kongresszusi Központ területén a rendezvény tematikájához kapcsolódó állami és civil szervezetek, valamint a biztonsági, informatikai, kommunikációs és más vállalkozások részvételével – a konferenciákkal párhuzamosan – 3 napon keresztül a bűnüldözéssel, a bűnmegelőzéssel és a közbiztonsággal foglalkozó szakkiállítást is megtekinthetnek az érdeklődők, amelynek során az egyes kiállított eszközök helyszíni kipróbálására is lehetőség nyílik.

A KRIMINÁLEXPO programjai – az előző két rendezvényünkhöz hasonlóan – a *Hunguest Hotels Európa Kongresszusi Központban* (1021 Budapest, Hárshegyi út 5-7., www.ecc-hunguesthotels.hu) kerülnek megrendezésre. A kiállításokat, valamint a konferenciákat – mint ahogy az a rendezvény koncepciójából és hagyományai-ból következik – bárki térítésmentesen látogathatja.

Kérjük, kísérjék figyelemmel a www.kriminalexpo.hu honlapunkat, ahol – folyamatosan bővülő tartalom mellett – további részletes információt kaphatnak a rendezvény múltjáról és az idei programokról.

Bosszú

Minden úgy alakult, ahogy tervezte. A posta előtt állt, rálátott az irodaház bejáratára. Egy óra van, mindjárt ki fog lépni az ajtón. Egy hónapja minden nap eljött ide, hogy kilesse, mikor megy ebédelni. Egykor. Pontosan egykor, minden egyes nap. És igen. Az ajtó kinyílt, egy magas, szürke öltönyös férfi lépett ki rajta, majd elindult az utcán. Utánaeredt. El kell érnie, mielőtt befordul a sarkon, és bemegy az étterembe. Hiszen az a kedvence, mindig ott ebédel. Már ezt is tudta. Meggyorsította a lépteit. Valahogy elébe kell kerülnöm – gondolta –, úgy, hogy ne vegyen észre. Ekkor megszólalt a férfi mobiltelefonja. Megállt, elkezdett kotorászni a zsebében. Nem gondoltam, hogy még a telefon is a segítségemre siet majd – mosolyodott el magában –, így sokkal könnyebb lesz. Míg az továbbra is a mobilját keresgélte, a lány előresietett, majd megfordult, és az ellenkező irányból elindult a férfi felé. Az közben befejezte a telefonbeszélgetést, sétált tovább, egyre közelebb ért a lányhoz. Mikor már csak egy méterre voltak egymástól, a lány kedvesen rámosolygott, és elengedte a mappát, amit a kezében szorongatott. Az iratok szanaszét repültek, a férfi megállt, és lehajolt, hogy segítsen. Sikerült.

– Jaj, milyen ügyetlen vagyok! Ne haragudjon, fel tudom szedni egyedül is, nem akarom feltartani, ha siet.

– Nem sietek, szívesen segíték.

– Köszönöm, nagyon kedves. Akartam is venni egy másik mappát, annyi cuccot hordok magamnál folyton, hogy ez már túl kicsi; félttem is, hogy egyszer kiesik belőle minden. És tessék! – nevette el magát a lány.

– Előfordul, ha az ember papírmunkát végez. Velem is megesett már, ne aggódjon.

– Remélem, önnek is segített valaki összeszedni – nézett mosolyogva férfitra.

– Nem igazán. Pedig örültem volna, ha épp arra jár.

– Köszönöm szépen a segítséget! Ha jól emlékszem, azt mondta, nem siet. Elfogadna tőlem egy italt köszönetképp?

– Szívesen. De, tudja mit? Épp ebédelni indultam, megtisztelne, ha velem tartana. Van egy kedves kis étterem a sarkon túl, mindig oda járok.

Persze, a Tölgyfa Vendéglő, nem dohányzó, hatos asztal. Ha tudnád... – mondta gonoszul magában, de a férfinak így válaszolt:

– Rendben, nagyon szívesen. Én sem ettem ma még.

Beültek az étterembe, és beszélgetni kezdtek. A szokásos dolgokról: munka, szabadidő, utazás...

A lány úgy tett, mintha újdonságként hatnának rá a férfi szavai. Hisz tudott róla mindent. Igaz, már két év is elmúlt azóta, de ő tisztán emlékezett a dolgokra. A kutyája nevére, a testvérei életkorára, a kedvenc ételeire. Mindenre. A férfi persze

¹ A 2008-as novellaírói pályázat III. helyezettje

nem emlékezett rá. Hát, igen, az a csúnya baleset, emlékezetkiesés... Most pedig azt hiszi, megismerkedett egy új nővel. A gondolat megmosolyogtatta. Így még izgalmasabb ez az egész, persze, nem szabad megfeledkezni a tervről – gondolta. Hiszen tökéletes.

– Köszönöm ezt a kellemes órát. Sajnos vissza kell mennem a munkahelyemre. De nagyon szívesen találkoznék önnel újra, vagyis veled, ha nem haragszol.

– Már én is fel akartam ajánlani, hogy tegeződjünk. A találkozóban pedig benne vagyok – válaszolta a lány.

A férfi elkérte a telefonszámát, majd elbúcsúztak, és mentek a dolgukra. A terv első fázisa sikerült.

Másnap azon morfondírozott, mi lesz, ha a férfi mégsem hívja fel. Hiszen meg-
esik az ilyesmi. Elkéri a számát, aztán meggondolják magukat. De ennek most nem szabad megtörténnie. Mindent kigondolt a legapróbb részletig. Kinyomozta, hol lakik most, hol dolgozik, kikkel találkozik. Szerencsére a régi barátaival nem tartotta már a kapcsolatot. Két év, az két év. Kicsit félt, hogy visszatérnek majd az emlékei, hiszen a szüleit is felismerte végül lassan, pár hónappal a baleset után; aggódott, hogy őt is fel fogja. Épp ezért kínosan ügyelt arra, hogy ne utaljon semmi akkori önmagára. Megnövesztette és befestette a haját, új ruhákat vásárolt. Az együtt töltött idő visszahozhatja a régi emlékeket, mondogatták az orvosok akkoriban; de mivel ahhoz is hónapok kellettek, hogy a saját szüleire emlékezzen, biztosan így lesz az ő esetében is. S jól tudta, hogy a férfinak nincsenek már hónapjai, hogy ő is visszatérjen az emlékezetébe. Hiszen akkorra már halott lesz.

A bosszú tényleg édes. Nem tudom, ki találta ki ezt a mondatot, de milyen igaza volt – gondolta magában. És főleg a tervezgetés, a kétévnyi tervezgetés. Erre készült, mióta kiderült, hogy a férfi túlélte a „balesetet”. Hiszen nem is baleset volt; persze, hogy nem. Csak akkor nem sikerült. Most fog. Érezte, tudta. Két éve is jó terve volt, de nem tökéletes. Hiszen nem terelődött rá a gyanú; sőt, ki sem derült, hogy a szembejövő autó sofőrje szándékosan tért át a másik sávba. Fáradtság, figyelmetlenség... meg hát, a férfi nem is emlékezett a baleset körülményeire. És eleinte semmi másra sem az addigi életéből. Hányszor lopózott be a kórházba, és hallgatta ki az orvosok beszélgetését! Persze, amikor először odament, arra számított, hogy a haláláról fog értesülni. Hiszen nekihajtott egy fának, a kocsija ripityára tört. De túlélte, a szemét. Most nem fogja. Ekkor megcsörrent a telefon.

– Halló?

– Szia, Péter vagyok. Emlékszel még rám? Tudod, a jóképű és kedves fiatalember, aki segített összeszedni a papírjaidat – kezdte viccesen a férfi.

– Szia! Hát persze, hogy emlékszem; az a csirke, amit ettünk, olyan finom volt, hogy egy jó ideig biztosan nem fogom elfelejteni – nevetett.

– Arra gondoltam, ha esetleg ráérsz ma este, elmehetnénk együtt egy koncertre. Szereted a jazzt?

Hogy szeretem-e? Hát nem; már akkor sem szerettem, mikor együtt voltunk, ez azóta sem változott. Rühelltem, hogy állandóan jazzklubokba cipelsz, sokkal szívesebben mentem volna színházba vagy operába – dühöngött magában.

– A jazzt? Hát persze, imádom! Csak eddig nem nagyon jártam koncertekre, tudod, egyedül nem az igazi.

– Akkor most emberedre akadtál. Nyolcra érted megyek. Megfelel?

– Tökéletes! Várni foglak.

Elégedetten tette le a telefont. Sínen van a dolog. Úgy látszik, tényleg tetszik a férfinak. Igaza volt a fodrásznak, jobban áll neki a fekete haj, mint az a régi színű. A reggelenkénti futás is megtette a hatását. Ebben jó volt: könnyen fel tudta mérni a terepet, meg tudta állapítani, tetszik-e valakinek vagy sem. Két éve még nem volt meg ez a képessége, de azóta sikeresen kifejlesztette magában. Ma este olyan kedves és csinos leszek, hogy azt hiszed majd, megütötte a főnyereményt – gondolta gonoszkodva. Lezuhanyozott, kifestette magát, majd felöltözött. Egy szűk, de mégis szolid ruhát választott, ami kiemelte az alakját, de nem mutatott meg mindent. Mivel még volt másfél órája a férfi érkezéséig, leheveredett a fotelba és bekapcsolta a tévét. Úgy érezte, jobb, ha eltereli egy kicsit a gondolatait, hiszen most, hogy terve elindult a maga útján, igazán megérdemli, hogy legalább egy kis ideig ne ezen agyaljon.

Pontban nyolckor megszólalt a csengő.

– Szia, én vagyok. Itt várlak a ház előtt!

– Egy pillanat és elkészülök! – füllentette, hiszen már másfél órája készen volt.

Pontos vagy, mint mindig. Azelőtt is az voltál, és utáltad, ha késtem, néha még kiabáltál is velem emiatt. Most persze egész más a helyzet. Meg akarsz hódítani, úgyhogy nem fogod szóvá tenni – mosolygott magában.

A férfi kedves volt és udvarias; kinyitotta neki a kocsiját, megdicsérte a ruháját, egész úton viccelődött. Megérkeztek a klubba, rendeltek egy italt, majd beszélgetni kezdtek. Mivel mindent tudott a férfiről, nem volt nehéz a kedvében járnia. Az este folyamán „kiderült”, hogy ugyanazokat a filmeket szeretik, odavannak a kutyákért, és egyáltalán, az ízlésük nagyon sok dolgot illetően egyezik. Ez persze nem volt igaz, de a lány nagyon élvezte a helyzetet, hogy mikor megemlítette neki, hogy imádják a kutyákat, és nagyon szeretne egyet, a kedvence Hitchcock, és minden filmjét látta, vagy hogy kislánykora óta állandóan jazzt hallgat; a férfi hitetlenkedve állapította meg, hogy mennyire egy hullámhosszon vannak. Azt is elmondta neki, hogy jó pár hónapja egyedül van már, de nem sietteti a dolgokat; ha jön majd valaki, aki komolyan gondolja vele, úgyis megtalálja. Közben gyakran a férfi szemébe nézett, állandóan mosolygott, megköszönte a bókjait, és minden percben biztosította őt valami aprósággal arról, hogy igazán jól érzi magát. Mire véget ért az este, úgy érezte, közelebb került a céljához. A férfi megkedvelte.

Mikor odaértek a lány lakásához, az a kapuig kísérte, majd tétován elmosolyodott. Látszott rajta, hogy zavarban van. Meg kell erősítenem az önbizalmát – gondolta a lány.

– Köszönöm ezt a szép estét, nagyon jól éreztem magam. És annak is örülök, hogy végre találkoztam valakivel, aki nem kritizálja a zenei ízlésemet – viccelődött.

– Ne is mondd, a kollégáim többsége is unalmasnak találja, alig találtam eddig valakit, aki eljönne velem. Boldog vagyok, hogy találkoztunk. Igazából néha úgy érzem, mintha... mintha mindig is ismertelek volna.

A lány megjegedt. Remélem, csak a sok „közös” hobbi miatt érzi így, és nem mozdult meg semmi az agyában a régi időket illetően – gondolta.

– Találkozunk még? – rántotta vissza a jelenbe a férfi kérdése.

– Hát persze.

Csak álltak az ajtó előtt, a férfi a földet bámulta, a kezét tördelte. Milyen édes, most azon gondolkozik, meg merjen-e csókolni. Fél, hogy esetleg túl tolakodónak találnám, és nem akarnék vele újra találkozni – állapította meg örömmel.

– Hát, akkor jó éjszakát – mondta, elmosolyodott, és közelebb lépett a férfihoz.

Az ránézett, a kezét lassan az arcához emelte, majd gyengéden megcsókolta.

Felment a lépcsőn, belépett a lakásba, majd elégedetten csukta be az ajtót maga mögött. A második fázis kipipálva.

Az elmúlt két éve azzal telt, hogy mindent kiterveljen. Megismerkedik a férfival, eléri, hogy az megkedvelje, később ragaszkodik hozzá, és amikor majd már úgy érzi, hogy kapcsolatuk tökéletes, őket egymásnak teremtette az ég – megöli. Hiszen ő is ugyanezt tette vele régen: megvárta, míg beleszeret, majd eldobta. Azt hitted, hogy büntetlenül megúszhatod, amit velem műveltél?! Soha! – súgta, majd bebújt az ágyba.

A következő hetek nagyszerűen teltek: gyakran találkoztak, és remekül érezték magukat együtt. Egyszer ebéd után visszakísérte a férfit a munkahelyére, ahol az a barátjánaként mutatta be az egyik kollégájának. Hát már itt tartunk, hogy megismertetsz a barátainkkal, nagyon helyes. Csak a szüleidnek eszedbe ne jusson bemutatni! Tudom, hogy ez minden lány álma, de az én esetemben végzetes lenne. Veled ellentétben ők lehet, hogy emlékeznek rám. Még szerencse, hogy egy másik városban élnek – futott végig az agyán.

Annak idején egyszer összefutott a férfi szüleinek, mikor egy nap felment hozzá, hogy meglepetést szerezzen neki. Péter nem igazán örült, hogy találkozott velük; valószínűleg nem állt szándékában bemutatni őt. Pedig igazán megtehetné volna, hiszen fél évig együtt voltak. A szakítás után pedig biztos nem zengett ódákat róla otthon; milyen haraggal elváltak. A férfi szerint úgy viselkedett, mint egy örült. Miért, hogyan kellene viselkednie valakinek, aki azt hiszi, hogy szeretik, hogy minden rendben van, aztán egyszer csak vége? „Figyelj, beszélünk kell. Szerintem jobb lenne, ha szakítanánk.” – még mindig élénken éltek benne ezek a szavak, pedig már több mint két éve... Ő jelenetet rendezett, előbb ordibált, majd sírt; de a férfit semmi sem hatotta meg. Pár héttel a szakítás után jött a „baleset”, ami ugyebár a tervei ellenére nem végződött halálosan. Két hónappal azután, hogy kijött a kórházból, a férfi elköltözött. A lányban majd meghűlt a vér, mikor észrevette a költöztetőket a háza előtt. Jó sok idejébe telt, míg kinyomozta, hol él most, még többbe, hogy hol dolgozik, s talán a legtöbbe, hogy hogyan ölje meg. Nem is a módszert volt a legnehezebb kitalálni: altató, ez a legbiztosabb, nem nehéz beszerezni, és egyszerűen belekeverheti egy pohár italba. Mikor a férfi után költözött ebbe a városba, egyből elment az orvoshoz alvászavarokkal, aki felírta neki az altatót. Biztosra akart menni.

Ha a gyilkosság előtt szerzi be a gyógyszert, az gyanús lehet, ha a szálak végül elérnek hozzá. Két év után viszont már senkinek sem fog feltűnni. Ráadásul azt hazudta az orvosnak, hogy kirúgták, ezért ideges és nem tud aludni; még erre is figyelt. Azóta őrizgette a kis tablettákat, egy doboznyi elég lesz, rá van írva, hogy napi kettőnél többet bevenni már veszélyes. Porrá töri majd őket, és belekeveri egy pohár vízbe. Vagy borba. Alkohollal ötvözve még hatásosabb lesz. Talán így még az öngyilkosság is megfordul majd a rendőrök fejében. Szóval, a módszert könnyen kitalálta, a legtöbb gondja valami mással volt. Az alibivel.

Ő maga az új ismerősei közül senkinek sem beszélt a férfiről, sem a szakítás után, sem pedig most, hogy újra járni kezdett vele. Barátai nem nagyon voltak, a munkatársaival pedig szándékosan tartotta a távolságot. A férfi ismerősei persze tudhatnak a kapcsolatukról, ezért is fontos az alibi. Nyilvános helyen nem viheti véghez a tervét, hiszen bárki megláthatja; így muszáj, hogy a férfi lakásán történjen a dolog. De mégis úgy kell tennie, mintha ő akkor éppen egészen máshol lenne. Rátalálni a megfelelő álcára eleinte lehetetlennek tűnt, de aztán egyszer csak beugrott neki valami. Sokat gondolkozott rajta, csiszolgatta, míg azt nem vette észre, hogy... igen. Tökéletes.

Péntekre beszéltek meg randevút. Pont egy hónapja találkoztak először – azaz, másodszor először. Érezte, hogy a férfi készül valamire, egész héten titkolózott. Az elmúlt időben észrevette, hogy másképp viszonyul hozzá, mint régebben. Valahogy belsősegebb lett a kapcsolatuk. Amikor együtt voltak, mindig kedves és odaadó volt, és nagyon boldognak látszott. A lány bármibe fogadott volna, hogy ma szerelmet vall neki. És ha ez megtörténik, az azt jelenti, hogy elérkezett az idő végrehajtania a tervét. Hiszen Péter is épp akkor hagyta ott, amikor már olyan szerelmes volt, hogy szerette volna, ha elkezdenek a közös jövőről beszélni. Eszébe jutott az a nap: éppen meg akarta kérdezni tőle, mi lenne, ha összeköltöznének, de ő egész mást tervezett: „Figyelj, beszélünk kell.”... Szóval, a kis pirulák ott lapultak a táskájában. Az alibi pedig a fejében.

Becsöngetett a férfihoz. Az ajtó lassan kinyílt, és egy nagy rózsacsokrot szorongató kéz jelent meg a résben. Elnevette magát.

– Ezt miért kapom? – kérdezte.

– Nem tudod? Várj, segíték. Mikor is találkoztunk először?

Majdnem három éve, szívem. Nagyon néznél, ha ezt válaszolnám, igaz? – mosolygott magában.

– Nem emlékszem pontosan, de miért fontos ez? – füllentette.

– Épp egy hónapja történt, hogy a lábam előtt hevert... sajnos, nem te, hanem a papírjaid – felelte kedvesen a férfi.

– Tényleg! El is felejtettem. Nagyon szép a virág, köszönöm.

– Fáradj be. Mindjárt kész a vacsi.

– Te főzöl?!

– Miért, nem lephetem meg a gyönyörű, okos, édes barátnőmet egy finom kis vacsorával? – kérdezte, miközben átölelte a lányt.

– Jaj, dehogynem. Ahogy belegondolok, igazából farkaséhes vagyok. Vagyis lennék, ha nem zabáltam volna tele magam csokival, mielőtt elindultam.

A férfi ijedt arcot vágott.

– Ugyan már, csak vicceltem! Tényleg éhes vagyok, és különben is, nem tudom, mit főzöl, de isteni illata van – mondta, majd adott egy puszit az arcára.

– Hú, most tényleg megijesztettél. Az ember igyekszik, hogy tökéletes randit produkáljon, erre meg...

– Nyugi, mondom, hogy vicceltem.

Vacsora, virág... könnyebben megy, mint gondoltam – morfondírozott.

Belépett a konyhába. Ízlésesen megterített asztal, gyertya, minden.

– Ez igen. Te aztán értesz a nőkhöz! – nevetett.

– Reméltem, hogy nem tartasz majd nyálasanak vagy ilyesmi, csak úgy szerettem volna romantikázni veled egy kicsit.

Bezzeg régen nem akartál romantikázni! Pedig hogy vágytam rá... – gondolta dühösen. Megváltoztál. Vagy csak ez az énem jobban bejön, mint a régi? Pedig, ha tudnád, hogy ez igazából nem is létezik...

– Ó, szeretem a romantikát, tényleg. És nem nyálas.

– Foglalj helyet. Mindjárt kész vagyok, addig egy kis bort?

– Köszönöm, kérek.

Iszogattak, beszélgettek, míg sült a hús. Aztán elkészült; a férfi, mint egy főpincér, sürgölődött körülötte. Milyen kedves. És főleg, jól főz. Azelőtt soha... – gondolta. Megvacsoráztak, aztán együtt elmosogattak. Úgy viselkedtek, mint az óvodások; jól összefröcskölték egymást, közben állandóan nevettek. Aztán egyszer csak a férfi abbahagyta a nevetést, megölelte, majd magához szorította. Így álltak ott, hosszú percekig. Azon vette észre magát, hogy a haját simogatja, és hallgatja a szívdobogását. Milyen jó így – gondolta. Majd hirtelen fájdalmat érzett. Begörccsölt a lába.

– Jól vagy? – kérdezte aggódva a férfi.

– Persze, csak begörccsölt a lábam, gyakran előfordul. Semmi gond, csak kicsit kellemetlen. Az meg pláne, hogy a legszebb pillanatokat is el tudja rontani – válaszolta nevetve.

A férfi összeráncolta a homlokát, látszott, hogy elgondolkozik valamin.

– Mi az?

– Nem tudom, csak valahogy olyan ismerős a helyzet. Hogy begörccsölt a lábad... A francba! Hiszen azelőtt is hányszor megtörtént! Az orvosok szerint az együtt töltött idő... Nem, most nem dőlhet össze minden, amikor már majdnem célhoz értem! – kavarogtak benne a gondolatok. Nem ismerhetsz fel! Már nem! El kell terelnem a figyelmét – utasította magát.

– Na, már vége is, teljesen jól vagyok. Figyelj, ez ilyenkor mit csinál? – mutatott a férfi kutyájára, ami a padlón hentergett.

– Arra vár, hogy megsimogasd. Szeret téged – nevetett a férfi, majd hirtelen megint komoly lett –, ahogyan én is.

Ez volt a varázsszó. Legszívesebben hangosan felnevetett volna, és örömeiben körbetáncolja a szobát. Most már bármikor megtehetem. Ugyanúgy fog fájni neki, ahogy nekem fáj akkor. Az egyetlen különbség, hogy én túléltem. Elmosolyodott, megsimogatta a férfi haját, majd hozzábújt.

– Én is téged – súgta –, és ma este meg foglak ölni – tette hozzá magában.

Visszaültek az asztalhoz, tovább borozgattak. Lassan itt volt az idő, hogy a porrá tört tablettákat beleszórja a férfi poharába. Meg kellett várnia, hogy valamiért kimenjen a konyhából.

– Mindjárt jövök, adok enni ennek a jószágnak – mondta, majd felállt az asztaltól.

Úgy látszik, meg akar halni – nevetett magában –, segít nekem. Ekkor tüszentett egyet.

– Látod, megfáztam a fröcskölésedtől! – kiáltotta be a szobába.

– Én vagyok a bűnös, bevallom! – kiabált vissza az nevetve.

Zsebkendő után kutatott a táskájában, de nem talált. A férfi zakója ott volt a szék támlájára terítve, az egyik zsebéből egy zsebkendő széle kandikált ki. Odahajolt, hogy kivegye. Valami keményet érzett, kihúzta a zsebéből. Egy kis bársonydobozka volt. Remegő kézzel nyitotta ki. Tátva maradt a szája. Ijedten nézett hátra, nehogy a férfi meglássa, mit csinál. Örülnie kellett volna. Nem elég, hogy a férfi beleszeretett, ráadásul meg akarja kérni a kezét, ami azt jelenti, hogy nagyon is komolyan gondolja a kapcsolatukat. Hiszen erre várt. Úgy akarta megölni, hogy fájjon. És most valami mégis... Végigsimította gyűrűt az ujjával. Elgondolkozott. Majd hirtelen összerezzen, visszatette a dobozt a zakó zsebébe, elővette a porrá tört tablettákat a táskájából, és beleszórta a poharába. Visszaült a helyére. A férfi pont visszatért a szobából.

– Egyből rávetette magát. Igazi zabagép! – nevetett.

– Igen, nagyon édes. Igyunk az egészségére – emelte meg a poharát mosolyogva. Fenékgig!

Koccintottak, majd kiitták a poharukat.

– Finom ez a bor, jó az ízlésed – mondta, a férfi reakciójára várva. Le kellett tesztelnie, észrevett-e valamit az ízén.

– Szerintem is. De hát, finom hölgyhöz finom bor.

– A finom hölgy kér még egy kicsit!

– Rendben. Úgyis szeretnék mondani neked valamit, úgyhogy erőt kell gyűjtenem – mosolygott.

– És mi lenne az?

– Az a helyzet – kezdte a férfi, miután kortyolt egyet a borból –, hogy mióta megismertelek, úgy érzem, mintha... mintha minden a helyére került volna az életemben. Boldog vagyok. És azt szeretném, ha ezek a dolgok, amik a helyükre kerültek, ott is maradnának mindig. Szóval...

– Csak nem akarod megkérni a kezem? – kérdezte meglepetést színélve.

A férfi megdöbbsent.

– Én... honnan...

– Sajnos nem mehetek hozzád.

– De hát miért nem? – kérdezte őszinte fájdalommal a szemében.

– Mert nem házasodom... halottakkal – nyomta meg az utolsó szót.

– Halottakkal?! – a férfi értetlenül nézett. Miről beszélsz?

– Miért viselkedtél olyan furcsán, mikor begörcsölt a lábam?

– Nem tudom, de hogy jön ez ide? És hogy érted, hogy én halott vagyok?!

– Természetesen most még nem vagy halott. De nem sok idő van hátra.

– Ezt honnan veszed? Én egészséges vagyok...

– Ó, nem is arra gondoltam. De válaszolj a kérdésekre, kérlek. Miért viselkedtél olyan furcsán, mikor begörcsölt a lábam? Csak nem emlékeztetett a dolog valamire?

– De...

– Esetleg egy másik lányra, akivel jártál? Neki is folyton begörcsölt a lába? Az első randitokon is, emlékszel? Meg kellett, hogy masszírozd neki az asztal alatt.

A férfi teljesen ledöbbsent, alig tudott beszélni.

– Igen... Rémlik, hogy... A baleset óta nem nagyon... de te honnan tudsz erről?!

– Rövid, világosbarna haja volt, barna szeme, és nagyon szeretett téged.

– Ismered őt?!

– Ó, hát úgy nagyjából. Miért hagytad el?

– Miért kell most nekünk róla beszélnünk? Nem értem, mi ütött beléd, és hogy honnan veszed, hogy meg fogok halni?

– Miért hagytad el?

– Hát, nem is tudom...

– Miért hagytad el?!

– Nem értem, hogy...

– Miért hagytál el?! – most már üvöltött.

Dermedt csend ülte meg a szobát. Csak a lány zihálása hallatszott. A férfi remegve ült a széken, egy szót sem szólt.

– Most már emlékszel, igaz?! – folytatta tovább kiabálva. Csak akkor még más volt a hajam. Két éve várok erre a pillanatra! Tudod, mit éreztem akkor, tudod?! Hogy tehetted velem?! Hogy gondoltad, hogy csak úgy?!

A férfi kővé meredten ült, megmozdulni sem tudott, nem hogy beszélni. A lány, mint egy őrült, folytatta. Néha hisztérikus kacagásban tört ki, néha pedig sírt.

– Azt hitted, megúszod, igaz?! Hogy csak úgy eldobhatsz! Mít képzelsz, ki vagy te?! Két éve! Azóta figyelem minden lépésed, tudom, hova jársz, kivel beszélsz! Azt hiszed, merő véletlenségből ejtettem le azokat a papírokat pont a lábad elé?!

A férfi arca falfehér lett. Remegett a szája, szeretett volna mondani valamit, de nem tudott.

– No, mi az, mondani akarsz valamit? Sajnálod? Késő, édes szívem, rohadtul késő! Pár perc múlva halott leszel. Egy egész doboz altatót kevertem a poharadba, mindjárt hatni kezd. Már felszívódott, úgyhogy semmit sem tehetsz. Egyébként, senki sem tudja, hogy itt vagyok. Ha a barátaidnak elmondtad, majd eljászom nekik a szomorú özvegyet. Upsz, még nem is vagyok az. No, ezért mondtam, hogy halottakkal nem házasodom – már nyugodtabb volt a hangja, miután kiadott magából kétévnyi dühöt. Te pedig – az órájára nézett – mindjárt az leszel. De ne bánd; megérdemelted.

A férfin látszott, hogy már nagyon rosszul van, hamarosan vége. A lány meg sem várta, míg meghal; nekilátott, hogy eltüntesse a bizonyítékokat. Lement a pincébe, és egy nagy táskával tért vissza, tele tisztítószerekkel. Mindent letörölt: a kilincseket, az asztalt, a falat, kimosta a kádat, áthúzta az ágyneműt. Majd kivett a táskából egy másik ruhát – amelyikben jött –, átöltözött, a haját összekö-

tötte, sapkát vett fel. Miután mindent elrendezett, kilépett az ajtón, vissza sem nézett. Egy órát buszozott, hogy a város másik végén szabadulhasson meg a táska tartalmától. Visszaért a lakásához. Körülnézett: senki. Felmászott a tűzlétrán, be az ablakán, majd rendbe hozta magát, újból átöltözött, és kilépett az ajtón. Hangosan köszönt a portásnak:

– Viszlát!

– Viszontlátásra, hölgyem!

Minden rendben – gondolta –, hiszen a gyilkosság időpontjában otthon voltam. Tudtam, hogy sikerülni fog, hogy ezúttal minden tökéletes lesz! – elégedetten lépett ki az utcára, mosolygott.

A város másik végén, egy másik lakásban, egy férfi feküdt a konyhában a földön, csukott szemmel. Már nem lélegzett. Mellette a zakója a szék támlájára terítve. A zsebében, a kis bársonydobozban pedig a gyűrű, belevésve a lány neve.

Ő még nem tudta, hogy pár hét múlva, egyik reggel rendőrök állnak majd az ajtaja előtt, mert amit tökéletesnek hitt, másodszorra sem volt az... De nem számított. Hiszen, ha előre tudja, hogy ez fog történni, akkor... Igen. Akkor is megtette volna.

A nyitott börtönrendszer dániai gyakorlata

„Quae nocent, docent.”

„Ami árt, az sokszor használ is.”

(Ókori latin mondás)

A büntetés végrehajtását úgy a múltban, mint a jelenben, mindig széleskörű társadalmi érdeklődés övezte. A mai Magyarországon is állandó dilemma a társadalom igazságérzetének kielégítése, ugyanakkor jelentkeznek a kultúrált emberi elhelyezéshez kapcsolódó humanista elvárások is.

Említést érdemel az olcsóbb büntetés-végrehajtás igénye, amely összekapcsolható az olcsóbb állam megvalósításának gondolatával.

A jelenlegi szűkös időkben ezeknek a szempontoknak egyidejű megjelenésével lehetséges-e olyan megoldás, amely az összes kérdésre választ ad?

Talán igen. Ilyen alternatíva lehet a dániai nyitott börtönök rendszere, amelyről először *Hans Jorgen Engbo* börtönigazgató könyvében olvastam.²

A felvetett kérdésre válasz lehet ennek a kis nyugat-európai demokráciának a gyakorlata. Liberális szemlélet – emberi környezet – kevesebb költség .

Egyáltalán fel lehet-e oldani az első hallásra ellentmondásos fogalmat, amelyben a nyitottság és a börtön szavak egymás mellé kerültek?

A nyitott börtönöket Dániában a II. világháború után vezették be. Eredetileg abból a célból, hogy itt helyezték el a német megszálló hatóságokkal együttműködő és ezért elítélt árulókat. Azonban nemsokára a nyitott börtönöket (mint speciális célra létrehozott büntetés-végrehajtási intézeteket) beillesztették a normál börtönrendszerbe, és manapság a dán büntetés-végrehajtási rendszer sarokkövévé váltak.

Ugyanakkor a büntetés fogalmát is újra definiálták oly módon, hogy annak tartalma a szabadság elvonása, de többé nem jelenti a kemény életfeltételeket is. Így a nyitott börtönök felváltották a zárt börtönöket, és a büntetés-végrehajtási rendszer fő részévé váltak, mialatt a zárt börtönök speciális intézménnyé alakultak azért, hogy itt helyezik el a bizonyos okból veszélyes csoportokat.

A nyitott börtön különbözik a zárt börtöntől, mivel nem rendelkezik fizikai értelemben vett bármilyen valós biztonsági rendszerrel úgy, mint börtönfal, kerítés, rácsok az ablakon vagy elektromos őrzőrendszer. A drótsövény, amely elhatárolja az állami börtön épületeit, csak abból a célból létezik, hogy jelezze a határvonalat és óvja azokat a nem hivatalos személyeket, akik szabadon az állami börtön területére lépnek. A látogatók (nézelődők) gondolatában a nyitott börtön képe nem úgy jelenik meg, mint egy börtön. Következtesen hiheti a nézelődő, hogy a

¹ Kiss Sándor: ügyész, Hajdúszoboszlói Városi Ügyészség

² Hans Jorgen Engbo : *Jyderup State Prison Denmark* 5th Edition 1996 October

fogvatartottak sem azt tapasztalják, hogy ez az intézmény börtön, épp ezért azt sem érzékelik, hogy az ő itt tartózkodásuk büntetés lenne. Azonban ez tévedés! Valójában a hasonlóság a nyitott és a zárt börtön között sokkal több, mint a különbség. A börtönlakónak a börtön területén kell tartózkodnia ugyanúgy, mint más börtönlakónak, hacsak kifejezetten nem kap engedélyt az eltávozásra. Igazából a fizikai értelemben vett börtönfal, kerítés nem létezik, azonban a börtönfalak mindazonáltal úgy tűnik, tisztán jelen vannak úgy a fogvatartottak, mint a börtönszemélyzet tudatában.

Számos börtönlakó tapasztalja, hogy a szabadság elvesztése ugyanúgy kellemetlen a nyitott börtönben, mint a zárt börtönben, eltérve attól a ténytól, hogy sokan kifejezték elégedettségüket azért, hogy nincsenek cellába zárva.

Ezért a szabadságérzet elvesztésének megtapasztalása ugyanolyan rossz, mint egy zárt börtönben, ahol egyébként a magas börtönfalak, rácsok és fizikai értelemben is létező bezártság a szabadságérzést valamiféle távolságba helyezi, és így nem állandósul az agyokban úgy, mint a nyitott börtönben. Néhány ember hasonlította ezt az érzést az éhségérzethez, amely sokkal intenzívebben jelentkezik egy jól megrakott asztal látványától. Bár természetesen számos magától értetődő előny kapcsolódik a nyitott börtönökhöz, összehasonlítva azokat a zárt börtönökkel.

Az tény, hogy a börtönlakók nem alanyai a szigorú biztonsági intézkedéseknek és eljárásoknak mindennapi értelemben, ez pedig sokkal nagyobb rugalmasságot és lehetőséget ad személyes (érzelmi) megnyilatkozásukhoz. Többek között a látogató-fogadás feltételei sokkal jobbak, mint egy zárt börtönben. Egy börtönlakóra egy napra kivetített költségek összege 650 dán korona a Jyderup Állami Börtönben és körülbelül a duplája a zárt büntetés-végrehajtási intézetben.

A Jyderup Állami Börtönről

A Jyderup Állami Börtönt 1988. március 1-jén állították fel, és összesen 109 börtönlakót képes befogadni.

„A egység”: 18 fő egyszobás, és 24 helyiség kétszobás. „B egység”: 34 helyiség egyszobás, 12 helyiség kétszobás. „C egység”: 21 helyiségben két-három és négy-személyes szobákkal. Ezt a börtönegységet a börtönlakók csak rövid ideig használják (maximum három hónapig maradnak).

Mint a példa mutatja, nemcsak deklarálják, hanem biztosítják is a huzamosabb emberi tartózkodás feltételeit.

Alapelvek

Az alábbi vezérelvek léteznek a dán börtönökben és próbaidős szolgálatnál:

A *normalizáció* alapelve azt jelenti, hogy a szabadság elvesztése magában egy korlátozás és az a törekvés, hogy a börtönlakók életfeltételeit hozzáillesszék a börtönön kívüli normális emberi életfeltételekhez. Ez azt jelenti, hogy a bűnözők

megtartják – hogy legyen lehetőségük gyakorolni – általános polgári jogait, mialatt az ítéletüket kitöltik.

A *nyitottság* alapelve magában foglalja, hogy a börtönnek és ugyanúgy személyesen a fogvatartottaknak legyen annyi kapcsolata, amennyi csak lehetséges az őket körülvevő közösséggel.

A *felelősség* alapelve minden egyes ember felelősségét hangsúlyozza saját élete során, így a börtönben végzett napi cselekedeteik kapcsán, mint a börtönből való szabadulás utáni életükre vonatkozóan is.

A *biztonság* alapelve megköveteli a börtönszemélyzettől, hogy megakadályozzák a szökéseket és a bűncselekményeket, valamint lecsökkentsék a támadások kockázatát a börtönlakók között.

A *legkisebb lehetséges összeütközés* elve összhangban van azon törvényi alapelvvel, hogy az erőszakot és a fegyelmező büntetéseket az összeütközés során aránylagosan és elnézően kell használni, valamint minimalizálni kell alkalmazásukat.

Az *erőforrások optimális használatának* alapelve megköveteli a börtönszemélyzet biztosítottságát, amelyet a magas szintű munkakörülmények garantálnak oly módon, hogy a munkahely jó és biztonságos, továbbá megköveteli az alapelv az alkalmazottak felelősségét és hozzáértését, valamint azt a lehetőséget, hogy a személyzet továbbképzésekben részesüljön.

Az alapelvek szintjén is megjelenik a humanista szemlélet, mind a fogvatartottakkal való bánásmód, mind a börtönszemélyzetnek biztosított jó munkafeltételek tekintetében.

Börtönszemélyzet

A legtöbb esetben a börtöntisztek vannak közvetlen kapcsolatban a fogvatartottakkal. A börtöntisztek végzik ezért a legtöbb szabályozott munkafolyamatot, miközben megoldják a főbb feladatokat.

Az egyik előnye ennek a személyzeti struktúrának, hogy a börtöntiszt egyedileg is tagja a börtönszemélyzetnek, mivel elvégzi az összes részmunkafolyamatot, és így minden szempontból egyre jobban hozzászokik a börtöntiszt feladatok megoldásához. Az elvárt eredmény pedig az, hogy a börtönszolgálati munka alapelveit egyre differenciáltabban ismeri meg. Nem úgy, mint ahogyan a hagyományos börtönszemélyzeti rendszer működött, amely erősen megosztotta a személyzetet.

A börtöntisztek szolgálati rendje a rotációs rendszeren alapul, és tartalmazza azt, hogy minden egyes börtöntiszt cserélődik az egyes szolgálati részlegek (ellenőrzés, szabadidős és szociális munkák feladatai) és a börtönőrizeti feladat között. A börtön vezetését a börtönigazgató irányítja, valamint a rangidős vezetők csoportja (a részlegek vezetői), akiknek felelősségi területe megoszlik a következők szerint.

A vezetés struktúrájának felépítése a Jyderup Állami Börtönben: igazságügyi minisztérium, börtönigazgató, ide kapcsolódik a börtönszemélyzet szervezete és a fogvatartottak képviselői.

Vezetési szintek

Igazgatás: gazdálkodás, számlák, beszerzés, irodai munkák, foglalkoztatás, munkavégzés, képzés, szakmai képzés, karbantartás.

Főtisztek: biztonság, fegyelem, látogatás és hazaengedés, szabadidős tevékenységek.

Jóléti vezetés: szociális szolgáltatások, szociális munkák, eltávozás engedélyezése szóbeli ígélet alapján, kihelyezés.

A karbantartási és termelési munkákkal kapcsolatos vezetési gyakorlati hatáskörben hét munkavezető dolgozik, akik együttműködnek a börtöntisztekkel, akikre pedig a fogvatartottak foglalkoztatási feladatai vannak bízva.

A teljes személyi állományban speciális börtönalkalmazottakat is foglalkoztatnak.

A teljes személyi állomány a következőképpen alakul: börtönigazgató és a részleg vezetői 5 személy, igazgatási személyzet 7 személy, börtöntisztek 46 személy, munkavezetők 7 személy, szociális munkások 2 személy, képzési tiszt 1 személy, egészségügyi személyzet 1 személy (binnen egy városi egészségügyi hivatal által foglalkoztatott nővér) lelkész (a vallásügyekkel foglalkozó minisztérium megbízásából 1 személy).

Fogvatartottak

A Jyderup Állami Börtön a Nyugat-Zeeland megyei férfi elítélteket fogadja be. A nagyobb koppenhágai és a maradék zeelandi területeken élőket is elhelyezik itt, amennyiben speciális családi vagy egyéb körülmények indokolják a lakóhelyhez közeli elhelyezést.

Azonban azoknak az elítélteknek, akiknek az elhelyezése biztonsági kockázatot jelent a nyitott börtönben, azokat zárt börtönben helyezik el. Később azonban őket is átszállíthatják nyitott börtönbe, amennyiben az ott való elhelyezésük indokolhatóvá válik. A zárt börtönben való elhelyezés alapjául szolgálhat például különösen a veszélyes bűncselekmény elkövetése, szökés korábbi büntetés-végrehajtás alatt, vagy bármely más veszélyes magatartás. Másrészt azonban a kiszabott büntetés időtartama magában nem vetíti előre azt, hogy a szabadságvesztés büntetést hol fogják végrehajtani. Nem szokatlan, hogy azt, akit 8-10 év szabadságvesztésre ítélnék, közvetlenül a bíróságról egy nyitott börtönbe szállítják. Az összes elítélt 10 % van zárt börtönben, 90 % pedig nyitottban.

A következő statisztikai adatok 122 személyt tartalmaznak, akik 1996. január 26-án voltak bejegyezve a Jyderup állami börtönbe (beletartoznak azok is, akik időlegesen más intézetben voltak elhelyezve és azok is, akiknek büntetését időlegesen félbeszakították).

Elhelyezés

- börtönben 94 (77 %),
- kórházban 2 (2 %),
- időlegesen helyi bv. intézetben 7 (6 %),
- próbaidős szálláson lévők 11 (9%),
- engedéllyel távol lévő 2 (2 %),
- időlegesen szabadult (félbeszakított) 6 (5%).

A kiszabott büntetési idők

- kevesebb mint egy év 46 (38%),
- egy-két év 19 (16 %),
- két-három év 20 (16 %),
- három-öt év 14 (11 %),
- öt-nyolc év 12 (10 %),
- nyolc vagy több év 11 (9 %).

Az átlagos büntetési idő három év. A tényleges idő a befogadástól a szabadulásig a nyitott börtönben vagy átszállítás egy másik intézetbe átlagosan 15-16 hónap (az időlegesen helyi börtönben és próbaidős szálláson lévőket is beleértve).

A befogadás idején lévő törvényi státuszok

- behívásra megjelentek 31 (25 %),
- közvetlenül a vizsgálati fogságból szállították tárgyalás után 68 (56 %),
- büntetésüket töltők, akiket más börtönből szállítottak át 23 (19%).

Akiket más börtönből szállítottak át, azoknak fele már nyitott börtönből érkezik. A fogvatartottak átlag életkora kb. 32 év.

Az ítélet végrehajtása

Mint korábban említettem, a büntetés tartalma semmi más, mint a szabadságtól való megfosztás és a felügyelet maga. Azonban a felügyelet nem egyértelmű fogalom. Börtönigazgatási okból fontos megtalálni a felügyelet mértékét vagy fokozatát, és nem kevésbé fontos ez az ok a büntetés megtervezése számára is. A felügyelet intenzitása függ a megtorlási megfontolásoktól (attól a céltől, hogy kielégítsék a társadalom igazságérzetét), függ a biztonsági megfontolásoktól (megakadályozzák a szökéseket, a börtönben elkövetett bűncselekményeket és egyéb törvénysértéseket), és az intenzitás függ az emberességi megfontolásoktól is. A büntetést megtervezik, és ennek kereteit adja a felügyelet intenzitása és a kitöltött idő.

A felügyelet intenzitásának mértéke zárt börtönökben az ágyhoz kötésnél, majd ezt követően a magánzárkánál a legnagyobb.

Nyitott börtönökben pedig az idő előre haladtával lépcsőzetesen lehetőség van egyharmad idő kitöltése után hazatávozási engedélyre, ezt követően iskolába tá-

vozásra, majd próbaidős szálláson való részvételre, az idő kétharmadának kitöltése után pedig eltávozhatnak, ha becsületszavukat adják a visszatérésre.

A büntetés megtervezésénél a büntetés és az emberiség követelménye egy állandósult kompromisszum. A megtorlási büntetési igények állnak szemben a büntetési idő kitöltése során csökkenő felügyelet intenzitásával. Ettől a sémától való eltérés leggyakoribb okai a szigorúság irányában a biztonsági eszközök és eljárások használata kockázati megfontolásokból, másrészt az emberességi okból történik eltérés az enyhítés irányába. Érdemes megfigyelni, ahogy a lépcsőzetesség a nyitott börtönökben kezdődik.

Szociális gondozás

Mint említettem, az egyes elítéltek szociális gondozása a biztonsági tisztek egyik feladata. Ez a feladat tartalmazza részben a döntéshozatalt az ítélet végrehajtásánál (távollét engedélyezése, iskolai engedélyezés, kihelyezés, szabadon eltávozás szóbeli ígéretre), részben pedig számos más feladatot látnak el, együttműködnek más hatóságokkal (lakáskeresés, munkakeresés, képzési tervek, valamint kábítószerezettel visszaélők és fogyasztók gyógykezelése).

Minden börtöntiszt egyben két-három fogvatartott szociális gondozását is ellátja. A speciálisan kiképzett börtönszemélyzet (a szociális munkások, képzési tisztek) aktív szerepet játszanak a szociális gondozásban oly módon, hogy hetente az egyes esetekből megbeszélést, konferenciákat tartanak, másrészt tanácsadásban és iránymutatásban részesítik mind a börtöntiszteket, mind pedig közvetlenül a fogvatartottakat.

A rangidős vezetők saját területükön megállapítják az általános határait annak, hogy a szociális-jóléti, valamint képzési igazgatás határait is figyelembe véve meddig terjedhet a biztonsági tisztek önálló feladatmegoldása.

Minden ítélet kivitelezését (elhelyezés, hazatávozás, iskolai eltávozás engedélyezése, eltávozás szóbeli ígéretre) végrehajtásáért közvetlenül a börtönigazgató felelős. Az állami börtönben nagyon fontos a speciálisan képzett börtönszemélyzet tudásának helyes hasznosítása. A börtöntisztekre van bízva számos feladat megoldása (pl. távollét engedélyezése), az erőforrások felhasználása, így a szociális munkások bevonása, akik minden erejüket a szociális gondozási feladatok megoldására fordíthatják.

Látogatás és eltávozás engedélyezése

„Est haec natura mortalium, ut nihil magis placeat, quam quod amissum est.”

„Az ember azt becsüli igazán, amit már elveszített.”

(Seneca)

A család, valamint a barátok általi látogatás hetente egy alkalommal engedélyezett, pénteken 14 óra 30 perctől 19 óra 30 percig, szombaton és vasárnap 9 óra 30 perctől 19 óra 30 percig. Néhány korlátozással a látogatók szabadon mozoghatnak a börtön épületeiben, valamint a fogvatartottak szobáiban. Minden

fogvatartott egyszerre összesen négy látogatót fogadhat, tizenöt éven aluli gyermek csak felnőtt kíséretével látogathatja az intézményt.

A *látogatási eltávozás* azt jelenti, hogy a fogvatartottnak joga van látogatójával eltávozni. Ez a lehetőség a fogvatartottnak öt hónapnál kevesebb kitöltött börtönbüntetésnél megadható, és három hetes periódusonként adható. Háromszori látogatási eltávozás minden esetben nyolc órára vagy kétszeri eltávozás 12-12 órára. Normális esetben az eltávozást egy hét börtönben való tartózkodás után megadják.

Hazatávozás engedélyezhető annak a fogvatartottnak, aki börtönbüntetéséből legalább öt hónapot kitöltött. A fogvatartottnak a hazatávozás megadása előtt kötelező négy hétig a börtönben tartózkodnia. További feltétel, hogy ha a büntetés a két és fél évet meghaladja, az ítélet egyharmad részét le kell tölteni, hogy a hazatávozás megadható legyen.

Alapesetben a hazatávozás péntek 15 órától vasárnap 21 óráig tart. Hazatávozás adható minden egyes három hetes időtartam alatt. Lehetséges átugrani egy vagy több háromhetes időtartamot, azért, hogy ezzel megspóroljon eltávozásokat a fogvatartott, és később lehetséges összevonni egy hosszabb tartalmú hazatávozás céljából. Azonban összesen négy hazatávozási engedélyt lehet összevonni.

Ezeket túl továbbiakban adható még hazatávozás az ún. 31. §. alapján, amennyiben különösen fontos okból szükséges például:

- közeli hozzátartozó betegsége vagy halála esetén,
- amennyiben szükséges bíróság vagy más hatóság előtt a megjelenés,
- orvosi kezelés vagy más hasonló kezelés esetén,
- illetőleg közeli hozzátartozó meglátogatása fontos családi okból,
- bizonyos körülmények között személyes érdekek megóvása céljából.

Az *iskolába vagy munkába való eltávozás* az ítéletben kiszabott börtönbüntetés alatt olyan elfoglaltság, amely magában foglalja a börtönön kívüli képzést és munkavégzést. Az iskolába vagy a munkába való eltávozási engedély megadható minden olyan elítéltnak, aki börtönbüntetéséből öt vagy annál több hónapot kitöltött.

Szabályszerűen az ilyen fajta eltávozás nem adható meg addig, amíg a büntetés egyharmadát ki nem töltik. E jogintézménynél még lehetnek olyan korlátozások, amelyek az engedélyezési periódus időtartamához kapcsolódnak. Az iskolai eltávozásokkal kapcsolatos engedélyeket egy évig, míg a munkába való eltávozási engedélyeket három (kivételesen hat) hónapig adhatják meg. Ezen engedélyeknek korábbi vagy hosszabb időtartamra való kiadása – amely eltér a szabályoktól –, illetve a fogvatartottak saját munkahelyére való munkába engedése csak a börtönnel és próbaidővel foglalkozó osztály kivételes engedélyével adható meg. Az „iskolába vagy a munkába való eltávozási engedély” kombinálható azzal, hogy a fogvatartott önkéntesen egy olyan helyi börtönbe kerül elhelyezésre, amely a képzési helyhez, vagy a munkahelyhez közelebb helyezkedik el.

A *kihelyezés az iskolába*, a munkába való eltávozás engedélyezésének kiterjesztett változata, amely magába foglalja azt is, hogy a fogvatartottnak nem kell a továbbiakban szabadidejét a börtönben töltenie, hanem próbaidős szállásokon, vagy

hasonló helyeken töltheti. A kihelyezés engedélyezésének különös okai vannak, pl. akkor, amikor a normál iskolai vagy munkába való eltávozási engedéllyel nem lehetséges kivitelezni az iskolai részvételt, vagy a munkában való részvételt. A kihelyezés megkezdése és időtartama sokkal jobban körülhatárolt, mint maga az engedélyezés. Elég alapvető, hogy az iskolába vagy a munkába való eltávozási engedélyekre való jelentkezéseknél a jóváhagyást a börtönszemélyzetnek kell megadnia, amennyiben az megadható, vagy megtagadni, amennyiben az veszélyekkel jár. Bizonyos esetekben a börtönnek meg kell szereznie a rendőrség értékelését, mielőtt végső határozatát meghozza. Speciális esetekben az eltávozással kapcsolatos döntést a börtönökkel és próbaidővel kapcsolatos osztály hozza meg olyan esetekben, amikor a fogvatartott legalább nyolc évet büntetéséből kitöltött. Amennyiben az engedéllyel visszaélnék oly módon, hogy a kikötött szabályokat megszegik, akkor vagy az engedélyezést elhalasztják, amennyiben pedig nem jelenik meg, vagy bűncselekményben vesz részt, az eltávozási engedélyt egy időre felfüggeszthetik.

A Jyderup Állami Börtön 6050 eltávozási engedélyt adott ki 1995-ben. Az esetek 0,7 %-ában a fogvatartottak megszöktek, továbbá az esetek 2,8 %-ában megszegték az engedélyt egyéb módon, pl. későbbi megjelenés (néhány órás késés), vagy a toxikus italoktól való tartózkodási feltételek megszegése. A bűncselekményben való részvétel az engedélyek 0,2 %-ában volt.

Biztonság és fegyelmezés

Biztonsági intézkedések a megelőzés érdekében léteznek a szökések és menekülések, a börtönben elkövetett bűncselekmények, illetve fegyvelemsértések, valamint öngyilkosságok megakadályozására.

A *konstruktív biztonsági stratégia* mint elsődleges biztonsági stratégia azon a feltevésen alapszik, hogy fennáll a szökés kockázata és a fegyvelemsértés veszélye. Csökken a kockázat mértéke egyidejűleg, ahogy a fogvatartott elfogadja az ítéletet és attól, hogy annak végrehajtása mennyire fair és igazságos.

Növekszik a kockázat mértéke egyidejűleg, ahogy a fogvatartottra kirótt büntetés károsítja személyes és szociális létfeltételeit, továbbá ahogy a fogvatartott megtapasztalja a börtönélet kellemetlenségét és érzéketlen világát.

Másodlagosan a biztonságot a hagyományos *védekező jellegű biztonsági stratégia* valósítja meg. A védekező stratégia kivitelezését elsődlegesen a személyzet által végzett felügyelet és ellenőrzések (dinamikus biztosítás) és a fizikai és technikai megelőzés (statikus biztosítás) valósítja meg.

A normalizáció elvének elsődlegességéből következik az, hogy a börtönhatóság kötelessége, hogy a börtönben az életet, amennyire csak lehet, hozzáigazítsa a börtönön kívüli létfeltételekhez. A látogatás, a hazatávozás, a szociális jóléti szolgáltatások szabadidős tevékenységek, képzési szolgáltatások stb. elsődlegesen nem léteznének, amennyiben nem lenne meg a hasznosságuk. A legfontosabb jelentőségük azonban az, hogy normalizálják a nyitott börtön eljárási rendjét. A börtönben a normalizációs helyzetben végzett tevékenységeknek van egy másod-

lagos hatása is: az, hogy a bebörtönzést jobban elviselhetőbbé és elfogadhatóbbá teszi a fogvatartottak számára. Ez a fajta funkciója pedig szintén fontos eleme a konstruktív biztonsági stratégiának.

Konstruktív biztonsági stratégiai eszközök és eljárások

Szállás és ételmezés, munka és oktatás, szabadidős tevékenységek, jóléti szolgáltatások, orvosi ellátás, hitéleti szolgálat, családi kapcsolatok.

Védekező jellegű biztonsági eszközök és eljárások

Nyitott börtönben: Börtönszemélyzet felügyelete, büntetések, keresés, motozás, szobaátvizsgálás, eltávozási engedély korlátozása, éjszakára lezárt börtönrészek, magánzárka, pajzsok, bilincs, botok, átszállítás.

Zárt börtönben: Intenzív börtönszemélyzeti felügyelet, zárt ajtók, könnygáz, börtönfalak, ágyhoz kötözés, a cellaajtók éjszakai zárása, szöges drót, rácsok, mikrohullámú rendszer, biztonsági TV-kamerák.

A nyitottság – a falak és más fizikai biztonsági eszközök hiánya – könnyűvé teszi a börtönből való illegális eltávozást (szökéseket), átlagban a fogvatartottak kb. 10 %-a szökik meg a Jyderup Állami Börtönből. (Azaz átlagosan 300 fogvatartottból évente 30 szökik meg.)

Pozitív megközelítésben ez azt jelenti, hogy a fogvatartottak 90 %-a a börtönben marad annak ellenére, hogy nincsenek börtönfalak és egyéb fizikai értelemben vett biztonsági eszközök. A nyitott börtönben lakó azon fogvatartottak, akik gyakran megszöknek, általában egy másik fogvatartott elől menekülnek el (köztük lévő feszültség, konfliktusok, fenyegetések miatt) és nem abból a célból menekülnek el, hogy megszökjenek a kiszabott büntetés elől, vagy hogy szabadok legyenek. Gyakran előfordul, hogy a szökött fogoly majdnem azonnal jelentkezik a rendőrségen vagy a helyi börtönben, hogy kitöltse a hátralévő büntetését azon a helyen, vagy egy másik állami börtönben.

Amennyiben a rendszer nyitottságával élnek vissza és ezért szöknek meg, akkor általában levonják a következtetéseket a hatóságok, és a személyt átszállítják egy zárt intézménybe.

Amennyiben a fogvatartott a szökés után rövid idővel önként és szabadon jelentkezik a börtönben, akkor engedélyezhetik számára, hogy folytassa a büntetése letöltését a Jyderup Állami Börtönben, miután letöltötte a szökés miatt kiszabott fegyelmező büntetéseket.

A Jyderup Állami Börtönben 1989–1990 között 195 esetben történt szökés. A szökéseket 100000 börtönnapra vetítve megállapítható, hogy az egy évnél kevesebb időt eltöltők közül 130 alkalommal, az egy-két éve börtönben lévők közül 100 alkalommal szöktek meg. A két-három éve börtönben lévők közül 50 alkalommal, a három-öt éve börtönben lévők közül 19 alkalommal, az öt és nyolc éve börtönben lévő közül 4 alkalommal, a nyolc évnél régebben börtönben lévők közül senki sem szökött meg. Világosan látszik, hogy a rövidebb ideje

fogvatartottak sokkal gyakrabban szöknek meg, mint azok, akik már régebb óta töltik büntetésüket.

A börtönben elkövetett bűncselekmények főleg a kábítószerrel visszaéléses cselekmények. A börtönszemélyzet próbálja megelőzni a kábítószerrel való visszaélést különböző eszközökkel és eljárásokkal: például a fogvatartottak szobáit és egyéb helyiségeit gyakran átkutatják, razziákat tartanak speciálisan kiképzett kutyák bevonásával, a beléptetés korlátozásával, továbbá személyes nyomásgyakorlással, gyanú esetén vizeletvizsgálattal, és előfordul, hogy az eltávozási engedélyeket különös feltételekhez kötik.

A börtönben elkövetett bűncselekményeket jelentik a rendőrségnek, ugyanakkor a börtön rendszabályainak megszegéséért fegyelmező büntetés jár, úgymint: keresetük elvonása (megbirságolás) 1995-ben 407 esetben használták, helyi börtönben nem több, mint 28 napra büntetőcellába zárás 1995-ben 44 esetben alkalmazták.

Foglalkoztatás

A fogvatartottakat két területen foglalkoztatják az egyik a tanfolyam/képzés, a másik pedig a munka.

Tanfolyam/képzés: A fogvatartottak képzése alapvetően a börtönön kívüli általános oktatási intézményekben, így különösen a felnőttek képzését szolgáló oktatási központokban és a szakmunkásképző tanfolyamokon zajlik. Ahhoz, hogy ilyen képzésen részt vegyenek, a fogvatartottaknak szükséges minden esetben megadni a nappali iskolába való eltávozási engedélyt. Mindezekon túl lehetséges esti képzésre is járni a börtönben, különösen matematikából, dán nyelvből és számítógépes ismeretekből.

Munka

A börtönben lehetséges munkacsoportokban dolgozni.

Építőcsoport

Gondoskodik a börtön karbantartásáról és az új épületek, helyiségek megépítéséről és más egyéb a börtön és próbaidős osztályhoz tartozó helyiségek, valamint a helyi vizsgálati fogság és próbaidős intézmények helyiségeinek karbantartásáról és építéséről.

Mosoda és tisztítási kommunális munka

Kertészkedés

A börtönön kívüli karbantartási munkák egyik fajtája, valamint az üvegházakban való kertészeti munkák.

Élelmiszer előállítás és ellátás

Például a mélyfagyasztott kész ételek előállítása más börtönök részére.

Fémmegmunkálás

Számos fémfeldolgozó munkát látnak el, pl. kapukat készítenek és egyéb biztonsági eszközöket a helyi börtönöknek, valamint body-building gépeket készítenek a börtönnek saját használatra.

Projekt munkák csoportja

Ezek tartalma változhat a célok alapján. A projekt munka alapvető eleme a fogvatartottak részvétele az egész börtönmunka folyamatában. Azért, hogy a fogvatartott részt vegyen az ítélet végrehajtásának kivitelezésében, szükséges, hogy ez a csoport képes legyen együttműködni. Fontos továbbá, hogy minden egyes fogvatartott tudást sajátítson el, és növelje ismereteit. A projekt munka a fogvatartottaknak elsődlegesen egy rövid iskolai oktatást jelentene, nem pedig szakképző tanfolyamot.

Szabadidős tevékenység

A fogvatartottak a jyderupi börtönben szabadidejük egy részében szükséges tevékenységeket végeenek: ide tartozik pl. saját ellátásuk, a takarítás és a mosás. A börtön e szolgáltatásokat csak szűk keretekben végzi el számukra. Viszonzásul a börtöntől egy bentlakási költségtérítési összeget kapnak, amiből élelmiszerral látják el magukat, valamint pénzt kapnak saját maguk ellátására, pl. higiéniai kiadások, ruhaköltségek fedezésére, amit szabadon felhasználhatnak a hagyományos börtönstruktúrában.

Elgondolkodtató, hogy mekkora megtakarítást eredményezhet az, amikor saját maguk után mosnak, takarítanak, és ez a módszer az öngondoskodásra nevelés fontos eleme is lehet.

A más szabadidős tevékenységre is figyelemmel lehetséges a börtönön belül különböző labdajátékokat játszani, biliárdozni, body-buildingezni és mást sportolni. A városi könyvtár szervezetében a fogvatartottak hetente kétszer könyvet kölcsönözhetnek, amelynek szállítását a börtön intézi, továbbá a börtönnek is van egy kis saját könyvgyűjteménye, kölcsönzés céljából.

A börtön és próbára bocsátási ügyek osztálya engedélyt adhat annak a fogvatartottnak, aki részt akar venni a helyi közösség normális szabadidős tevékenységeiben, például: esti iskola, sportolás.

(Kérdés hogy Magyarországon ebben a kérdésben a helyi közösség és az egész társadalom mennyire lenne együttműködő.) Ennek azonban előfeltétele, hogy hasonló tevékenységet a börtönben nem végeznek.

Végül, a börtön személyzetnek lehetősége van csoportos kirándulások szervezésére, kulturális, sport vagy természetjárás célból.

Orvosi ellátás

Jyderupban az orvos (börtönorvos) hetente egyszer rendel, és úgy, mint a házi orvos a páciensét, speciális kezelésekre vagy a kórházba beutalhatja. Alapvetően a fogvatartottaknak ugyanúgy szabad kórházválasztási joguk van, mint más állampolgároknak. Az orvosi ápolás költségeit, beleértve a gyógyszer és pszichoterápiás költségeket is a börtön fizeti.

A pszichiáterek részben szakorvosi feladatokat látnak el, részben pedig a börtön megbízásából speciális tanácsadást végeznek, például szakértői véleményeket készítenek abból a célból, hogy azokat a szociális gondozás és a „távollét engedé-

lyezése”, „szóbeli ígéretre szabadon engedés”, vagy szállítás céljából felhasználják stb.

A fogorvosi ellátás Jyderup városban egy magán fogorvosnál zajlik. A vizsgálat és a sürgős kezelések ingyenesek a fogvatartottak részére, míg egyéb gyógykezeléseket a börtön csak részben fizeti meg. Azonban a számla 1/6-od részét a fogvatartottnak ki kell fizetnie, mivel ehhez a részhez a börtön nem járul hozzá, kivéve ha műfogsorról vagy hasonlóról van szó.

A napi egészségügyi ellátását egy nővér végzi, aki fontos koordináló szerepet játszik az egész egészségügyi területen. Az egészségügyi területen alkalmazottnak ugyanolyan titoktartási kötelezettségük van a többi személy irányába, mint az orvosoknak és a nővéreknek van általában a hatósággal kapcsolatban.

Hitéleti szolgálat

A káplánt rész munkaidőben a vallási ügyek minisztériuma alkalmazza. Lakóhelye a börtön épületével egybe van építve, amely egyben a parókia is, és teljesen független Jyderup város parókiájától. Más börtönökben a vallási munkát a lelkész végzi, akit a helyi parókia alkalmaz. A börtöntemplomot a fogvatartottak építették képzett munkavezetők és börtöntisztek felügyelete alatt.

A templomot 1995. májusában avatták fel. Istentiszteletet havonta kétszer tartanak. Azok a fogvatartottak, akik a nemzeti egyházon kívüli elismert vallási közösségekhez tartoznak, engedélyt kaphatnak az istentiszteleteiken való részvételre. Hetente rendszeresen, egy este a káplán beszélgetést és vitát rendez. Ezek a találkozók mára már kiegészülnek kirándulásokkal, és lehetséges az együttműködésük a börtön szabadidős részlegével, pl. koncertek formájában. A káplán alapvető feladata a hitéleti gondozás, pl. az elítéltekkel való beszélgetés, és gyakran az elítéltek hozzátartozóival való beszélgetés is a családi ügyekről.

A káplán helyzete a börtönben független és ebbe beletartozik a hivatali titoktartás. Az eseteket nem jegyzi fel, amely előfeltétele tevékenységének, és ez számos fogvatartottnak hasznára válik.

Összegésként a tanulmányt egy ókori latin idézettel zárnám: „Saepe facit pietas hoc, nequit ipsa potestas.” „Gyakran a szelídség végzi el azt, amit az erőszak nem tud megtenni.”

A kérdés az, hogy a társadalmi igazságérzet, a humanista szemlélet és a szigorú fiskális politika útjai keresztezik-e egymást, valamint hogy a magyar társadalom elég érett-e befogadni ezt a rendszert.

A Vám- és Pénzügyőrség szerepe a környezetvédelemben

A környezet- és természetvédelem össztársadalmi ügy, amelyben minden közreműködőnek megvan a maga szerepe. A lakosságnak az életmódváltás, a fogyasztás, az anyag- és energiafelhasználás csökkentése, a témával kapcsolatos tájékoztatások figyelemmel kísérése. A civil szervezeteknek a lakosság és a döntéshozók figyelmének felkeltése, illetőleg a társadalmi ellenőrzés. A gazdasági szférának a vállalatok működésének környezetbaráttá tétele, az energiafogyasztás csökkentése, a hatékonyság növelése, környezetbarát kutatások és fejlesztések támogatása. Az államnak és szerveinek a megfelelő jogi-gazdasági szabályozó rendszer kialakítása, a társadalmi szemléletformálás erősítése.

A pénzügyi igazgatásban a jogsértések felderítése a büntetőeljáráshoz hasonlítható. Ez azt jelenti, hogy a folyamat első fázisában felderítik a jogellenes cselekményt, a második eljárási szakaszban pedig sor kerül a szankció kiszabására. E feladatok elvégzését a jogalkotó a Vám- és Pénzügyőrségre bízta.

A szervezet jogállását és fő feladatait a Vám- és Pénzügyőrségről szóló 2004. évi XIX. törvény határozza meg. Fegyveres rendvédelmi szervként látja el a vámigazgatás feladatait, önálló jogi személyiséggel, országos hatáskörrel rendelkezik, a központi költségvetés szerint önállóan gazdálkodik. Tevékenységét az adópolitikáért felelős miniszter irányítja és felügyeli. A vám- és jövedéki igazgatási feladatokon túlmenően ellátja – többek között – a hatáskörébe utalt bűncselekmények megelőzését, felderítését és nyomozását,² továbbá a jogkörébe tartozó szabálysértések kivizsgálását és elbírálását³ is [2. §].

Az apparátus élén a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága áll. Középfokú szervei az uniós normáknak megfelelően kialakított, vám- és jövedéki feladatok ellátására szakosodott regionális parancsnokságok, ezek felügyelik az alsó fokú szerveket. Ehhez a szinthez tartoznak a speciális feladatokat ellátó egységek: a központi bűnüldözési (a nyomozóhivatalokat felügyeli), a központi ellenőrzési, a járőrszolgálati, a számlavezető parancsnokság, a jövedéki kapcsolattartó és kockázatelemzési központ, valamint a vegyvizsgáló intézet. Ezek hatósági jogkörrel rendelkező önálló középfokú szervek.

Alsó fokú szervei a belterületi fővámhivatalok és a határszakaszok vámhivatalai, regionális jövedéki központok, szabálysértési hivatalok. Az alapvető vám- és jöve-

¹ Tilki Katalin: munkatárs, OKRI

² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 36. § (2) bekezdése a Vám- és Pénzügyőrség illetékességébe tartozó bűncselekményeket sorolja fel.

³ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény a 34., illetőleg 164. §-ai értelmében „a 158-163. §-okban meghatározott szabálysértések miatt az eljárás vámhatóság hatáskörébe tartozik.”

déki feladatokat a megyeszékhelyeken működő fővámhivatalok látják el. A fővámhivatalok kirendeltségei az adott megye egy-egy kiemelten nagy forgalmú pontján vám vagy jövedéki feladatok végrehajtását látják el. Szintén a fővámhivatalokhoz kapcsolódnak a mobil ellenőrző csoportok, melyek elsősorban az uniós belső határokká vált magyar határszakaszokon látnak el ellenőrzési feladatokat.

A Vám- és Pénzügyőrség feladatköréhez kapcsolódóan a zöldhatóságok, a nemzeti park igazgatóságok, valamint civil szervezetek közreműködésével vesz részt a környezetkárosító bűncselekmények és szabálysértések feltárásában, megelőzésében; a fokozottan védett vagy védett élő szervezetek megóvásában, behozatalának, kivitelének ellenőrzésében, tiltott kereskedelmének a megakadályozásában.

Ha megnézzük a Vám- és Pénzügyőrségre vonatkozó törvényt, illetőleg más környezet- és természetvédelmi tárgyú normákat, akkor azt látjuk, hogy nem található olyan feladatok, amelyek a jogellenes környezetkárosító tevékenységek megelőzésével, felderítésével, illetőleg elbírálásával kapcsolatosan az apparátusra kötelezettségeket rónának. A VPOP munkatársaival folytatott kerekasztal-beszélgetésen⁴ résztvevők is hangsúlyozták, hogy a vámhatóságoknak ezen a területen sem nyomozati, sem szabálysértési jogköre nincs, csak ún. előkészítő eljárásra jogosult a természetkárosító bűncselekmények, valamint az ilyen típusú szabálysértések vonatkozásában azon elkövetési magatartásokkal összefüggésben, amelyek az államhatár átlépéséhez kapcsolódnak. E feladatok tehát a gyakorlatban általában a határvámhivataloknál jelennek meg, azonban az ún. mélységi ellenőrzési csoportok – amelyek az ország területén bárhol ellenőrizhetnek – tevékenységük során is észlelhetnek szabálysértésnek vagy bűncselekménynek minősülő környezetvédelmi deliktumokat, elsősorban jogszerűtlen hulladékszállítást.

A vámszervek az előkészítő eljárás keretében bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén halaszthatatlan nyomozati cselekményeket végeznek, ez leggyakrabban a védett természeti értékek lefoglalását és azoknak az illetékes nemzeti park igazgatóság részére történő átadását jelenti. A tárolásra ugyanis sem jogosultsággal, sem kapacitással nem rendelkeznek.⁵ A feljelentést (a lefoglalási jegyzőkönyvvel együtt) pedig az illetékes rendőrkapitánysághoz továbbítják. Ezen eljárás típusban meghallgatásra nincs lehetőségük. Szabálysértés megalapozott gyanúja esetén a vámhatóság szélesebb mozgástérrel rendelkezik: a lefoglalással párhuzamosan az eljárás alá vont meghallgatását is elvégzik.

A kerekasztal-beszélgetésen elhangzottak szerint az összes felderítési feladat közül elhanyagolható arányt képviselnek a környezetvédelemmel összefüggő ügyek. Az empirikus kutatás⁶ alapját olyan iratok képezték, amelyeket a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága bocsátott rendelkezésünkre. Az volt a kérésünk, hogy olyan 2006-os és 2007-es természetvédelmi szabálysértéssel (Sztv.

⁴ Kerekasztal-beszélgetés a VPOP munkatársaival. OKRI, 2008. június 16-án.

⁵ Lásd a 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet 66. § (4) bekezdésének b) pontját.

⁶ A kutatást és a zárótanulmányt Dunavölgyi Szilveszterrel együtt végeztük, illetve készítettük.

147. §) és természetkárosítással (Btk. 281. §) kapcsolatos aktákat szeretnénk vizsgálni, amelyekben szabálysértési eljárást indítottak vagy büntetőeljárást kezdeményeztek. Így végül összesen 168 esetet tekintettünk át, amelyből 165-ben természetkárosítás, 3-ban pedig természetvédelmi szabálysértés miatt indult eljárás. Valamennyi ügyről külön kérdőívet állítottunk ki.

Feljelentés megtételére 155, természetvédelmi szabálysértés miatt az eljárás kezdeményezésére 3, ügyészségi nyomozás megszüntetésre 6, rendőrségi nyomozás megszüntetésre pedig 3 esetben került sor. Bírósági ítélettel 1 ügyben találkoztunk.

A *nyomozás megszüntetésére* általában azért került sor, mert a nyomozás adatai alapján nem volt megállapítható bűncselekmény elkövetése, a Be. 190. § (1) bek. d) pontjában meghatározott tévedés állt fenn, valamint a cselekmény nem minősült bűncselekménynek.

A büntetőeljárás kezdetén a *cselekményt* legtöbbször, azaz 132 ügyben (80%) a Btk. 281. § (1) bekezdés c) pontja szerint *minősítették* a hatóságok, nevezetesen:

Aki az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló rendelete „A” és „B” melléklete hatálya alá tartozó élő szervezet egyedét jogellenesen megszerzi, tartja, forgalomba hozza, az országba behozza, onnan kiviszi, az ország területén átviszi, azzal kereskedik, illetve azt károsítja vagy elpusztítja, büntettet követ el.

A további cselekmények 12 esetben (7%) a 281. § (1) bekezdés a) pontja, 10 ügyben (6%) a 281. § (1) bekezdés, 7 esetben a 281. § (1) bekezdés b) pontja szerint minősültek.

Az eljárás alapjául szolgáló történések *megyéenkénti megoszlását* tekintve megállapítható, hogy többségük a fővárosban és Csongrád megyében valósult meg.

Az *elkövetési helyek* közül a repülőtér, valamint a nagylaki és röszei határátkelőhely emelkedik ki. Az *eljárás alapjául szolgáló eseményről* vámvizsgálat (95%), valamint a vámhivatal járőrei (5%) által végzett ellenőrzések során szerzett tudomást a hatóság.

A jogellenes, azaz az előírt engedély nélküli behozatal az a *tipikus cselekmény*, amelyekben a hatóság a feljelentés megtétele mellett döntött.

Az eljárás alapjául szolgáló *elkövetési tárgyak* általában állatbőrök vagy állat preparátumok, korallak, teknősök, illetve olyan gyógyhatású készítmények, amelyeknek az összetevői ismeretlenek. Mindebből jól látható, hogy az állampolgárok nincsenek tisztában azzal, hogy milyen állatok, növények, illetve készítmények behozatala engedélyhez kötött.

Az elkövetés alapjául szolgáló élő szervezetek, tárgyak, készítmények *lefoglalásra* kerülnek a Washingtoni Egyezmény végrehajtására kiadott 271/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet értelmében, amennyiben a jogszabályban előírt engedélyeket az elkövetők nem tudják bemutatni.

A lefoglalásról készült jegyzőkönyveket áttekintve arról kaptunk információt, hogy a megnevezett tételeket lefoglalták, nyilvántartásba vették és az ügyek többségében a vámhivatalok raktáraiban helyezték el. Az élő példányok speciális elhelyezésre és gondozásra szorulnak. A jegyzőkönyv feltüntette, hogy az élő állatokról pontosan melyik szervezet gondoskodik. Madarakat, teknősöket, hüllőket, korallokat helyeztek el vadasparkokban, a Fővárosi Állat- és Növénykert CITES mentőközpontjában, valamint a Tropicarium Óceánarium Kft. karanténterületén.

Szakértői kérdés annak megállapítása, hogy az elkövetési tárgy milyen nemzetközi egyezményben, vagy rendeletben és ezeknek melyik függelékében vagy mellékletében szerepel, így derül ki, hogy védett vagy fokozottan védett állatról vagy növényről van szó. Érdemes kiemelni, hogy csak a Washingtoni Egyezményben kb. 35.000 faj szerepel, a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet mellékletei pedig kb. 1.800 fajt, 700 növényt és 1.000 állatot sorolnak fel és akkor még a többi vonatkozó jogszabályt meg sem említettük!

Az általunk feldolgozott ügyekből megállapítható, hogy az elkövetők túlnyomó többsége magyar, román, valamint kínai állampolgár. Az esetek egy jelentős részében az elkövető ismeretlen maradt.

Az ismeretlen elkövetők magas számát az magyarázza, hogy számos olyan eset fordul elő, amikor a repülőtérrre érkezik Kínából a tranzit postai küldemények között olyan csomag, amit a vizsgálatot végző pénzügyőr gyanúsnak talál, és ezért belső áruvizsgálatot végez. Ennek során általában kínai írásjelekkel ellátott gyógyhatású készítmények kerülnek elő, melyek legtöbbször olyan összetevőket tartalmaznak, hogy az Európai Közösségbe való behozataluk csak engedéllyel lehetséges és ez általában hiányzik. A másik gyakran előforduló ügy, amikor a repülőtéren vámhivatalnál Egységes Vámáru Nyilatkozatot nyújtanak be a megbízó részére egy küldemény (ami általában szintén Kínából érkezik) szabadforgalomba bocsátásnak kérelmével és kiderül, hogy az engedély érvényességi ideje lejárt vagy az előírt engedélyeket nem szerezték be, így a termékek behozatala jogellenes.

A környezetvédelem területén a társadalmi szemléletformálás elemei a következők: tájékoztatás az éghajlatváltozásról és hatásairól, az életmódváltás fontosságára való figyelemfelhívás, a környezetvédelmi szabályoknak lakossággal való megismertetése. Kutatásunk során kiderült, hogy nem megoldott a környezet-, illetve természetvédelmi szabályozásról szóló közérthető tájékoztatásadás az állampolgárok számára, és ez megnehezíti a környezettudatos gondolkodás kialakulását. Nélkülözhetetlennek tartjuk olyan tájékoztató anyagok készítését és kiadását (a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Nemzetközi Természetvédelmi Egyezmények Osztályának bevonásával vagy az ő vezetésükkel készülné), amely a leggyakrabban engedély nélkül behozott természetvédelmi oltalom alá eső állat- és növényfajokat tartalmazná. Ez a kiadvány vagy weboldal részletezné az állampolgárok számára a természetvédelmi oltalom alá eső állat- és növényfajokat, a behozatalukkal, szállításukkal kapcsolatos szabályokat, felsorolná a szükséges engedélyeket, s azt, hogy ezeket melyik hatóságtól kell beszerezni,

továbbá a kereskedelmi tilalom alá eső, de ennek ellenére mégis behozott leggyakoribb fajok listáját. Ennek fontosságára jogszabályi szinten felhívja a figyelmet az 1995. évi LIII. törvény, amikor a környezetvédelem elvei között megemlíti a tájékoztatás elvét, valamint a 338/97/EK rendelet 14. bekezdése is, mely szerint fontos feladat a lakosság tájékoztatása, különösen a határátkelőhelyeken.

A joggyakorlat oldaláról pedig a Legfelsőbb Bíróság erősítette meg ennek jelentőségét egy konkrét jogesetben. Az USA-ból hazaérkezett honfitársunk egy ajándéktárgyként vásárolt preparált aligátorfejet kívánt behozni – a bíróság a tévedés szabályait alkalmazó felmentő ítéletében kimondta: „aki véletlenszerűen és csupán alkalmilag sérti meg az egyébként nehezen hozzáférhető, bonyolult igazgatási jogszabályokkal rendezett előírásokat, az alapos okkal hivatkozhat cselekménye társadalomra veszélyességében való tévedésére” annak ellenére, hogy a szükséges jogi tájékozódást elmulasztotta, ami egyébként a felróhatóság körébe esik.⁷ Az indokolás szerint „a védett, fokozottan védet vagy nemzetközi szerződések oltalma alá tartozó növény- és állatfajok bonyolultan szabályozott, igen terjedelmes listájának felkutatása és megismerése bizonyos szakértelmet, több tekintetben jogi szaktudást feltételez.”

Komoly nehézséget jelent ezen a területen a jogalkalmazóknak az, hogy a védett példányoknak az államhatáron történő átviteléhez bonyolult, szerteágazó és átláthatatlan környezet-, illetve természetvédelmi szabályozás kapcsolódik, és az, hogy a vonatkozó jogszabályok mellékleteiben és függelékeiben nagyszámú növény- és állatfaj szerepel. Ami még e mellett problémát okoz, hogy ezek nagy terjedelműek és rendszeresen változnak.

Az apparátus nem rendelkezik – az uniós elvárásokkal szemben – környezet- és természetvédelmi szaktudással is felvértezett személyzettel, holott a VPOP munkatársainak véleménye szükséges volna az érintett vámtisztviselők ilyen irányú képzése. E feladatok egyébként a szervezet tevékenységének igen kis hányadát (a testület hatáskörén kívül eső bűncselekmények és szabálysértések 1-2%-át) teszik ki annak ellenére, hogy az államhatár átlépéséhez kapcsolódó, a védett állatokkal és növényekkel összefüggő felderített jogellenes magatartások száma emelkedő tendenciát mutat.

Kutatásunk ismét azt a megállapításunkat támasztja alá, amit már többször hangsúlyoztunk korábbi vizsgálataink során, hogy miközben a környezetvédelmi normák azt vélelmezik, hogy minden állampolgár ismeri a joganyagot, ezzel szemben az empirikus vizsgálatok eredményei azt mutatják újra és újra, hogy az emberek nincsenek tisztában a környezetvédelmi jogszabályokkal, hiszen nincsenek felvilágosítva ezekről. Ebben kiemelkedő segítséget nyújthat a Vám- és Pénzügyőrség is.

⁷ A Legf. Bír. Bfv. II. 360/2007/5. számú ítéletét idézi Elek Balázs: A vadászszenvedély bűncselekményei Vadászbalesetek, vadorzás, vadvédelem. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest 2008.

Aki a humort szereti, rossz ügyvéd nem lehet?

(Interjú Fenyvesi Csaba ügyvéddel, *A jog humora c. kötetéről*)

Ügyfél: Ügyvéd úr mennyi az ügyvédi munkadíja?

Ügyvéd: 3 kérdés 10.000, -Ft.

Ügyfél: Nem sok ez egy kicsit?

Ügyvéd: De lehet. És mi a harmadik kérdése?

(Fenyvesi Cs.: A jog humora)

Mi a különbség az ügyvéd és a sztárügyvéd között?
Az ügyvéd ismeri a jogot, a sztárügyvéd meg a bírót.

(Fenyvesi Cs.: A jog humora)

Dr. Fenyvesi Csaba habilitált egyetemi docens 1991-től oktat a Pécsi Tudományegyetem Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszékén. Oktatói, kutatói, doktorandusz-irányítói tevékenységével párhuzamosan – 1993-tól – (védő) ügyvédi praxist is folytat. A büntető eljárásjog és a kriminálisztika körében kutat és publikál. A hazai és nemzetközi publikációinak száma megközelíti a kétszázat; a tanulmányok magyar, angol, német, francia, orosz, olasz, lengyel, cseh, román, szlovák nyelven olvashatóak. Témájuk közgazdaságtani, oktatási, rendvédelmi, kriminológiai (azon belül viktimológiai, kriminálpszichológiai), büntető eljárásjogi, kriminálisztikai. Műfajukat tekintve található köztük monográfia (3), tankönyv (3), jegyzet (2), szerkesztés (7), tanulmány és recenzió (180 fölött).

Az egyik általa szerkesztett kötet *A Jog humora* (2003). Fenyvesi Csabát abból az alkalomból kerestem fel pécsi ügyvédi irodájában (ahogy ő nevezi: kabinetjében), hogy jelentkezett a nemsokára megrendezendő II. Interdiszciplináris Magyar Humorkonferenciára (Kodolányi János Főiskola, Siófok, 2009. szeptember 3-5, lásd: <http://www.kodolanyi.hu/humorkonferencia>).

A jog, a jogászok és a rendőrök humoráról kérdeztem.

Ügyvéd úr, mikor kezdte gyűjteni az anyagot *A jog humora c. könyvéhez*, és milyen forrásokból dolgozott?

Kb. 20-25 évvel ezelőtt kezdtem el írogatni a joghallgatók, illetve az oktatók blódségeit, bakijait, bölcsességeit. A könyv túlnyomó része a saját gyűjtésem; a forrásai főleg az ügyfeleim által mondottak, no meg a tárgyalóteremben elhangzottak voltak. Évek óta szinte naponta kapok valós példákat, eseteket a kollégáimtól, barátaimtól, ismerősöktől is.

Nem gondolja, hogy egy komoly ügyvéd imázsát tönkretetheti a humor szeretete és használata?

Úgy is meg lehetne fogalmazni, hogy a humor egy komoly egyetemi tanárt esetleg tönkre is tehet. „A humorban nem ismerek tréfát” – mondta annak

¹ T. Litovkina Anna: nyelvész, főiskolai tanár, Kodolányi János Főiskola

idején Karinthy Frigyes. Ebből is látszik, hogy egyáltalán nem komolytalanságról van szó. Épp az igényes humorhoz igen komoly felkészültség és komolyság szükségeltetik. Az ügyvéd és az egyetemi oktató egyaránt – ahogy mondjuk – előad, ad valamit, ad egy terméket: az ügyvéd többek között a bizalmat, néha a biztonságot, az egyetemi oktató tudást, erkölcsöt, hitet ad, példát mutat. Ezekkel nem ellentétes a szellem, a szellemesség. Mind a kettő nagyon fontos mind az ügyvédnek, mind az egyetemi oktátónak. Mint ahogyan a gépkocsi működéséhez, járatásához motorolaj kell, a mindennapi kommunikációban az olaj a humor, a szellem, a szellemesség.

Önmagát humoros, vicces embernek tartja?

Inkább szellemesnek. Igazából a vicceket nem szeretem, mert a vicc a társalgás csődje, ahogy egy angol mondás tartja. Tehát, aki már vicceket kezd mesélni folyvást, az igazából nem érdekes ember, és nem is tud figyelem fenntartót, érdekeset mondani. A vicc olyan, mint a só: csak egy csipetnyivel szabad fűszerezni a beszélgetésünket. Semmi esetre sem cél, legföljebb csak eszköz lehet. Önmagáért nem nevetetünk embereket, vagy nem szabad nevetetni. Csak akkor jó a humor, ha megfelelő környezetbe ágyazott, ha kellően bevezettük, a helyén van, és ugyanakkor ízléses is.

Képes-e saját magán nevetni?

Általában, mint mások, én is meglehetősen hiú ember vagyok. Viszont már eljutottam arra a szintre, hogy – mint Cyrano – megengedhetem magamnak, hogy kigúnyoljam magamat. És szükségét is érzem annak, hogy viccesen fogjam föl a kudarcaimat, a hibáimat, az emberi gyengeségeimet és gyarlóságaimat. Ha nem ezt tenném, akkor valószínűleg magamnak is elviselhetetlen lennék. És ha eljutottunk arra a pontra, hogy ezt felismerjük, akkor már nem is olyan borzasztó az egész, és még van esélyünk a javításra, a javulásra.

Hogy viszonyul ahhoz, ha valaki más nevet magán?

Azt nem igazán szeretem. Elég komoly embernek tartom magam. Különösen érzékeny vagyok a gúnyra és sértésre. Néhányan összekeverik a humort, a viccet az agresszivitással, a gúnnal, a sértéssel, és nem veszik észre, hogy amit ők humorosnak, viccesnek gondolnak, egyáltalán nem az. A humor lehet helyénvaló, de brutális is.

Ön mondott-e valaha is viccet a bíróságon?

Ha viccet nem is, humoros történetet többször alkalmaztam. Hiszen az egyik legszebb retorikai feladat pont a védőbeszéd megtartása, és a klasszikus perbeszéd felépítésében is kívánatos néhány retorikai fordulat, netán valamiféle szellemesség. Ezzel felkelthetjük a bíróság figyelmét, érdeklődését, ha meg kívánjuk győzni az állításunk igazáról. Egyúttal kellemesebbé tesszük vele az egész előadást, magát a produkciót is. Az a meggyőződésem, hogy a humor alkalmazása a befogadó humorérzékét is fejleszti.

A bíróság hogyan reagált ezekre a humoros történetekre?

Ez mindig a bíró személyétől függ. De emiatt soha semmiféle retorzió nem ért a pályafutásom során. Ahol tudom, hogy nincsen talaja, ahol eleve a tárgyalás stílusa, légköre nem engedi meg még a legártatlanabb szellemességet, a legenyhébb humorizálást sem, ott nem kockáztatom meg. Bizonyos esetekben úgy érzi a védő, hogy a humoros megjegyzéssel sértene valakit a teremben, vagy ezzel a védenca hátrányos, kellemetlen helyzetbe kerülne. Mindig az adott helyzet alapján kell ezt megítélni.

A következő helyzet elképzelhető-e valóságban? A Jog humora c. könyve 67. oldaláról idézem, az egyik bírói indokolásból: „A felperes jogi képviselőjének az volt a legnagyobb teljesítménye, hogy nevetés nélkül el bírta mondani az érveit.”

Elárulom, ez a konkrét eset pont velem történt meg, egyetlen egyszer. Megjegyzem: szellemes volt a kommentár, csak nagyon bántó. Napokig nem aludtam, mert annyira sértő és megalázó módon viselkedett velem a bíró ebben a szituációban. Nagyon sokáig gondolkodtam, hogyan tegyek-e panaszt ellene az elnökénél. Végül is úgy döntöttem, hogy nem teszem meg, de soha többé nem mentem arra a területre tárgyalni. Ez végleges döntés lett számomra: ahol az ilyen stílus megengedett – ráadásul komoly szinten: nem is elsőfok volt –, ott nincs helyem. Ha pedig az ilyen jellegű megalázó kommentárok a bírák szavaiban gyakrabban megjelenének, akkor fel is lépnék ellenük.

Előfordult-e a bíróságon olyan eset, amikor egy bíró megalázta, kigúnyolta az Ön védencét?

Igen, Budapesten egyszer egy bíró hihetetlenül megalázó, gúnyos módon viselkedett a védencemmel. Annyira lebénított, hogy hirtelenjében nem tudtam, mit tegyek. Ráadásul mivel az eset a lakhelyüinktől 200 kilométerre történt, nem kívántam, hogy elfoglaltság miatt újra Budapestre kelljen utazni. Egy nagyon művelt, öt nyelven beszélő ügyfelem volt. A fiatal bírónő lekezelő, kioktató, gúnyolódó módon beszélt velem, de ebben semmi humor és szellemesség nem volt, csak megalázás.

Mi jellemzi a bírákról szóló magyar humort?

A bírakkal kapcsolatban főleg anekdoták ismertek Magyarországon. Beck Salamon kiadott a két világháború között egy anekdotagyűjteményt, utána Vargha László, az én első professzorom állított össze egyet. Azt gondolom egyébként, hogy ma a bírakkal kapcsolatos humornak nagy része importált termék Magyarországon. Ha velük kapcsolatban humorról beszélhetünk, az a pervezetés közben született gondolatainkból fakad. A bíró lelkiismeretes, kizárólag a törvényt szolgálja: inkább ezt az oldalát emeli ki és túlozza el a humor. Például azt is mondják, hogy a bíróság jogabb tud lenni a jognál. (Fenyvesi 2003: 43)

És az ügyészi humorral mi a helyzet?

Nem nagyon ismerek az ügyészekkel kapcsolatos viccet, humort. Ez még ritkább, mint a bírák esetében. Talán azért, mert az ő feladatuk, tevékenységük kevés alkalmat ad a humorra, ugyanakkor ez náluk is személyiségfüggő.

Mi jellemző a bíróság elé állított személyek humorára?

A terheltek szeretik felnagyítani a bírák, nyomozók, ügyészek, ügyvédek, szakértők, tanúk bakijait, és anekdoták formájában tovább mesélni őket. Olykor az öniróniával, a saját maguk kigúnyolásával, vagy éppen a saját ügyvédjük szidásával, szellemes fricskázásával jutnak be a humorgyűjteményekbe.

Ügyfél-ügyvéd kapcsolataiban alkalmazza-e a humort?

Igen, mindenképpen, ám túlzásba sohasem viszem. Nem harsány nevetés kiváltása, hanem az élet napos oldalának a megvilágítása a célom. A taktikus pszichológiai kérdés: ha kérsz egy pohár vizet, és csak egy felet kapsz, akkor annak örülsz, hogy valamit kaptál, vagy ellenkezőleg, elkeseredsz, hogy csak félig van töltve a pohár? A büntetésben állandóan próbálom bemutatni annak napos oldalát, hogy mik az előnyei, és mivel lehet túlélni. Mivel én védőügyvédi tevékenységet folytatok, aminek az a lényege, hogy büntetőügyekben védem a terhelteket, akik eleve halmozottan hátrányos helyzetben vannak, azoknak igenis vigasz, ha adok valamilyen reménysugarat. Ha valaki felkeres engem, akkor általában nagyon mély gödörben van. És mivel a büntetőeljárás súlyos idegi feszültséget jelent, kérdés, hogy mivel lehet ezt oldani? Pont valamiféle könnyedséggel. Ha a terhelteknek van humorérzéke, akkor a büntetőügyet nem fatalista módon éli meg. Ami azt jelenti, hogy van áthidaló, túlélési eszköze. Épp a humor, a szellem, a szellemesség segítségével, kellő iróniával és kellő önismerettel sok mindent rendbe lehet tenni. De ha mást nem is tesz, legalább segít megbirkózni az életének ezzel a kritikus szakaszával.

Az Ön munkájában hogyan, mikor jelenik meg a humor?

Azt gondolom, hogy az ügyvédi tevékenység legfőbb eszköze a kommunikáció. Ennek minden ágában és minden percében lehet alkalmazni. Persze vigyázni kell a mennyiségre és az arányokra. Szerintem nem lehet jó ügyvéd, aki végig „heherészi” és olcsó poénokkal tűzdeli a kommunikációt. A kritikus kérdéseknél azonban elfogadható, ha humorral oldja a feszültséget az ügyfelében.

Azért mond viccet, poént az ügyfelének, hogy felvidítsa, és kihúzza a gödörből?

Nem. Én óvatosan bánok a viccel, csak nagyon ritkán használom, inkább szellemes történetet, anekdotát fűzök a beszélgetésbe. Elmesélem, hogy más esetekben mi történt, hogy történt. Esetleg olyan furcsa, fonák helyzeteket mondok el neki, amelyek életszerűvé – szakmai zsargonnal – „életszagúvá” teszik akár a nyomozás, akár a tárgyalás légkörét. És az ügyfelem megérzi ennek az értékét, megérzi, hogy igen, most nehéz helyzetben van, de ez elviselhető, mert van túlélési remény.

Aki a humort szereti, rossz ügyvéd nem lehet???

Erre van egy klasszikus mondás: *Akinek van humora, az mindent tud, akinek nincs humora, az mindenre képes.* Ez az ügyvédre is igaz. Sose bíznám az ügyemet olyan ügyvédre, akinek nincsen humora. A túlságosan komoly, a humor nélküli vagy szellemesség nélküli ügyvéd nem biztos, hogy kellő módon segíthet az ügyfeleinek. Itt azonban hangsúlyoznom kell, hogy én nem ügyeket vállalok, hanem embereket. Embereket védek, akiket úgy hívnak ebben az esetben, hogy terheltek. Ebből következően, nem az ügy fontos, hanem az ember, az ő

„túlélése”. A múltra pillantva a jelenben tárgyalunk, de igazából a jövőbe nézünk, az ügyfelem jövőjébe, arra koncentrálva, hogy mi lesz vele később. És nem vitás, hogy ennek elfogadtatásában a humornak nagy szerepe van. A humor, a szellemesség, a könnyedség segítségével „bársonyossá” tehetjük számára a büntetőeljárást, vagy legalábbis kellemesebbé, elviselhetőbbé.

Amikor elmond az ügyfelének egy anekdotát, tényleg azt tapasztalja, hogy az segít rajta?

Mindenképpen. Hiszen a védőügyvédi tevékenységem nagy része meghatalmazás alapján történik, ez azt jelenti, hogy nekem is úgy kell döntenem, hogy azt az embert képviselem, védem védőügyvédként. A lényeg tehát, hogy „a zsák megtalálja a foltját”. A humor is segíthet abban, hogy egymásra hangolódjunk.

Tehát ahhoz, hogy vállalja valakinek a védelmét, az kell, hogy az illető rendelkezzen kellő humorérzékkel? Nem elegendő, ha ki tudja fizetni a munkáját?

Ez lényeges kérdés. Ugyanis nekem nagyon fontos, hogy a bíróságra mi egy közös csapat részeként menjünk. Azt szoktam mondani, hogy hiteles embernek kell lenni az ügyfelemnek is, nekem is. Minél inkább hiteles vagyok én, annál hitelesebb ő is. És fordítva is igaz: minél hitelesebb az ügyfelem, annál hitelesebb vagyok én is, vagyis minél több hiteltelen emberrel megyek a bíróságra, annál kevesebb lesz a hitelem nekem is. Nemre, nemzetiségre, vallásra, pártállásra tekintet nélkül olyan emberekkel szeretek a bíróságra menni, akik hasonló erkölcsi talajon állnak a büntetőeljárásban, a személyiségük számomra – és véleményeim szerint a bíróság számára is – tolerálható. Igenis jó, ha érzékenyek, fogékonyak az ügyvédjük által képviselt stílusra. A stílusban pedig már szerepel a kommunikációs technika, és azon belül a humor. Buffon szerint a stílus maga az ember (*Le style, c'est l'homme*). Ha a kommunikáció során észreveszem, hogy elég nagy az eltérés, „tátong a szakadék” közöttünk, tehát ha a leendő (vagy már meglévő) ügyfél abszolút nem fogékony azokra a gondolatokra, arra a stílusra, amit én képviselek, akkor nem érdemes elkezdni, (illetve folytatni) a közös munkát, akkor nem is vállalom.

A viccek az ügyvéd milyen tulajdonságait figurázzák ki a leggyakrabban?

Az ügyvédek általában a pénzsóvárságuk miatt kerülnek be a humor szférájába, valamint a perbeszédük során elkövetett hatalmas blódségek miatt állítják pellengérré őket.

Miért olyan negatív az ügyvéd-sztereotípa a viccekben?

Miért nincsenek pozitív ügyvédviccek? Azért, mert a vicc önmagában nem is nagyon lehet pozitív, mert általában valamilyen gyengéséget, negatívumot nagyít fel, emel ki, az ügyvédeknek pl. a pénzkérdést, és esetleg a nem éppen nemes eszközök használatát. Hiszen a sajtóban sem a jó hír a hír, csak a negatív hír. A viccek esetében sem lehet – valószínű – jó vicc az, amelyben nincsen gúny, valamiféle kritika, túlzás, felnagyítás, sztori.

Sok ügyvédviccet lehet hallani mostanában?

Nem nagyon, ügyvédekről nem szól a fáma, sokkal inkább másokról. Azt gondolom, hogy az ügyvédekkel kapcsolatban a humor nagyon csekély mértékű Magyarországon. Ügyvédviccet nemigen szoktak mondani társaságban: az emberek egyszerűen nem ismernek ilyeneket. Inkább anekdotákat mesélnek, esetleg valós történeteket (leggyakrabban a negatív élményeiket), de viccet nem igazán.

A jogászok, különösen az ügyvédek által elmondott viccek különböznek-e a más szakmák képviselői által elmondottaktól?

Nem mondhatom. A jogászok nagyon ritkán mesélnek viccet saját magukról. Olyan azonban volt már, hogy az elődeikről keringő anekdotákat, történeteket, az ő szakmai húzásait mesélték el. Hiszen ezekben is található néhány szellemes megoldás, és még olyan is előfordul, hogy az ügyvédi fondorlat a humorral fűszerezett történetek egyfajta „szakmai továbbképzésül” szolgál.

És ha Ön hall egy ügyvédről szóló viccet, hogy viszonyul hozzá? Nem veszi-e sértésnek?

Dehogy, épp fordítva, én nagyon élvezem őket, és alig várom, hogy halljak újat, frisset. Ám sajnos az ügyvédekkel kapcsolatos humor kifogyóban van Magyarországon. Néha az is előfordul, hogy a régi rendőrvicceket vagy a kópéviccek szereplőit helyettesítik be az ügyvéddel. Átalakítják őket, ám ezeknek eredetileg nem az ügyvéd volt a tárgya, illetve alanya.

Gyűjti-e tovább is a jog humorát? Tervezi-e a könyvének további kiadását?

Igen, a gyűjtés változatlanul folyik. Kollégáim is állandóan küldik nekem az újabb és újabb csemegéket. Lehetséges, hogy a Pécs – Európa Kulturális Fővárosa rendezvényre, 2010-re meglesz a könyv bővített kiadása, legalábbis szeretném.

Köszönöm az interjút. Búcsúzóul hadd idézzek néhány csemegét a kötetéből:

Rendőrségi falfeliratok: „Belőled rossz ügyvéd lenne; igazmondó vagy és becsületes”
(Fenyvesi 2003: 118)

Miért van magán a bilincs? – kérdi a bíró a vádlottól.
Mert rám rakták.
(Fenyvesi 2003: 63)

A feljelentő szerint bevitték a nudistákat a rendőrségre, ahol megruházták őket.
(Fenyvesi 2003: 96)

A felismerhető hamis tanú vallomásából: Folyjon ki a szomszédom szeme,
ha nem így volt. (Fenyvesi 2003: 64)

Bíró a vádlotthoz: Üljön le!
Majd ha kiszabják!
(Fenyvesi 2003: 67)

II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia

2009. szeptember 3. és 5. között megrendezik a II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferenciát.

A rendezvény előzménye az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia: erre a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karán 2007. szeptember 13–14. között került sor, és központi témája *A humor társadalomtudományi megközelítésének lehetőségei* volt. A konferenciát a *Humor és Nyelvészet/Folklór* elnevezésű nemzetközi szimpózium követte. A konferenciával egy időben nyílt meg a helyszínen egy fotókiállítás a Kaposvári Egyetem Művészeti Főiskolai Kara Fotóművészeti Tanszéke diákjainak munkáiból *A humorban a magyarok nem ismernek tréfát* címmel. A résztvevők szavazhattak az általuk legkifejezőbbnek ítélt alkotásokra, és az első három helyezett jutalomban részesült.

A konferenciára tíz hazai felsőoktatási intézményből és három kutatóintézetből érkeztek előadók, főleg folklórkutatók és nyelvészek. A PhD vagy akadémiai doktori fokozattal rendelkező szakemberek mellett néhány PhD-hallgató, továbbá egyetemisták is részt vettek a tanácskozáson. A kétnapos tudományos rendezvényre a 37 hazai előadón kívül 4 külföldről érkezett (három Európából, egy az USA-ból).

A konferencia résztvevői öt plenáris előadást hallgathattak meg és negyven szekció-előadás közül válogathattak a következő témákban: *Humor az oktatásban; Szójáték; Interlingvális perspektívák; Humor és folklór; Humor a különböző típusú szövegekben; Humor – kultúra – társadalom; Viccek 1–2.; Humor a művészetekben; Humor és reprezentáció*. Sor került egy nyilvános kerekasztal-beszélgetésre *Életöröm és humor* címmel.

Tanulmánykötet formájában¹ megjelent a konferencia 29 legjobb, legérdekesebb előadása, melyeknek szerzői többéves, esetleg több évtizedes kutatómunkájuk egy-egy szeletét ismertetik: egyrészt kárpótolni kívánja mindazokat, akik személyesen nem tudtak jelen lenni a tanácskozáson, másrészt a „megmaradó írásban” is rögzíteni szeretné az „elszállt szavakat” minden résztvevő és a téma iránt érdeklődő számára.

A konferenciának és a kötetnek jelentős sajtóvisszhangja volt: 8 rádió- és 1 TV-műsor számolt be róluk; országos és helyi lapban 5–5-ször, külföldi orgánumban 3-szor szerepeltek.

A témáját tekintve úttörőnek számító tudományos konferencia sikere felbátorította a szervezőket arra, hogy a folytatáson gondolkodjanak. Ezért a Kodolányi

¹ Daczi Margit – T. Litovkina Anna – Barta Péter (szerk.): *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai* (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 79.). Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

János Főiskola, a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kara, a Nemzetközi Folklórlingvisztikai Kutatócsoport és a Tinta Könyvkiadó 2009. szeptember 3. és 5. között megrendezi Siófokon a II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferenciát.

A nyelvészet, az irodalomtudomány és a néprajz kutatóin kívül más tudományágak képviselőit, szakmák művelőit is várják a szervezők, többek között a jogászokat is.

A konferencia tervezett témakörei:

- Humor és nyelvészet (pl. kognitív nyelvészet, kontrasztív nyelvészet, szocio-és pszicholingvisztika, lexikon, fordítás)
- Humor az irodalomban
- Humor a művészetekben (pl. vizuális művészet, filmművészet, zene, színház)
- Humor a médiában (pl. írott és vizuális média, reklám, Internet)
- Humor az üzleti világban
- Humor és utazás
- Humor és egészség
- Humor az oktatásban
- Humor és pszichológia
- Humor és pszichiátria
- Humor és szociológia
- Humor és folklór
- Humor és jog
- Humor és diplomácia
- Antiproverbiumok
- Humor és interkulturális/multikulturális kommunikáció
- Humor és tabu
- Humor és sztereotípiák
- Humor a párkapcsolatokban
- Humor és szerelem/szeretet
- Politikai humor
- Etnikai humor
- Diákhumor

A kerekasztal tervezett témája: Humor és boldogság

A konferenciához pályázatok kapcsolódnak:

- Politikai és etnikai viszályoktól mentes Magyarországért (500-1000 szavas humoros írás ebben a témában);
- A humorban nem ismerünk tréfát (egy vagy két humoros vagy humorelméleti írás);
- Diákélet (kizárólagosan a Kodolányi János Főiskola hallgatóinak ebben a témában és 3 kategóriában: A legjobb humoreszk, A legjobb karikatúra, A legjobb humoros fotó);
- Nem élhetek humor nélkül. (egy vagy két humoros alkotás: karikatúra, film, fotó, dal, szobor).

A következő plenáris előadások fognak elhangzani:

- Dr. Barta Péter (ELTE BTK Francia Nyelv és Irodalom Tanszék): *A házastársi hűségről – magyar viccek alapján*
- Dr. Fenyvesi Csaba (PTE ÁJK Büntető Eljárásjogi és Kriminológiai Tanszék): *A jog humora – a humor joga*
- Dr. Géro Györgyi (Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Kar, Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet): *A nő a férhumor tükrében. Társadalmi nemi szerepek tükröződése a viccekben*
- Dr. Nanovszky György (volt nagykövet): *Humor a diplomáciában*
- Dr. Riszovannij Mihály (Nyugat-magyarországi Egyetem BTK, Germanisztika Tanszék, Szombathely): *Megváltó nevetés? Humorkutatás és teológia kapcsolódási pontjai*
- Tisljár Roland (Szegedi Egyetem, Pszichológiai Intézet) – Dr. Bereczkei Tamás (Pécsi Tudományegyetem, Evolúciós Pszichológiai Kutatócsoport): *A humor szerepe a párválasztásban*

A konferenciát színesíti egy karikatúra kiállítás, egy „Sztorik a diplomácia, a jog, a sport, a zene és a turizmus világából” témájú humorest, valamint a Tinta Könyvkiadó által szervezett könyvkiállítás és kedvezményes könyvvásár. A rendezvény utolsó felvonása sportprogram: biciklitúra.

A konferencia legjobb előadásai megjelennek kötet formájában.

A szervezők 2009. május 15-éig várják a jelentkezéseket.

További információ: <http://www.kodolanyi.hu/humorkonferencia>

(T. Litovkina Anna, a Programbizottság elnöke és
Barta Péter, a Programbizottság titkára)

A Jog és Irodalom Olasz Társasága

A Jog és Irodalom Olasz Társasága (JIOT) azzal a céllal jött létre, hogy támogassa a kutatást a Jog és Irodalom tágabb területén, ideértve a jognak egyebek között a képzőművészettel, filmművészettel, zenével történő találkozását.

A Jog és Irodalom mozgalom évszázados hagyományokon alapul az Egyesült Államokban. Eredetileg azzal a szándékkal hozták létre, hogy forrást nyújtson a frissen végzett jogászok egyfajta humanisztikus képzéséhez, az 1970-es évektől azonban a jog megfigyelése és elemzése került előtérbe. Kevésbé ismert tény, hogy a mozgalom Európában is térhódításnak indult: az 1920-as években Olaszországban és Németországban, az ötvenes években pedig Francia- és Spanyolországban jelent meg. Ennek ellenére sehol a kontinensen nem találni kommentátort, aki a Jog és Irodalom európai eredményeivel foglalkozna, és még ennél is kevesebbet tudunk az ázsiai, dél-amerikai fejleményekről.

Ezen hiányt pótolandó, a JIOT elkötelezte magát amellett, hogy információs csatornaként, fórumként szolgálva segítse a különböző országok kutatóit a területen szerzett tapasztalataik megosztására és cseréjére. Mint említésre került, a Jog és Irodalom tudománya igen korán kialakult és fejlődésnek indult Olaszországban. A joghallgatók alapvetően érdeklődnek az irodalom iránt, ám vannak, akik kifejezetten erre a területre specializálták magukat. Közülük két fontos személyiség emelkedett ki, Ferruccio Pergolesi és Antonio D'Amato, akik több írást is publikáltak a témában (Pergolesi: *Il diritto nella letteratura* (1927), *Diritto e giustizia nella letteratura moderna narrativa e teatrale* (1956); D'Amato: *La letteratura e la vita del diritto* (1936)). Az olasz fejlődés így már a kezdetektől előrevetítette a mai interdiszciplináris metódust, melynek keretében egy sor tudós (jogfilozófusok, jogszociológusok, jogantropológusok, jogtörténészek, összehasonlító jogászok, politikai filozófusok, szociálpszichológusok, irodalmárok stb.) kifejezetten ebből a megközelítésből vizsgálja a jogot, jogfejlődést. A szemlélet terjedése felveti annak a szükségességét, hogy a kapcsolódó ismeretelméleti modellek egységes keretbe kerüljenek, és pontosabban körvonalazódjanak a hasznosíthatóság érdekében. A JIOT elképzelései szerint mindennek a központja Olaszországban lenne, ahonnan az információ tovaterjedne a kontinens és a világ többi részére.

„Jog az irodalomban”, „jog mint irodalom” – nem beszélve az irodalom jogi szabályozásáról – csak két specifikációja a Jog és Irodalomnak. Leginkább a „jog mint irodalom” az, amely újabb módszereit tárta fel a kritikai analízisnek, a jogot nemcsak mint nyelvi, retorikai, hanem narratív szemszögből vizsgálva. Egyfajta művészeti ág ez, amelynek célja a történetírás, a jogra elsősorban mint kulturális termékre tekintve. Egyes tudósok ennek következményeképp megkérdőjelezzik a

¹ Jobbágy Dániel: joghallgató, ELTE ÁJK

„jog mint irodalom” és a „jog az irodalomban” közötti megkülönböztetés szükségességét, létjogosultságát.

A Jog és Irodalom úton van afelé, hogy új jogszemléleti perspektívát nyújtson, ily módon a jog saját kritikai ábrázolást nyerjen az egyes művészeti ágakon keresztül. A JIOT létrehozói azt remélik, hogy társaságuk fórumként szolgál majd azok számára, akik szeretnének tanulni a Jog és Irodalom területén felgyülemlett tapasztalatokból és hozzájárulni a tudományág további fejlődéshez.

Globális Harmónia és a Jogrend

2009. szeptember 15. és 20. között Pekingben rendezik meg a 24. IVR (Internationale Vereinigung für Rechts und Sozialphilosophie – Nemzetközi Jog- és Szociálfilozófiai Társaság) Világkongresszust, Globális Harmónia és a Jogrend címmel. A Jog és Irodalom Olasz Társaságát (JIOT) kérték fel arra, hogy egy, a Jog és Irodalom témaköre mentén szervezett műhelyen keresztül koordinálja a kongresszust.

A Társaságnak az az elképzelése, hogy fenntartja a kontinuitást az előző, Francois Ost és Jeanne Gaaker által a 2007-es krakkói kongresszusra szervezett műhellyel, ám nem csak a jogfilozófusok, hanem azok a – különböző diszciplínákat és kultúrákat képviselő – tudósok figyelmét is szeretné megnyerni, akik a jog és az irodalom (illetve egyéb művészeti ágak) kapcsolatának fejlesztésén dolgoznak. A kongresszus témája – a globális harmónia és a jogrend – alkalmas arra, hogy hatékony, a Jog és Irodalom interdiszciplináris szemszögéből végzett vizsgálat tárgya legyen.

Mint látjuk, a Jog és Irodalom egyre nagyobb szerephez jut a tudományos életben, és JIOT reményei szerint a konferencián is így lesz. A Társaság tervei szerint a műhely munkái, eredményei szélesebb közönség számára is elérhetővé válnak nemzetközi szakfolyóiratokban történő publikáció útján.

A JIOT az angol – amely a konferencia hivatalos nyelve – mellett németül, franciául és spanyolul is várja a konferenciára szánt dolgozatokat a témában. Ezek 1000-4000 szavas kivonatait 2009. június 15-ig kell megküldeni, a tanulmányok beküldési határideje pedig július 15. A dolgozatok és kivonatok a konferencia honlapján (www.ivr2009.com) lesznek közzétéve.

Válogatás a szakirodalomból

BÜNTETŐJOG

BODOR T. – CSÁK ZS. – SOMOGYI G. – SZEPESI E. – SZOKOLAI G. – VARGA Z.:

A büntetőeljárás törvény magyarázata 1-2.

Lezárva: 2008. szept. 1. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2009.

GELLÉR BALÁZS JÓZSEF:

A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános tanok.

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

KISS ANNA:

Bűnbe esett irodalmi hősök. Jog és Irodalom.

Publicitas Art Media, 2. kiadás, Budapest, 2009.

KISS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS:

A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész.

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

VARGA ZOLTÁN:

A tanú a büntetőeljárásban

Lezárva: 2009. febr. 1. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2009.

GAZDASÁGI JOG

GÁL JUDIT – VEZEKÉNYI ÚRSULA:

Cégjogi Kalauz 2009.

Lezárva: 2009. január 31. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

NAGY ZOLTÁN:

A faktoring

Lezárva: 2009. február 28. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

SÁRKÖZY TAMÁS:

A korai privatizációtól a késői vagyontörvényig. Az állami tulajdon jogának fejlődése

Lezárva: 2008. december 31. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2009.

¹ Sümeginé Tóth Piroska: könyvtárvezető, a Legfelsőbb Bíróság Könyvtára

KÖZIGAZGATÁSI JOG

BOYTHA GYÖRGYNÉ:

Versenyjogi jogsértések esetén érvényesíthető magánjogi igények

Lezárva: 2008. október 1. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
Budapest, 2008.

HADI LÁSZLÓ (szerk.):

Az új adójog magyarázata, 2009.

Lezárva: 2009. január 1. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
Budapest, 2009.

LOMNICI ZOLTÁN:

Az illetékjogszabályok magyarázata és gyakorlata

Ötödik, bővített, hatályosított kiadás. Lezárva: 2009. január 31.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

MUNKAJOG

FEKETE ZSUZSANNA – RADNAY JÓZSEF – TALLIÁN BLANKA – ZANATHY JÁNOS:

Munkajog 1999–2007. Munkajogi Döntvénytár I–II.

Lezárva: 2007. december. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
Budapest, 2009.

TÁLNÉ MOLNÁR ERIKA:

Munkaviszony megszüntetése. Rendes és rendkívüli felmondás

Lezárva: 2008. november 1. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó,
Budapest, 2008.

POLGÁRI JOG

FILÓ ERIKA – KATONÁNÉ PEHR ERIKA:

Gyermeki jogok, gyermekvédelem

3. hatályosított, bővített kiadás. Lezárva: 2009. január 31.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009.

HORVÁTH ISTVÁN:

*Párhuzamos közszolgálat. A közalkalmazotti és a köztisztviselői törvény
együttes magyarázata*

SALDO Zrt., Budapest, 2009.

KEMENES ISTVÁN:

Az építési vállalkozási szerződések

Lezárva: 2008. október 10. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó,
Budapest, 2008.

KOVÁCSY ZSOMBOR (szerk.):

Az egészségügyi jog nagy kézikönyve

Meritum sorozat. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2008.

VIDA MÁRIA:

Az építésügyi hatósági eljárások

Lezárva: 2008. október 10. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2008.

ÁLTALÁNOS TÉMA

R. C. VAN CAENEGEM:

Bevezetés a nyugati alkotmányjogba

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

FEHÉR LENKE (szerk.):

Nemzetközi emberkereskedelem

MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2008.

FLECK ZOLTÁN (szerk.):

Bíróságok a mérlegen II.

Pallas Kiadó, Budapest, 2008.

HARGITAI LÁSZLÓ:

Nemzetközi közúti árufuvarozás – CMR

Lezárva: 2008. okt. 10. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2008.

HOLÉ KATALIN:

Europol és jogállam. Biztonságunk ára.

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

JUSZTINGER JÁNOS – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA:

Jogtörténeti tanulmányok IX. (római jog)

PTE ÁJK, Pécs, 2008.

KECSKÉS LÁSZLÓ:

EU-jog és jogharmonizáció

Bővített, harmadik kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
Budapest, 2009.

KISS GY. – BERKE GY. – BANKÓ Z. – KAJTÁR E.:

Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára

PTE ÁJK, Pécs, 2008.

KODELA LÁSZLÓ (főszerk.):

A Közlöny 160 éve. A hatalmi viszonyok tükröződése a hivatalos közlönyben

Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Impresszum

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Móriánné Molnár Mária, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
Főszerkesztő: Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség
(Egyesületi Hírek rovat)
Felelős szerkesztő: Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség
Olvasószerkesztő: Sümeiginé Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
(Anyanyelvi Ügyelet és Könyvajánló rovat)
A szerkesztőség elnöke: Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai:

Auer László, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Fónay Tamás ügyész, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Jagusztin Tamás, Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek rovat)
Lajtár István PhD, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Nánási László, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Törő Andrea, Fővárosi Főügyészség (Európai Figyelő rovat)
Venczl László ügyész, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)
Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Jogi lektorok:

Belovics Ervin PhD, Legfőbb Ügyészség
Finszter Géza, MTA doktora, OKRI
Mészáros Ádám PhD, OKRI
Varga Zs. András PhD, Legfőbb Ügyészség
Vókó György PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Giricz Anna – tördelés

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni. A cikkek terjedelme maximum 20.000 leütés lehet. Nem tudunk színes táblázatokat, grafikonokat, diagramokat közölni. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.